

HZ.HATİCE'NİN HZ.PEYGAMBER'LE EVLİLİĞİ, ÇOCUKLARI VE AİLE HAYATI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Yrd.Doç.Dr. Ahmet GÜZEL
Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

ÖZET

Milâdî556 yılında doğan Hz. Hatîce'nin soyu, annesi ve babası tarafından Hz. Peygamber'in soyuyla birleşmektedir. Hz. Hatîce, Hz. Peygamber'den önce Ebû Hâle ile evlenmiştir. Ondan Hind ve Hâle adlı iki oğlu doğdu. Ebû Hâle'nin vefatından sonra Atık ile evlendi. Bu evlilikten de Hind adlı bir kızı doğdu. Fakat Atık de çok geçmeden vefat etti. Asaletli, iffetli, güzel bir hanım olan Hz. Hatîce, bazen ücretle eleman tutarak bazen ortaklık usulüyle ticaret yapan zengin bir tüccardı. Hz. Peygamber onun kervanını ücret karşılığında Şam'a götürdü. Hz. Hatîce O'nun ahlâkına, üstün meziyetlerine hayran kaldı ve O'na evlilik teklifi yaptı. Amcalarının onayını da alan Hz. Peygamber, Hz. Hatîce'yle evlendi. Hz. Hatîce'nin amcası Amr b. Esed de velisi olarak bu evliliğe onay verdi. Bu evlilikten sırasıyla Kâsım, Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Gülsüm, Fâtıma ve Abdullah adlı çocukları doğdu. Ancak çocukları erken yaşta vefat ettiler. Onların erken yaşta vefat etmelerinde bir takım hikmetler olmalıdır. Hz. Hatîce, Peygamber'le çeyrek asır evlilik hayatı yaşadı; her zaman eşine destek verdi. Onlar 25 yıllık evlilik süreçlerinde hiçbir problem yaşamamışlardı. Bu yönüyle onların evlilik hayatı günümüzün evlilik hayatına model olabilecek bir örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Hz. Hatîce, Hüzün Yılı, Huveylid, Amr b. Esed

ABSTRACT

A Rewiew About Mariage, Children and Family Life of Khadija With Prophet

Khadija who was born in 556 joins the lineage of Prophet Muhammad via ancestors of both her mother and father. She has married Abu Hale before her marriage with Prophet Muhammad. She has had two sons from him whose name were Hind and Hale. She has married Atik after the death of Abu Hale. She has a daughter named Hind from him. But Atik passed away soon as well. Khadija, a noble, chaste and beautiful lady, was also a rich merchant sometimes by partnerships and sometimes by employing people. Prophet Muhammad took caravan to Damascus for a fee. Khadija admired his morality and superior merits and has made a marriage proposal. Prophet Muhammad has married with Khadija after the approval of his uncles. Amr b. Esed, the uncle of Khadija, confirmed this marriage as well. In terms of resources Khadija was 40, Prophet Muhammad was 25 years old when they got married. They had children from this marriage named respectively Qasim, Zeyneb, Rukiyye, Ummu Gulsum, Fatima and Abdullah. But their children has died at an early age. Khadija always suppor-

ted Prophet Muhammad during their marriage for a quartil century. Prophet Muhammad has lost an important supporter when she died in 620. So this year was called as "The year in sorrow". Khadija was the favorite wife of Prophet Muhammad who stayed married with him for the longest time and has a family life with him both before and after his prophethood. They never had a problem during their 25 year marriage. In this point of view, their marriage could be model for today's marriages.

Key Word: Muhammad, Khadija, Year in sorrow, Huveylid, Amr b. Esed

GİRİŞ

Hız. Peygamber'in hayatının her safhası örnek alacağımız model davranışlarla doludur. Bu safhalardan biri de O'nun evlilik hayatıdır. Rasûlüllah, yaklaşık 38 yıllık evlilik sürecinin 25 yılını Hz. Hatice'yle yaşamıştır. Hz. Hatice, Rasûlüllah'la diğer eşleri gibi sadece Peygamberlik döneminde değil, Peygamberlik öncesi dönemde de evlilik hayatını sürdürmüştür. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in eşleri arasında Hz. Hatice'nin ayrı bir yeri vardır. Ancak Hz. Hatice'nin gerek Hz. Peygamber'le evlenmeden önceki, gerek evlendikten sonraki hayatı hakkında kaynaklarımızda verilen bilgilerin çoğunda farklılıklar dikkat çekmektedir. Temel kaynaklardan başlayarak muahhar kaynaklara kadar devam eden bu rivâyet farklılıklarının değerlendirilmesi önemli bir konudur. Çünkü yaklaşık çeyrek asır süren bu saadet yuvasının mimarlarının örnek davranışlarından, "aile geçimi" konusunda ciddî problemler yaşayan ve bir arayış içinde olan çağımız insanının alacağı önemli mesajlar, ibretler vardır. Biz bu makalemizde Hz. Peygamber'in, Hz. Hatice ile evliliklerini, çocuklarını ve aile hayatını inceleyecek, konuyla ilgili rivâyetlerin analizini yapmaya çalışacağız.

I- Hz. HATİCE'NİN Hz. PEYGAMBER'LE EVLENMEDEN ÖNCEKİ YAŞANTISI

Fil yılından 15 yıl önce, Mekke'de doğan¹ Hz. Hatice'nin cahiliye dönemindeki hayatı hakkında kaynaklarımızda detaylı bilgiler verilmemektedir. Onunla ilgili nakledilen rivâyetler daha çok onun soyu, evlilikleri, çocukları ve iş hayatıyla ilgilidir.

A- Soyu

Künyesi "Ümmü Hind,"² lâkabı "Tahire"³ olan Hz. Hatice'nin soyu Hz. Peygamber'in soyuyla Kusay'da birleşmektedir. Ondan başka Rasûlüllah'ın eşleri arasında dedesi Kusay'la soyları birleşen sadece bir eşi daha vardır ki, o da Ümmü Habibe'dir.⁴

¹ İbn Sa'd, Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, bty., VIII, 13; Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ, *Ensâbü'l-Eşrâf*, (thk.: Süheyl Zekkâr), Beyrut, 1996, I, 108. Bu yıl, miâdî olarak 556 yılına tekabül etmektedir.

² Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh el-İsbahânî *Ma'rîfetü's-Sahâbe*, (thk.: Âdil Yüsuf), Riyat, 1998, VI, 3200; İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, (thk.: Ali Muhammed el-Becâvî), Beyrut, 1992, VII, 600, 602.

³ Dimyâtî Şerafedîn Abdülmü'min b. Halef, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk.: Es'ad Muhammed et-Tayyib), Halep, 1996, s. 49; Zehebî Muhammed b. Ahmed, *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm -es-Sîretü'n-Nebeviyye-*, (thk.: Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut, 1994, s. 237; Kastallânî Ahmed b. Muhammed b. EbîBekr, *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye*, Kahire, bty., I, 492.

⁴ Mahmud Es'ad, *Tarihi Din-i İslâm (İslâm Tarihi)*, (sad.: Ahmet Lütfi Kazancı - Osman Kazancı), İS-

Hız. Hatice, Esed oğullarına mensup bir kadındır.⁵ Temel kaynaklarda Hz. Hatice'nin şeceresi şu şekilde verilmektedir: Hatice bint Huveylid b. Esed b. Abdüluzâ b. Kusay.⁶ İbn İshâk (v. 151/768), bu şecereyi verir, ancak "...Hz. Hamza maiyetindekilerle Esed b. Esed'e geldi..."⁷ rivâyetini de zikreder. Muhtemelen bu rivâyeti referans alan Abdürrahim Zapsu, Hz. Hatice'nin babasının adını Esed olarak vermektedir.⁸ Kaynakların çoğunluğunun naklettiği -yukarıda zikrettiğimiz- rivâyetlere göre, Hz. Hatice'nin dedesi "Esed," babası ise "Huveylid"dir.

Esed oğulları, Adnân İerdendir. Kureyşin itibarlı kabilelerindedir. Kusay'ın oğlu Esed dolayısıyla bu adı almıştır. Aşere-i Mübeşşere'den Zübeyr b. Avvâm, Hakîm b. Hızâm, Varaka b. Nevfel gibi meşhur kişiler Benî Esed'e mensupturlar.⁹ Ayrıca Esed b. Abdüluzâ oğullarından Zübeyr b. Avvâm, Amr b. Ümeyye, Hâlid b. Hızâm, Yezîd b. Zem'a ve Esved b. Nevfel Müslüman olup Habeşistan hicretine; Zübeyr b. Avvâm, Safiyye bint Abdilmüttalib ve Sa'd b. Havli de Medîne hicretine katılmışlardır. Bunlardan Hâlid ve Esved, Hz. Hatice'nin yeğenleri, Yezîd ile Amr da, amcaoğullarıdır.¹⁰

Hız. Hatice'nin annesinin şeceresi ise şöyledir: Fâtima bint Zâide b. el-Esamm b. Revâha b. Hâcer b. Abd b. Mais b. Âmir b. Lüeyy b. Gâlib b. Fihri.¹¹ Fâtima'nın annesi Hâle bint Abdimenaf b. el-Hâris b. Amr b. Munkız b. Amr b. Mais b. Âmir b. Lüeyy'dir.¹² Hâle (Ebu'l-Âs'ın annesi), Refîka, el-Avvâm, Hızâm, Nevfel,¹³ Tâhire¹⁴ Hz. Hatice'nin kardeşleridirler.

→ →

İstanbul, 1995, s. 341.

⁵ Savaş, Rıza, "Mekke'de İslâm'ın Yayılışına Akrabalık Açısından Bir Bakış," *İstem Dergisi*, yıl: 2, sayı: 4, Konya, 2004, s. 39.

⁶ İbn İshâk, Muhammed b. İshâk b. Yesâr, *Sîretü İbn İshâk*, (thk.: Muhammed Hamidullah), Konya, 1981, s. 60, 228-29; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd), Kahire, 1963, I, 121-22; İbn Sa'd, I, 131; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, *el-Meârif*, Beyrut, 1987, s. 79; Ya'kûbî, Ahmed b. Ebî Ya'kûb, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, Beyrut, 1960, II, 84; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr, *Târîhu'r-Rusul ve'l-Mülûk*, (thk.: Muhammed Ebû'l-Fazl İbrahim), Beyrut, 1962, II, 280; Makdisî, Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir, *el-Bed' ve'l-Târîh*, Paris, 1916, I, 218; İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed, *Cemheratü Ensâbi'l-Arab*, Beyrut, 2003, I, 16; Beyhakî, Ahmed b. Huseyn b. Ali, *Delâilü'n-Nübüvve*, (thk.: Abdülmü'tî Kal'acî), Beyrut, 1985, II, 67, 69; İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem ve'l-Mülûk*, (nşr.: Muhammed Abdülkâdir Atâ - Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut, 1995, II, 317; İbnü'l-Esr, İzzüddîn Ebî'l-Hasen Ali b. Ebî'l-Kerem, *el-Kâmil fî'l-Târîh*, (thk.: Ali Şîrî), Beyrut, 1989, I, 472; Dimyâtî s. 49; Zehebî s. 63; İbnü'l-Verdî Zeynüddîn Ömer b. Muzaffer, *Târîhu İbnü'l-Verdî*, Beyrut, 1996, I, 97; Makrîzî Ahmed b. Ali b. Abdülkâdir, *İmtâü'l-Esmâ bimâ li'n-Nebîyyi mine'l-Ahvâli ve'l-Emvâli ve'l-Hafedetü ve'l-Met'a*, (thk.: Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî), Beyrut, 1999, I, 17; Kastallânî I, 116.

⁷ İbn İshâk, s. 60.

⁸ Zapsu, Abdurrahim, *Büyük İslâm Tarihi -Hz. Muhammed Dönemi-*, İstanbul, 2006, s. 267.

⁹ Kalkaşandî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Ali, *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rîfeti'l-Arab*, Beyrut, 1974, I, 14.

¹⁰ Savaş, "Mekke'de İslâm'ın Yayılışına Akrabalık Açısından Bir Bakış," *İstem Dergisi*, yıl: 2, sayı: 4, s. 39-40.

¹¹ İbn İshâk, a.y.; İbn Hişâm, I, 122; İbn Habîb, Muhammed b. Habîb el-Hâşimî *Kitâbü'l-Muhabber*, Beyrut, bty., s. 77; İbn Kuteybe, a.y.; Zehebî s. 237. M. Yaşar Kandemir, bu şecerede ismi geçen Zâide'nin Zeyd ve Esamm'ın da Cündeb isimleriyle de anıldığını belirtir. Bk.: Kandemir, M. Yaşar, "Hatice," *DİA*, İstanbul, 1997, XVI, 465.

¹² İbn İshâk, s. 60; İbn Hişâm, I, a.y.; Dimyâtî s. 49.

¹³ İbn Hazm, I, 120.

¹⁴ İbn Hacer, VIII, 8.

Görüldüğü gibi Rasûlüllah'ın soyu ile Hz. Hatîce'nin soyu, Hz. Peygamber'in dedelerinden Kusay'da; aynı şekilde annesi Fâtıma'nın nesebi de hem baba tarafından, hem ana tarafından Lüeyy b. Gâlib'de birleşmektedir. Rivâyetlerde sık sık karşılaştığımız Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'e söylediği "amcamın oğlu," hitabının bu seçerle alâkalı olduğunu söyleyebiliriz.

B- Evlilikleri

Evlilik çağına geldiği zaman Hz. Hatîce'nin, amcasının oğlu Varaka b. Nevel ile evlenmesi uygun görülmüşse de, bu evlilik gerçekleşmemiştir.¹⁵ O, Hz. Peygamber'le evlenmeden önce Ebû Hâle ve Atık (Uteyyık) adlı kişilerle evlenmiştir.¹⁶ Bu şahıslardan hangisiyle önce evlendiği konusunda kaynaklarda nakledilen rivâyetlerde birlik sağlanamamıştır.

Kaynakların çoğunluğu Hz. Hatîce'nin ilk evliliğini Ebû Hâle ile yaptığını naklederler.¹⁷ Bazı kaynaklara göre Hz. Hatîce ilk evliliğini Atık b. Âbid (Âiz) ile yapmıştır.¹⁸

Ebû Hâle, Benî Abdüddâr'ın müttefiki olan Benî Amr b. Temîm'e mensuptur.¹⁹ İsmi konusunda farklı rivâyetler vardır.²⁰ Kaynaklarda isminin Ebû Hâle en-Nebbâs b. Zürâre,²¹ Ebû Hâle Hind b. en-Nebbâs b. Zürâre,²² Ebû Hâle Hind b. Zürâre b. en-Nebbâs,²³ Ebû Hâle Mâlik en-Nebbâs b. Zürâre²⁴ ve Ebû Hâle Hind b. (Nebbâs) b. Zürâre et-Temîm²⁵ olduğu zikredilmektedir. Ebû Hâle, cahiliye döneminde vefat etmiştir.²⁶

Hz. Hatîce'nin ikinci eşi Atık (Uteyyık), Mahzûm kabilesine mensuptur.²⁷ Bazı kaynaklar Atık ismini, Uteyyık olarak zikrederler. Ancak babasının Âiz,²⁸ Âbid²⁹

¹⁵ İbnü'l-Cevzî II, 315-16; Kastallânî I, 116; Kandemir, "Hatîce," *DİA*, XVI, 465.

¹⁶ İbn İshâk, s. 229; İbn Hacer, VII, 600; Halebî I, 156; Delcambre, Anne-Marie, *Mahomet la Parole d'Allah*, Gallimard, 1987, s. 35.

¹⁷ İbn Habîb, I, 78; İbnü'l-Cevzî II, 316; Zehebî s. 237; İbn Hacer, VII, 600; Nebhânî Yûsuf b. İsmâîl, *el-Envârü'l-Muhammediyye mine'l-Mevâhibi'l-Ledüniyye*, Beyrut, bty., s. 37; Âişe Abdurrahmân bintü's-Şâti', *Hz. Muhammed'in Mübarek Zevceleri*, (çev.: Selâmi Münir Yurdatap), İstanbul, bty., s. 14; el-Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber*, der.: Naim Sıddıkî - Abdülvekil Alevi, (çev.: N. Ahmet Asrar), Ankara, 1983, II, 262; Kandemir, "Hatîce," *DİA*, XVI, 465; Kazıcı, Ziya, *Hz. Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*, İstanbul, 1993, s. 74.

¹⁸ İbn İshâk, s. 229; İbn Kuteybe, s. 79-80; Halebî I, 156; İbn Seyyidinnâs, Ebu'l-Feth Muhammed, *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Megâzî ve's-Şemâil ve's-Siyer*, Kahire, 1992, I, 73; Mahmud Es'ad, s. 341; Âişe Abdurrahmân, s. 14.

¹⁹ İbn İshâk, a.y.; Zehebî s. 237. Kalkaşandî I, 15. İbn Kuteybe, Esed kabilesine mensup olduğunu rivayet etmektedir. Bk.: İbn Kuteybe, s. 80.

²⁰ İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf el-Kurtubî, *el İstîâb fî Marifeti'l-Ashâb*, (nşr.: Ali Muhammed el-Becavî), Kahire, 1972, I, 489.

²¹ İbn İshâk, s. 229; İbn Kuteybe, s. 80; Makdisî I, 227; Kastallânî I, 116.

²² İbn Habîb, s. 78; İbnü'l-Cevzî ve İbn Hacer; "...adının Mâlik b. en-Nebbâs olduğu da söylenir," derler. Bk.: İbnü'l-Cevzî II, 316; İbn Hacer, VI, 517, 554.

²³ İbn Hazm, I, 210.

²⁴ Ebû Nuaym, V, 2751; İbn Abdilberr, I, 489.; Mahmud Es'ad, s. 341.

²⁵ Zehebî s. 237; Kandemir, "Hatîce," *DİA*, XVI, 465.

²⁶ İbn Kuteybe, s. 79-80.

²⁷ İbn İshâk, s. 229; İbn Habîb, s. 78; İbn Kuteybe, s. 80; İbn Hazm, I, 142; İbnü'l-Cevzî II, 316; Zehebî s. 237; Nebhânî s. 37.

²⁸ İbn İshâk, a.y.; İbn Habîb, a.y.; İbn Kuteybe, s. 79-80; İbn Hazm, I, a.y.; İbnü'l-Cevzî II, a.y.; Zehebî a.y.; Nebhânî a.y.; Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, (çev.: Salih Tuğ), İstanbul, 1990, I, 60; Âişe Abdurrahmân, s. 14.

veya Abdullah³⁰ olduğuna dair üç görüş hâkimdir. Atık (Uteyyık), cahiliye döneminde vefat etmiştir.³¹ Atık'ın Ümeyme, Abdullah ve Sayfî adlı kardeşleri vardır.³²

Arap asilzâdelerinden ve eşrafından olan iki eşinden,³³ Hz. Hatîce'ye bir çok servet ve bir hayli mal kalmıştır.³⁴

Netice itibariyle Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'le evliliğinden önce iki kez evlilik yaptığını, bu evliliğin ilkini Benî Temîm'den Ebû Hâle Hind b. Nebbâs b. Zürâre ile ikincisini de Benî Mahzûm'dan Atık (Uteyyık) b. Âiz (Âbid)'le yaptığını söyleyebiliriz.

C- İlk Eşlerinden Doğan Çocukları

Hz. Hatîce'nin eski eşlerinden doğan çocuklarıyla ilgili rivâyetler üç grupta toplanmaktadır. Bazı kaynaklar, onun Ebû Hâle'den bir, Atık (Uteyyık)'ten bir olmak üzere eski eşlerinden iki çocuğu doğduğunu rivâyet etmektedirler.³⁵ Bu çocuklardan Ebû Hâle'den doğan erkek çocuğunun adı Hind, Atık (Uteyyık)'ten doğan kız çocuğunun ismi de Hind'dir."³⁶

... Mahmud Es'ad: "Atık'ten bir oğlu, bir kızı doğdu. Ebû Hâle'den de Hâle ve Hind doğdu,"³⁷ der. Buna göre Hz. Hatîce'nin önceki evliliklerinden doğan çocuk sayısı dört olmaktadır ve Atık'ten doğan çocukların isimleriyle, Ebû Hâle'den doğan çocuklarının cinsiyetleri belirtilmemiştir.

Kaynakların bir kısmı da Hz. Hatîce'nin Ebû Hâle'den iki erkek, Atık (Uteyyık)'ten bir kız olmak üzere eski eşlerinden üç çocuğu doğduğunu rivâyet etmektedirler.³⁸ Ebû Hâle'den doğanların adları Hâle ve Hind; Atık'ten doğanın adı da "Hind"dir.³⁹ İnceleyebildiğimiz kaynaklardan edindiğimiz kanaat de verilen bu bilgilerin isabetli olduğu yönündedir.

Hz. Muhammed (sav.)'in ailesini kurduktan sonraki safhalar içerisinde bu çocukların zikri kaynaklarda pek az geçer. Şehirde geçerli örf ve âdete göre, muhtemelen bu çocuklar babalarının aileleri tarafından kendi evlerine alınmışlardı ve ancak zaman zaman annelerini ziyaret etmek üzere onun evine geliyorlardı.⁴⁰ Hz. Peygamber evlendikten sonra amcasının yükünü hafifletmek amacıyla Hz. Ali'yi yanına almış; aynı şekilde Zeyd b. Hârîse'yi azat etmiş, onunla da

→ →

²⁹ Halebî I, 156; Kastallânî I, 116; Mevdûdî II, 262; Kandemir, "Hatîce," DİA, XVI, 465.

³⁰ Makdisî I, 227.

³¹ İbn İshâk, s. 229.

³² İbn Hazm, I, 142.

³³ Âişe Abdurrahmân, s. 14.

³⁴ Afzalurrahmân, *Encyclopædia of Seerah -Sîret Ansiklopedisi-*, (çev.: Mustafa Aykaç-Kenan Dönmez vd.'leri), İstanbul, 1996, II, 152.

³⁵ İbn İshâk, s. 229; İbn Habîb, s. 79; Hamidullah, I, 60.

³⁶ Hamidullah, I, a.y.

³⁷ Mahmud Es'ad, s. 341.

³⁸ İbnü'l-Cevzî II, 316; Halebî I, 156; Kastallânî I, 116; Nebhânî s. 37; Mevdûdî II, 262.

³⁹ Ebû Nuaym, VI, a.y.; İbn Hacer, VI, 417, 505; Kastallânî I, 116; Sabuncu, Ömer, "Hz. Peygamberin İlk Hanımı Hz. Hatîce'nin Hayatı ve Kişiliği," Diyanet İlmî Dergi, yıl: 2009, c.: 45, sayı: 2, s. 56.

⁴⁰ Hamidullah, I, 65.

aynı evde yaşamıştı. Ancak Hz. Hatîce'nin eski eşlerinden doğan çocuklarıyla aynı evde yaşadıklarına dair bilgilerden yoksunuz. Bu durum ekonomik sebeplerle değil, toplumun örfüyle açıklanabilir. Buradan ölen eşin akrabalarının, ölen akrabalarından doğan çocukları annelerinin yanına bırakmadıklarını, yanlarında yetiştirdiklerini anlayabiliriz. Bu durumda çocukların anneleriyle görüşmelerine de imkân sağlanmaktadır. Hz. Hatîce'nin eski eşlerinden doğan çocuklarının durumlarını, bu şekilde değerlendirebiliriz. Muhtemelen onlar akrabalarının yanlarında yaşamaya devam etmişler, anneleriyle ilişkilerini sürdürmüşler, Hz. Peygamber de onlara gereken sıcaklığı göstermiştir.

Bu çocuklar içerisinde Hind b. Ebî Hâle, Hz. Peygamber'in simasına dair hadisin ravisidir.⁴¹ Onun Hz. Muhammed (sav)'in mübarek vechini anlatışta tanıdığı heyecan ve rikkatle dolu cümleleri, bize göstermektedir ki, o, küçükken annesini ziyarete geldiğinde, bu babası ona pek kibar ve müşfik davranış göstermiş,⁴² onu güzelce terbiye etmiştir. O, "*Ben ana, baba, kız ve erkek kardeş olarak sizin en değerlinizim. Babam Muhammed, anam Hatîce, erkek kardeşim Kâsım, kız kardeşim Fâtıma diye övünürdü.*"⁴³ Fesahati, belâğati güzel, iyi hasletlerle temayüz etmiş bir kişi olan Hind b. Ebî Hâle'nin Cemel savaşında Hz. Ali'nin saflarında savaşırken veya Basra Taunu'nda öldüğüne dair rivâyetler vardır.⁴⁴ Ancak "Cemel savaşında ölen Hind b. Ebî Hâle, Basra Taunu'nda ölen ise onun oğlu Hind b. Hind'dir,"⁴⁵ rivâyeti konuyla ilgili ihtilâfları gidermektedir.

Ebû Hâle'den doğan diğer çocuğu Hâle hakkında kaynaklarda tatminkâr bilgiye rastlanmamaktadır. Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî, İslâmiyet gelince Hâle'nin Müslüman olduğunu söyler.⁴⁶ Muhtemelen o da kardeşi Hind gibi Hz. Peygamber'in terbiyesinden nasiplenmiş, güzel hasletlere sahip bir kişi olarak hayatını idame ettirmiştir.

Hind bint Atîk (Uteyyık), Ümmü Muhammed b. Sayfî el-Mahzûmî olarak tanınmaktadır.⁴⁷ O, amcasının oğlu Sayfî b. Ümeyye b. Âz b. Abdillâh'la evlenmiş ve Muhammed adlı bir çocukları doğmuş,⁴⁸ Hz. Peygamber'in nübüvvetinde Müslüman olmuştur.⁴⁹

D- İş Hayatı

Hz. Hatîce, eşlerinin ölümünden sonra, evlenmeyi düşünmemiş, kendini işlerine ve çocuklarına adanmıştı. İki eşinin ölümünden sonra kavminden birçok kişi, Hz. Hatîce'yle evlenmek istemiş,⁵⁰ fakat o; Ukbe b. Ebî Muayt, Ebû Cehil ve

⁴¹ Kazıcı, s. 89.

⁴² Hamidullah, I, 65.

⁴³ Mahmud Es'âd, s. 341.

⁴⁴ İbn Haldûn, II, 166; Halebî I, 156. İbn Hacer, Basra Taunu'nda öldüğünü söyler. Bk: İbn Hacer, VI, 558.

⁴⁵ İbn Abdilberr, I, 487.

⁴⁶ Mevdûdî II, 262.

⁴⁷ İbn Hacer, VII, 157, 505; Halebî I, 156.

⁴⁸ İbn Habîb, s. 79; İbn Hacer, VII, a.y.

⁴⁹ Mevdûdî II, 262.

⁵⁰ İbn İshâk, s. 59; İbnü'l-Esîr, I, 472.

Ebû Süfyân gibi⁵¹ çoğu Kureyş kabile reislerinin yaptığı evlenme tekliflerini nazikçe reddetmişti.⁵² Onun bu teklifi kabul etmemesinin sebebi “Hz. Hatîce'nin, Kureyş ileri gelenlerinden onunla evlenmek isteyenlerin servetine tamah ettiklerine hükmetmesiydi.”⁵³ Hz. Hatîce gibi feraset ve basiret sahibi, zeki bir kadının, kendisine gelen evlenme tekliflerinde, “sermayeleri birleştirip, daha da zengin olmak” amacının göz önünde bulundurulduğunu fark etmesi doğaldır.

Kaynaklar Hz. Hatîce'nin özelliklerini zikrederlerken “onun ticaret erbabı, şeref ve mal sahibi bir kadın olduğunu, ücretle adam çalıştırdığını ve ortaklık kurduğunu,”⁵⁴ Mekke'den Şam'a kervanlar gönderip, oradan mallar getirttiğini ve birlikte çalıştığı adamlara hisseler verdiğini⁵⁵ naklederler.

Afzalurrahmân, Hz. Hatîce'nin iş hayatı hakkında şunları söylemektedir: “Hatîce itibarlı ve zengin bir hanımdı. Her iki kocasından da birçok servet ve bir hayli mal miras kaldı. Bazen Kureyş'in güvenilir tüccarlarına kâr payı esasları üzerinden para verirdi. Bazen alacaklılarının sermayesini ticaret kervanlarından verirdi. Bu kervanlar ticarî seferlerinden geri döndüklerinde kârlar eşit ve adil olarak pay edilirdi. Mekke'de ayrıca Hatîce'ye ve kendi hesabına çalışan özel memurlar ve temsilciler vardı. Bazen ticaret mallarını mudarebe (ortaklık) usulüyle Hicaz dışına taşımaları için ücretli adam tutardı.”⁵⁶

Hz. Hatîce'nin “hem ücretle adam çalıştırması” “hem ortaklık kurması” şeklinde geçen rivâyetlerde aslında bir çelişki yoktur. Şöyle ki, Hz. Hatîce, işin ve görevlendireceği kişinin durumuna göre “ücret vermekte” veya “ortaklık kurmakta”dır. Bu konuda “Bazı kimselere ortaklıkla sermaye verirdi,”⁵⁷ “Kureyş'in en zengin kadını idi. O kadar ki, çoğu zaman Kureyş ticaret kafilesinin yarısı onun mallarını taşırdı... her defasında bir kişiyle anlaşıp mallarını ticaret kafilisiyle gönderir ve kendisi belli bir miktar pay alırdı”⁵⁸ ve “güvenli bulduğu kişilerle ortaklaşa ticaret yapardı”⁵⁹ şeklinde yapılan tespitlerin önemli ip uçları verdiğini söyleyebiliriz.

II- Hz. HATİCE'NİN Hz. PEYGAMBER'İ YAKINDAN TANIMASINA SEBEP OLAN GELİŞMELER

Hz. Hatîce, muhtemelen Hz. Peygamber'in güzel hasletlerinden haberdardı. Fakat onun Hz. Peygamber'i yakından tanınması Şam'a gönderdiği kervanda Hz. Peygamber'in görev almasıyla mümkün olmuştur. Hz. Hatîce'nin Hz. Peygam-

⁵¹Mehdi Pişavî *İslâm Tarihi – Cahiliye Dönemi'nden Hz. Peygamberin Vefatına Kadar-*, (çev.: İsmail Bendiderya), İstanbul, 2007, s. 111.

⁵² İbnü'l-Cevzî II, 314; Mevdûdî II, 262; Kazıcı, s. 74; Mehdi Pişavî a.y.

⁵³ Heykel, M. Hüseyin, *Hz. Muhammed Mustafa*, (çev.: Ö. Rıza Doğrul), İstanbul, 1948, s. 111.

⁵⁴ İbn İshâk, s. 59; İbn Hişâm, I, 121; İbn Sa'd, I, 131; Taberî II, 280; Beyhakî II, 66; İbnü'l-Esrî, *el-Kâmil fi'l-Târih*, I, 472; İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut, 1861, II, 293; İbn Seyyidinnâs, I, 70; Delcambre, s. 35.

⁵⁵ Heykel, s. 111.

⁵⁶ Afzalurrahmân, II, 152.

⁵⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Kisâs-ı Enbiyâ ve Tevârîhi Hulefâ*, (sad.: Ali Arslan), İstanbul, 1980, I, 49.

⁵⁸ Mevdûdî II, 262.

⁵⁹ Kandemir, “Hatîce,” *DİA*, XVI, 465.

ber'i ticaret kervanında görevlendirmesi konusunda muhtelif rivâyetlerle karşılaşırız. Bu rivâyetlerin tahlilini yaparak konuya açıklık getirmeye çalışacağız.

A- Hz. Peygamber'in İkinci Şam Yolculuğu

Mahmud Es'ad, konumuzla ilgili olarak ulaşabildiğimiz kaynaklarda rastlamadığımız şu malumatı verir: Bir gün Âtike bint Abdülmuttalib, kardeşi Ebû Tâlib'e gelerek: Muhammed'in evlenme zamanı geldi. Buna bir çare düşünelim, dedi. Ebû Tâlib: Bunu ben de düşünüyorum. Fakat durumumuz belli. İşler iyi değil. El darlığı buna engel oluyor, diye cevap verdi. Âtike: Ben bir çare düşündüm. Hat'ce, Şam'a bir kafilê göndermek için güvenilir bir kişi arıyormuş, diye duydum. Uygun görürseniz onunla bir konuşayım, dedi. Sonra da Hz. Hat'ce'ye Hz. Peygamber'in durumu hakkında bilgi verdi.⁶⁰

Nef'ise (Nüfeyse) bint Münye kanalıyla gelen bir rivâyette de, Hz. Peygamber'in ikinci Şam ticaret yolculuğuna çıkmadan önceki gelişmeler şöyle anlatılır: "Rasûlüllah 25 yaşındaydı. Ebû Tâlib ona: "Ben malı olmayan bir adamım. Zaman üzerimize zorlaşmıştır. İşte senin kavminin kafilêsi Şam'a gitmek için hazırlanmıştır. Hat'ce bint Huveylid de o kervanda kavminden bazı adamlar gönderiyor. Eğer sen de gitmek istersen, seni tercih edecektir," dedi. Amcasıyla Hz. Peygamber'in bu konuşması⁶¹ ve Rasûlüllah'ın doğru sözlü olduğuna, emanete riayet ettiğine, güzel ahlâkına dair haberler⁶² Hz. Hat'ce'ye ulaştınca, Hz. Hat'ce, Hz. Peygamber'e haber gönderdi. Ona, kavminden adamlara verdiği ücretin iki katını vereceğim, dedi.⁶³ Bu rivâyet "Hz. Hat'ce, Hz. Peygamber'i ticaretine ortak etti,"⁶⁴ rivâyetiyle çelişmektedir. Bu pazarlıkta ortaklık değil, ücretle iş yapmak söz konusu olmaktadır.

Ebû Tâlib'in bizzat Hz. Hat'ce'yle konuştuğu, Rasûlüllah'a kefil olduğu, teminat verdiği de⁶⁵ rivâyet edilmektedir. O, Hz. Hat'ce'ye geldi. Sen falan kişiyi iki deve ücret mukabilinde tutmuşsun. Biz Muhammed için bunun iki katını isteriz, dedi. Hz. Hat'ce, şu cevabı verdi: "Sen daha fazla isteseydin onu verirdim." Bu konuda anlaştilar.⁶⁶

Bir başka rivâyette "günün birinde, Peygamber ile aşağı yukarı aynı yaşta olan ve onunla birkaç defa ticarî sefer fırsatı bulan ve Hat'ce'nin yeğenlerinden biri olan Huzeyme, Hat'ce'ye O'nun doğru sözlü, son derece güvenilir ve güzel

⁶⁰ Mahmud Es'ad, s. 340-41.

⁶¹ İbn Sa'd, I, 129; Belâzürî I, 106; Makdisî I, 226; Kütübî Muhammed b. Şâkir, *Uyûnü't-Tevârîh*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, arşiv no.: 34 Fe 1485, mikrofilm no: 1694/1, 12a; İbnü'l-Cevzî II, 313-14; Heykel, s. 111; Âişe Abdurrahmân, s. 11.

⁶² İbn İshâk, s. 59; İbn Hişâm, I, 121; Taberî II, 280; Beyhakî II, 66; İbnü'l-Es'îr, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rîfeti's-Sahâbe*, (thk.: M. İbrahim el-Benna - M. A. Aşur), Kahire, 1973, I, 9; İbn Kesîr, II, 293; İbn Seyyidinnâs, I, 70; Hudarî Bek Muhammed, *Nûru'l-Yakîn*, Beyrut, 2004, I, 13.

⁶³ İbn Sa'd, I, 129; Kütübî 12a, İbnü'l-Cevzî II, 313-14; Kehhâle, Ömer Rıza, A'lâmü'n-Nisâ fî'l-Âlemi'l-Arab ve'l-İslâm, Dimeşk, bty., I, 275-76; Filibeli, Şehbenderzâde Ahmet Hilmi, İslâm Tarihi, İstanbul, 1971, I, 131; İbn Seyyidinnâs, I, 70; Rahmetullah Efendi, İzhârü'l-Hakk Tercümesi, (çev.: Ömer Fehmi Efendi-Ankaralı Nüzhet Efendi), İstanbul, 1972, s. 41.

⁶⁴ Mevdüdî II, 261-62

⁶⁵ Belâzürî I, 107; Makrîzî I, 17.

⁶⁶ İbn Sa'd, I, 130; Heykel, s. 111.

ahlâklı olduğundan bahsederek kendi hizmetine almasını teklif etti,"⁶⁷ denilmektedir.

Rivâyetlerden anlaşıldığına göre, Hz. Hatîce'yle görüşmeye önce Âtike gitmiş, konuyu gündeme getirmiş, akabinde Hz. Peygamber görüşmüş, şartları konuşmuş, O'nun aktardığı bilgiler doğrultusunda da Ebû Tâlib, Hz. Hatîce'yle konuşmuş, ona teminat vermiş ve pazarlığı netleştirmiştir. Hz. Peygamber hakkında yeterli güvenceyi alan Hz. Hatîce de Hz. Peygamber'i kervanda görevlendirmiştir.

Hz. Hatîce'nin bu talebe sıcak bakmasının, ücret konusunda cömert davranmasının sebebinin sadece Hz. Peygamber'le akrabalığı, onun ihtiyaç sahibi olması ve ahlâkî meziyetleriyle izah edemeyiz. Hz. Peygamber'in ticaret konusunda deneyiminin olması yani verilecek olan işi yapabilecek kapasitede olması, onun görevlendirilmesinde daha etkili bir faktör olarak görünmektedir.

Hz. Peygamber'in çocukluğundan itibaren gördüğü farklı yerlerin, O'nun müteşebbisliğine katkı sağladığı muhakkaktır. O'nun İslâm öncesi yaptığı seyahatleri sütannesine verilmesiyle başlamış; çocukluğunda sütanesi Halime'nin yanına -Taif'e- gitmişti. Daha sonra Rasûlüllah'ın dedesinin himayesindeyken göz ağrısını tedavi etmek maksadıyla da Taif'e küçük bir seyahat yaptığı söylenir. Amcasıyla Suriye'ye seyahati esnasında Hz. Muhammed (sav.)'in yapmış olduğu ticaret stajı, bir tüccar ailesinin gençleri için faydasız olmamalıydı. Onun Hubâşe'ye* de ticaret maksatlı bir seyahatinden bahsedilir. Doğu Arabistan'daki Hecer ile Muşakkar (el-Ahzâ'daki bugünkü el-Hufâf) şehirlerini ve (el-Katif'de, Zahran limanı yakınındaki) Aynü'z-Zâra'yı ziyaret ettiğini açık bir şekilde belirten kaynaklar vardır. Hz. Peygamber muhtemelen Habeşistan'a da gitmiş olmalıdır.⁶⁸

Hz. Muhammed (sav.), bir gün hastalandığı için sefere çıkamayan bir tüccarın mallarını teslim aldı ve yalnız başına gitti. Bu başarısı, bundan sonra aynı tür teklifler almasını sağladı.⁶⁹ Hz. Peygamber'in daha önce Hz. Hatîce'yle ticarî ilişkilerinin olduğuna dair şu rivâyet bu anlamda bize fikir vermektedir. Hz. Hatîce'nin yeğeni Hakîm b. Hızâm kanalıyla gelen rivâyete göre "Hz. Hatîce, Rasûlüllah'ın daha önce Hubâşe pazarında yaptığı alışverişini bildiği için, ondan kendisi adına da Hubâşe'de alışveriş yapmasını istemiş, yanına kölesi Meysere'yi vermişti. Hz. Peygamber'in götürdüğü mallar, Yemen işi bezlerden

⁶⁷ Afzalurrahmân, II, 152.

* Hubâşe: Cahiliye dönemindeki Arap pazarlarından biridir. (Bk.: Ezrakî Ebî'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh, *Ahbâru Mekke vemâ Cae fihâ mine'l-Âsâr*, (thk.: Ali Ömer), by. ve bty., II, 312; Bekrî Abdullâh b. Abdülazîz el-Endelüsî, *Mu'cemu Mesta'cem min Esmâ'l-Bilâdi ve'l-Mevazî*, Beyrut, 1983, II, 418.) Yemen güzergâhında bulunan Hubâşe pazarına Hz. Peygamber Hz. Hatîce'nin ticaret kervanını ücretle götürmüştür. (Bk.: Yâkut el-Hamevî Şihabuddîn Ebû Abdillâh, *Mu'cemü'l-Büldân*, Beyrut, bty., II, 21.) Mekke'nin güney istikametinde, Hicaz - Yemen yolu güzergâhında bulunan bir panayırdır. (Bk.: Kallek, Cengiz, "Hubâşe," *DİA*, İstanbul, 1998, XVIII, 264-65.)

⁶⁸ Hamidullah, Muhammed, "Hz. Peygamberin İslâm Öncesi Seyahatleri," *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, (çev.: Abdullah Aydın), Ankara, 1980, sayı: 4, s. 329-33.

⁶⁹ Martin Lings, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev.: Nazife Şişman), İstanbul, 2006, s. 39.

oluşuyordu. Ticaretlerini tamamlayıp iyi bir kârla döndüler.⁷⁰ Burada şekiz gün kaldılar.⁷¹ Hz. Peygamber'in iki kez Hubâşe'ye,⁷² iki kez de Cüreş'e** ticaret maksadıyla yolculuklar yaptığı söylenir.⁷³ Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî, Rasûlüllah'ın "Bahreyn'de***ticaret yapmış olduğunu belirtir.⁷⁴

Mezkûr malumatlardan, öncelikle o günün şartlarında genç bir erkeğin evlenme yaşının 25 yaşından aşağı olduğu anlaşılmaktadır. Âtike ve Ebû Tâlib'in tavırları, bunu göstermektedir. Aynı şekilde bu rivâyetler, Hz. Peygamber'i hi-mayesine alan Ebû Tâlib'in ve diğer aile büyüklerinin Hz. Peygamber'i evlendirmek istediklerini, ancak ailenin ekonomik açıdan imkânlarının olmadığını ortaya koymaktadır. Nitekim Maxime Rodinson: "Muhammed'in çevresinde âdet olduğundan daha uzun süre bekâr kaldığı anlaşılıyor. Bunun sebebi yoksulluk olsa gerektir,"⁷⁵ demektedir. Ebû Tâlib'in yaşlı, dolayısıyla çalışamayacak durumda olması, onların çözüm arayışını bir noktaya yoğunlaştırmıştır. Akla gelen ilk yol, daha önce düzenlenen ticaret kervanlarının sevkinde kısmen deneyimi olan Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'nin kervanında görevlendirilmesidir. Hz. Hatîce, Rasûlüllah'ın toplumda erdem olarak kabul edilen güzel davranışlarla temayüz etmesi, daha önce yaptığı ticarî faaliyetlerinden yüz akıyla çıkması gibi saiklerle Âtike'yle, Hz. Peygamber'le sonra amcasıyla görüşmüş, aldığı diğer referansların teyidiyle Hz. Peygamber'i kervanını yönetmek üzere görevlendirmiş, başkalarına verdiği ücretin iki katını vermiştir.

Bu gelişmelerden sonra Hz. Hatîce, Hz. Peygamber'in yanına kölesi Meyse-re'yi de yardımcı olarak verdi ve kervan,⁷⁶ zilhicce ayında Şam'a hareket etti.⁷⁷ Yolculukta, Hz. Hatîce'nin akrabası Huzeyme b. Hakîm en-Nehdî'nin de onlara refakat ettiği rivâyet edilir.⁷⁸ Ancak bu rivâyeti destekleyen başka kaynaklara rastlayamadık.

A-Yolculuk Sırasında Gerçekleşen Olaylar

Hz. Peygamber, Meysere'yle birlikte Şam sınırları içerisinde bulunan Bus-

⁷⁰ Zübeyr b. Bekkâr, *Cemheratü Nesebi Kureys*, by. ve bty., s. 86; Makrûzî I, 15-16; Afzalurrahmân, II, 272.

⁷¹ Zübeyr b. Bekkâr, a.y.

⁷² Afzalurrahmân, II, 272.

** Cüreş: Yemen'de eski bir yerleşim merkezidir. Şeker (Hamûme) dağının batısında ve Ebhâ şehrine güneydoğu yönünde 40 km. mesafededir. İslâm öncesi dönemde etrafı surlarla çevrili müstahkem büyük bir şehir ve geniş bir vilâyettir. Geniş bilgi için bk.: Önkâl, Ahmet, "Cüreş," *DîA*, İstanbul, 1993, VIII, 137.

⁷³ Mevdûdî II, 263; Afzalurrahmân, II, 272.

*** Bahreyn: Burada söz konusu olan Bahreyn, günümüzdeki Bahreyn değildir; Arabistan'ın doğu kıyısıdır. Bk.: Mevdûdî II, 263.

⁷⁴ Mevdûdî II, a.y. Aynı paralelde rivâyet için bk.: Afzalurrahmân, II, 272.

⁷⁵ Rodinson, s. 60.

⁷⁶ İbn İshâk, s. 59; İbn Hişâm, I, 121; Taberî II, 280; Makdisî I, 226; Beyhakî II, 66; İbnü'l-Esrî, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472; Kütübü 12a; İbn Kesîr, II, 293; Makrûzî I, 17, Ahmed Cevdet Paşa, I, 49; İbn Seyyidinnâs, I, 70; İbn Habîb, el-Hasen b. Ömer, *el-Muktefâ min Sireti'l-Mustafâ*, (thk.: Mustafa Muhammed Hüseyin ez-Zeheb), Kahire, 1996, s. 31.

⁷⁷ Makrûzî I, 17; Nebhânî s. 37.

⁷⁸ Ebû Nuaym, II, 925; VI, 3207.

râ'ya geldi.⁷⁹ Temel kaynakların çoğu bu yolculuk esnasında bazı olağan üstü hâdiselerin meydana geldiğini rivâyet ederler. Bu olaylar kaynaklarda genel olarak şu şekilde anlatılmaktadır:

Hz. Peygamber, Meysere'yle birlikte Şam topraklarından Busrâ'ya geldi. Bir ağacın gölgesinde oturdu. O sırada rahip*, Meysere'ye: "Bu ağacın altında oturan kimdir?" diye sordu. Meysere: "O, Kureyş kabilesinden bir adamdır," dedi. Rahip: "Onun gözünde kırmızılık var mı?" diye sordu. Meysere: "Evet var," diye cevap verdi. Bunun üzerine rahip: "O ağacın altına bir peygamberden başkası oturmamıştır. O, peygamberdir; peygamberlerin sonuncusudur," dedi.⁸⁰ Rahibin, Hz. Peygamber'i bir bulutun (iki meleğin) gölgelediğini fark edince, Meysere'yle konuştuğu da rivâyet edilmektedir.⁸¹

İbn Hacer (v. 852/1447), Rahip (Nastura) olayının, Hz. Peygamber'in daha önce amcasıyla yaptığı seyahatte karşılaştığı Bahira olayına benzediğini söylemekte; bir anlamda bu iki olayın birbirine karıştırıldığını ima etmektedir.⁸² M. Hüseyin Heykel, Hz. Peygamber'in rahiplerle görüşüğünü, rahiplerin Peygamber'e o an Hristiyanlığın içinde bulunduğu içler acısı durumundan bahsettiğini, Rasûlullah'ın onları dinlediğini söyler; ancak mucizevî olaylardan söz etmez.⁸³

Alış veriş yaparlarken tüccarlardan birisi Hz. Peygamber'den, Lât ve Uzzâ adına yemin etmesini istedi. Hz. Peygamber, onları hiçbir zaman sevmediğini ve onlar adına da asla yemin etmediğini ve etmeyeceğini söyledi. Adam Meysere'ye: "O, kitaplarımızdan haberini aldığımız, beklenen peygamberdir," dedi.⁸⁴

Hz. Peygamber'le Meysere, ticaret işlemlerini tamamladılar; daha önce elde edilen kazancın iki misli kâr ettiler.⁸⁵ Hava çok sıcaktı. Yolculuk boyunca devam eden şiddetli sıcaklardan, Hz. Peygamber'i iki melek gölgeliyordu. Bu durum Meysere'nin dikkatini çekti.⁸⁶

Hz. Hatice birkaç kadınla yüksekçe bir yerde durup Şam kafilisinin gelişini

⁷⁹ İbn Hişâm, I, 121-22; İbn Sa'd, I, 131; Mes'ûdî Ebu'l-Hasen, *et-Tenbîh ve'l-İsrâf*, Beyrut, bty., s. 197; Filibeli, I, 131.

* Bu rahibin adı bazı kaynaklarda "Nastur," "Nastura" olarak geçmektedir.

⁸⁰ İbn İshâk, s. 59; İbn Hişâm, I, 122; İbn Sa'd, I, 130; İbn Habîb, s. 78; Taberî II, 280; Beyhakî II, 66; İbnü'l-Cevzî II, 314; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 9; Zehebî s. 63; Kütübü 12a; İbn Kesîr, II, 294; Suyûtî Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. EbîBekr, *el-Hasâisu'l-Kübrâ*, Beyrut, 1985, I, 153; Kastallânî I, 116; Ahmed Cevdet Paşa, I, 50; İbn Seyyidinnâs, I, 70; Safedî Salâhuddîn Halî, *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*, (thk.: Ahmed Arnaût - TürkîMustafa), Beyrut, 2000, I, 64.

⁸¹ Mes'ûdî Ebu'l-Hasen, *Mürücû'z-Zehab*, (nşr.: M. Muhyiddîn Abdülhamid), Beyrut, 1987, I, 278; İbn Abdilberr, I, 12; İbn Haldûn, II, 5.

⁸² İbn Hacer, VI, 506.

⁸³ Heykel, s. 111.

⁸⁴ İbn Sa'd, I, 130; İbnü'l-Cevzî II, 314; İbn Hacer, VI, 506; İbn Seyyidinnâs, I, a.y.; Mehdi Pişavî s. 110.

⁸⁵ İbn Sa'd, I, a.y.; Taberî II, 280; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472; İbn Kesîr, II, 294; İbn Seyyidinnâs, I, 70; Sallâbî Akli Muhammed, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, 2008, s. 62; İbn Habîb, el-Hasen b. Ömer, s. 9.

⁸⁶ İbn İshâk, s. 59; İbn Hişâm, I, 122; İbn Sa'd, I, 130; İbn Habîb, s. 78; Taberî II, 280; Beyhakî II, 67; İbnü'l-Cevzî II, 314; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472; Zehebî s. 64; İbn Kesîr, II, 294; İbn Hacer, VI, 506; Suyûtî I, 153; Nebhânî s. 37; Safedî I, 64; İbn Habîb, el-Hasen b. Ömer, a.y.; Suruç, Salih, *Kâinat'ın Efendisî Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul, 2011, s. 116-17.

seyrediyordu. Yolculardan birinin başının üstünde bir bulutun, kanat gibi gerilip gölge yaptığını gördüler. O zatın kim olduğunu merak ederlerken, yanlarına Meysere geldi; O'nun Muhammedü'l-Emîn olduğunu bildirdi. Ve yolculuk boyunca karşılaştığı diğer olağanüstü şeyleri anlattı.⁸⁷

Hatîce, Meysere'nin anlattıklarını amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e nakletti. O: "Eğer bu anlattıkların doğrusa Muhammed bu ümmetin peygamberidir, O'nun gelmesinin vakti yaklaşmıştır," dedi.⁸⁸

Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî, yukarıdaki rivâyetleri bazı yönlerden tenkit eder ve farklı bir bakış açısıyla değerlendirir. "*Nastura ile Meysere'nin dialoğu,*" "*çarşıda bir malın fiyatı konusunda Hz. Peygamber'in yemin etmemesi,*" "*kervanı bulutun gölgelemesi*" gibi rivâyetlerin doğruluğunu kabul ettiğimiz takdirde, Hz. Muhammed (sav.)'in peygamberliğe fiilen tayin edilmesinden 15 sene önce bir kez daha kendisinin peygamber olacağını öğrendiğini de teslim etmek zorunda kalacağız. Hatta sadece Hz. Muhammed (sav.)'in kendisi değil, Meysere, Hatîce, onun yanındaki hanımlar, Hz. Peygamber'in Suriye'ye kadar yolculuk ettiği kafilenin diğer fertleri ve Mekke'deki diğer bazı kimselerin bunu öğrendiklerini kabul etmeliyiz. Zira Meysere, Hz. Hatîce ve diğer bazı kadınlar gibi Mekke'nin birçok sakinlerinin de Hz. Muhammed (sav.)'i gölgeleyen iki meleği görmeleri ihtimal dâhilindedir. Her ne kadar nakledilen rivâyet ve hadisler dürüst, hatırı sayılır, muteber ve ilmî dehaları tartışılmaz pek muhterem zevata ait ise de, bunlar pek çok yönden nazarı dikkate alınamaz ve doğru sayılamaz. Bir ke-re bu rivâyet ve hadisler Kur'ân-ı Kerîm'in talimatına ve ruhuna aykırıdır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm'de Rasûl'e şöyle hitap edilmiştir: "*Sen, bu Kitab'ın sana vahyolunacağını ummuyordun.*"* "*Sen Kitap nedir, iman nedir bilmezdin.*"** Bu âyet-i kerîmeler gösteriyor ki Peygamberlik pâyesine yükselmeden önce Hz. Muhammed (sav.) kendisinin peygamber olacağını bilmiyordu. Ve bunu başka kimse değil, bizzat Cenâb-ı Allah söylemektedir. Şayet henüz 12 yaşında iken (Birinci Şam Yolculuğunda) peygamber olacağını öğrenmiş ve 25 yaşında iken bu bilgisini yenilemiş olsaydı, kendisine bir kitabın geleceğini ve insanların kendisine iman edeceğini de umabilirdi. Böyle bir durumda hem kitaptan, hem imandan habersiz olması söz konusu olmazdı. Yukarıdaki rivâyetler, Hz. Muhammed (sav.)'e ilk defa vahyin gelmesi ve Hz. Hatîce arasında geçen konuşma ile ilgili muteber ve güvenilir hadis kitaplarında yer alan doğru hadislerle de ters düşmektedir. Eğer Hz. Muhammed (sav.), 28 yıldan beri kendisinin peygamber olacağını ve vahyin geleceğini bilmiş olsaydı, Hira mağarasında ve daha sonra evde onca şaşkın ve sarsılmış olabilir miydi?"⁸⁹

⁸⁷ Belâzürî I, 107; İbnü'l-Cevzî II, 314; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 9; Suyûtî I, 153; Kastallânî I, 116; İbn Seyyidinnâs, I, 71; Ahmed Cevdet Paşa, I, 50; Sallâbî s. 62; Suruç, s. 117.

⁸⁸ İbn Hişâm, I, 123; İbn Kesîr, II, 296-98. Varaka, Hz. Peygamberin risaletini beklemeye başlamış ve bu özlemini mısralarla ifade etmiştir.

* Kasas, 28: 86.

** Şura, 42: 52.

⁸⁹ Mevdûdî II, 257-58.

Bu durumda muteber kaynakların çoğunda yer alan yukarıdaki rivâyetlerin temkinli karşılanması gerektiğini söyleyebiliriz.

III- Hz. PEYGAMBER'LE HZ. HATİCE'NİN EVLİLİĞİ

Araştırmamızın mihverini oluşturan bu konunun analizini dört başlık altında yapabiliriz. Öncelikle Hz. Hatîce'yi, hiç aklından geçmediği halde evlenmeye sevk eden sebeplerin neler olduğunu tespit etmemiz gerekmektedir. Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'e yaptığı evlilik teklifinin mahiyeti, Rasûlüllah'ın bu teklife verdiği tepki ve evlilik merasimindeki gelişmelerle ilgili rivâyetleri değerlendirmemiz, konunun vuzuha kavuşması açısından önem arz etmektedir. Aynı şekilde bu önem, Hz. Peygamber'in, özellikle de Hz. Hatîce'nin evlilik yaşlarıyla ilgili rivâyet ve yorumların tahliline duyulan ihtiyaç konusunda da kendini hissettirmektedir.

A- Hz. Hatîce'yi Evlenmeye Sevk Eden Amiller

Eşlerinin ölümünden sonra, Kureyş ileri gelenlerinin yaptıkları evlilik tekliflerini Hz. Hatîce kabul etmemiş, kendi işinin ve evinin hanımı olarak hayatını idame ettirmeye karar vermişti. Ne var ki ticaret kervanında görevlendirdiği Hz. Peygamber'i yakından tanıdıktan sonra, kararını değiştirmek zorunda kalmıştır.

Daha önce iki kez evlenmiş, tecrübeli, akıllı bir kadın olarak, onun kararını değiştirmesi bir anlık hissiyatının neticesi olmamalıdır. Kaynaklar Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'le evliliği konusunda genelde birbirine bağlı muhtelif sebepler üzerinde dururlar. Bu sebepleri; "Hz. Peygamber'in güzel hasletleri," "Meysere'nin yolculuk boyunca anlattıklarının tesiri" ve "Hz. Hatîce'nin Rasûlüllah'ta beklenen son peygamberin alâmetlerini görmesi" olmak üzere üç grupta toplanabiliriz.

Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî'nin, Hz. Peygamber'in ticaret işini en iyi şekilde yapıp, hesabına çalışmış olan herkesin getirdiği kârın iki mislini Hz. Hatîce'ye teslim etmesi, kararında etkili olmuştur,⁹⁰ ifadelerinde öne çıkan sebep, Rasûlüllah'ın "mahir bir işadami" olmasıdır.

Hz. Peygamber'in şemâili, yakışıklılığı da bu tercihte etkili olmuş,⁹¹ Hz. Hatîce, bu yeni görevlisi güler yüzlü Muhammed (sav.)'in dürüstlüğü, mükemmelliğini müşahede edince O'nunla evlenmeyi arzu etmiştir.⁹² Bu bağlamda Maxime Rodinson, Hz. Hatîce'nin, daha gençliğinde, bir fizik, entelektüel ve ahlâkî mükemmellik örneği olan Muhammed'i hizmetine aldığı sırada büyüüne kapılmış olduğunu da ileri sürebiliriz, demektedir.⁹³ Muhammed Hamidullah, Hz. Peygamber'in temayüz eden vasıflarının Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'e sevgi duymasına sebep olduğunu söyler.⁹⁴ Bu müelliflere göre Hz. Peygam-

⁹⁰ Mevdûdî II, 264.

⁹¹ Hamidullah, I, 56-57; Sallâbî s. 62.

⁹² Dermenghem, s. 66-67; Delcambre, s. 36. Ayrıca bk.: Mevlâna Muhammed Ali, s. 68; Sallâbî s. 62.

⁹³ Rodinson, Maxime, *Hz. Muhammed*, (çev.: Atilla Tokatlı), İstanbul, 1968, s. 60-61.

⁹⁴ Hamidullah, I, 60. Muhammed Hamidullah, Hz. Peygamber'in özelliklerini şöyle anlatır: Mağrur ve → →

ber'in, gerek fizikî özellikleri, gerek karakter yapısı Hz. Hatîce'nin Rasûlullah'la evlenmesinde etkili olmuştur.

Kaynakların üzerinde yoğunlaştığı diğer sebep, manevî – ruhî özelliklerle alâkalıdır. Aslında Hz. Hatîce, Hz. Muhammed (sav.)'in asaletini, güvenilirliğini, üstün ahlâklı karakterini ve temiz alışkanlıklarını duymuştu. O, akıllı, şerefli bir kadındı. Hz. Muhammed (sav.)'den manevî ve ruhî bir şeyler sezdi. Denebilir ki, bütûn bunlar Hz. Muhammed (sav.)'e onu çekiyordu.⁹⁵ Bu noktada, Meyser'e'nin Hz. Peygamber hakkında anlattığı sitayişlerle dolu sözler etkili oldu. Meyser'e yolculuk boyunca karşılaştığı ilginç olayları, rahibin sözlerini, bulutun kervanı gölgelemesini Hz. Hatîce'ye anlattı. Elde ettikleri kârın daha önceki kârlardan iki kat fazla olduğunu söyledi.⁹⁶ Meyser'e'nin Hz. Hatîce'ye anlattıkları sadece bu olağanüstü hâdiseler değildi. O, yolculuk sırasında Hz. Peygamber'de gördüğü övgüye lâyık davranışları,⁹⁷ Hz. Muhammed (sav.)'in karakteri, güzel ahlâkı, iyi huy ve alışkanlıklarını yakından görme fırsatı buldu ve O'nu canı gönülden sevdi. Yolculuğun sonunda Mekke'ye dönüp her şeyi Hz. Hatîce'ye anlattı.⁹⁸ Bunun üzerine Hz. Hatîce, Hz. Peygamber'le evlenmeyi düşündü.

Bazı müelliflere göre, iki eşinin vefatından sonra evliliği hiç düşünmeyen Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'i yakından tanıyınca bir anda karar değiştirmesi, sadece yukarıdaki sebeplerle izah edilemez; esas sebep "Hz. Hatîce'nin, Hz. Muhammed (sav.)'in peygamber olacağını hissetmesidir."

İbn Habîb'in (v. 245/860), naklettiği şu rivâyetten, bunu anlayabiliyoruz: "... Meyser'e yolculuk esnasında gördüklerini anlattı. Sonra Hz. Peygamber'le yemek yediklerini; ama "yemeğin hiç eksilmediğini" söyledi. Bunun üzerine Hz. Hatîce bir yemek hazırlattı. Hz. Peygamber'i yemeğe davet etti. Beraberce yemek yediler; ama "yemek hiç eksilmedi..." Hz. Hatîce, Hz. Peygamber'e: "Amcam Amr b. Esed'le (evlilik konusunu) konuş. Esed kabilesinde ondan başkası kalmadı; o büyüğümüzdür," dedi.⁹⁹

Bu paralelde bir başka rivâyeti Ebu'l-Hasan el-Mâverdî (v. 450/1058) ve Halebî (v. 1044/1634), nakletmektedirler: "Hatîce'nin içinde bulunduğu Kureyş kadınları bir bayram günü Kâ'be'de toplanmışlardı. Bir Yahudi gelip onlara, beklenen, son peygamberin zuhurunun yakın olduğunu söyledi.¹⁰⁰ Hatîce, Meyser'e'nin anlattıklarını, bu olayla ilişkilendirdi; O'nun beklenen peygamber olabi-

→ →

fakat mütevazi, fakir fakat iyilik yapmayı sever, okuma yazması olmayan, fakat akıllı ve namuslu ydu. Müellif, Hz. Peygamber'in fizikî özelliklerini, yakışıklılığını da uzun uzun anlatır. Tüm bu hasletlerin Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'le evliliğinde önemli etken olduğunu belirtir. Bk.: Hamidullah, I, 60–61.

⁹⁵ Afzalurrahmân, II, 152.

⁹⁶ İbn Hişâm, I, 122; İbn Sa'd, I, 131; Beyhakî II, 67; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, I, 472; İbn Kesîr, II, 294; Makrîzî I, 17; Sallâbî s. 62.

⁹⁷ Nedvî s. 89.

⁹⁸ İbn Habîb, s. 77–78; Belâzûrî I, 107; Zehebî s. 64–65; Mevdûdî II, 263; Nedvî s. 89.

⁹⁹ İbn Habîb, s. 78.

¹⁰⁰ Mâverdî İbnü'l-Hasan 'Alîb. Muhammed, *A'lâmü'n-Nübüvve*, (thk.: Muhammed el-Mu'tasimillâh), Beyrut, 1987, s. 198; Halebî I, 155.

leceğini düşündü ve O'nunla evlenmeye karar verdi."¹⁰¹

Ahmed Cevdet Paşa, Hz. Peygamber'in üstün meziyetlerini zikretmekle beraber, meselenin manevî boyutundan söz eder: "Kervan ticaretinin hesabı görüldü, başka yıllara nispetle büyük bir kazanç ortaya çıktı. Ancak Hatîce'nin gözüne Şam ticaretinin kazancı görünmezdi. Çünkü evvelce Hatîce bir rüya görüp amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e anlatınca; "Sen son Peygamber'in karısı olacaksın" diye yorumlamıştı."¹⁰²

Hz. Hatîce'nin bu evliliği niçin istediği konusunda, bizzat kendisinin söylediği şu sözler konuyla ilgili fikir verecek mahiyettedir: "*Ey amcamın oğlu! Ben sana senin akrabalığından ve kavmimin içinde şerefli mevkin dolayısıyla meylettim ve senin emanetini, güzel ahlâkını ve doğru sözlülüğünü sevdim.*"¹⁰³

Ziya Kazıcı, "Hz. Hatîce, ikinci kocasının ölümünden sonra kendisine yapılan bütün teklifleri reddedip kendi işleriyle meşgul olmayı yeğliyordu. Onun bütün teklifleri reddetmesi ilâhî kudretin, onun Hz. Peygamber'in en sevgili ve fedakâr eşi olmaya hazırlanması için bir takdiri olarak düşünülebilir mi?"¹⁰⁴ diye bir soru yöneltir. Bu sorunun cevabı yansımaları şu ifadelerde bulmaktadır: "İlâhî kader, bu iki insanın kalbini birbirine ısındırmayı takdir etmişti. Her şeye rağmen Kureys'in ileri gelenleri ve zenginleri, kaderin çizmiş olduğu bu programı bozamamışlardı."¹⁰⁵

Netice itibarıyla Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'le evlenme sebeplerini, Rasûlüllah'la olan akrabalığı, kavmi içindeki şerefli mevkii, emanet, doğru sözlülük konularında verdiği güven ve güzel ahlâkiyle ilişkilendirebiliriz. Cahiliye çağında, üstelik iş kadını olan, iffetli, dul bir hanımefendinin hayatını mutlu bir şekilde idame ettirmesinin güçlüğü ortadadır; dolayısıyla güvenilebilen, ideal bir eşle evlenmesi kadar doğal bir durum olmamalıdır. Sadece kalbinin sesine değil, aklının sesine de kulak veren, tecrübeli bir kadın olarak Hz. Hatîce de Hz. Peygamber'in ideal bir eş olacağını anlamış ve O'na evlenme teklifi yapmıştır. Fakat bununla beraber onun "son peygamberin eşi olarak" ilâhî irade tarafından plânlanmış bir program çerçevesince hareket ettiğini de göz önünde bulundurmanız gerekmektedir. İleriye dönük gelişmeler ışığında meseleye baktığımızda, Hz. Peygamber'in karşılaştığı çileli dönemde O'na hayat arkadaşı olabilecek en ideal kişinin Hz. Hatîce'den başkası olamayacağını açıkça görürüz.

B- Hz. Peygamber'e Teklifin İletilmesi ve Hz. Peygamber'in Tepkisi

Hz. Hatîce, Hz. Peygamber'i tanıdıktan sonra "kendisi için O'ndan daha iyi, emin ve güvenilir bir koca bulamayacağına kanaat getirdi."¹⁰⁶ Ticaret vekiline

¹⁰¹ Halebî I, a.y.

¹⁰² Ahmed Cevdet Paşa, I, 50. Ayrıca bk.: Vicedânî Ebû Rıdvân M. Sadık, *Hz. Muhammed Niçin Çok Evlendi*, (sad.: Ahmet Karadut), Ankara, 1992, s. 47.

¹⁰³ İbn İshâk, s. 60; İbn Hişâm, I, 122; Taberî II, 281; Zehebî s. 65; İbn Kesîr, II, 294; Martin Lings, s. 41.

¹⁰⁴ Kazıcı, s. 74-75.

¹⁰⁵ Suruç, s. 118.

¹⁰⁶ Mevdûdî II, 264. Ayrıca bk.: Delcambre, s. 36.

karşı kalbî bir bağlılık hissetmekte gecikmedi. O'nu evine, iş vesîleleri ile sık sık davet ediyordu. Gitgide O'na mevsimlik meyvelerden yahut evde hazırlanan yemeklerden ikram olarak hediye göndermeye; Hz. Muhammed (sav.)'in ziyaretlerini kabul etmeye başladı. Böylece başlatılan sadık dostluk herhalde gitgide ilerlemiş olmalıdır... Muhammed (sav.) ise, ar ve hayâ duyguları içerisinde daîma gözleri öne eğik dururdu.¹⁰⁷

Hız Hatîce, Hz. Peygamber'e karşı hissettiği duygularını yakın arkadaşı Nefîse (Nüfeyse) bint Münye'ye * açtı, onunla bu konuda istişare etti.¹⁰⁸

Hız Hatîce'nin böyle önemli bir konuda istişare yapmak için Nefîse (Nüfeyse)'yi seçmesi rastlantı değildir. Nefîse (Nüfeyse) ismi; kaynaklarda "Nefîse," ve "Nüfeyse" olarak iki şekilde verilir. Nefîse (Nüfeyse); hem mevlât (şehre yerleşmiş yabancı yahut azatlı kadın) hem müvellede (Arap olmayan ana babadan doğan) bir kadındır.¹⁰⁹ Ya'lâ b. Münye'nin kız kardeşidir. Mekke'nin fethinde Müslüman olmuş, Hz. Peygamber ona iyilik ve ikramlarda bulunmuştur.¹¹⁰ Babasından pek az bahsedilir; anne veya büyük anne olarak Münye adını taşıyan bir kimsenin kızı olarak kaynaklarda geçmektedir. Muhtemelen bu durum sosyal sebepler tahtında onun biraz hafife alınması dolayısıyladır. Gerçekten de Hız Hatîce'nin Nefîse (Nüfeyse)'yi seçmesi pek isabetli bir seçim olmuştur. Zira o, sahip olduğu mevki icabı seçkin bir hanımın yapamayacağı bir şekilde, bir erkekle cadde ortasında çok daha rahat bir biçimde konuşabiliirdi. Olabilir ki Muhammed (sav.) de sık sık ziyaret için evine gittiğinde Hatîce'yle birlikte onu da daha evvel tanımıştı.¹¹¹

Hız Hatîce'nin, evlilik teklifini vasıtasız bir şekilde bizzat kendisinin,¹¹² kölesi Meysere'nin¹¹³ ve kız kardeşinin (Hâle'nin)¹¹⁴ yaptığına dair rivâyetleri bir noktada birleştirmek mümkündür. Hız Hatîce; Meysere'yle Hz. Peygamber hakkını da bazı fikir alış verişinde bulunmuş, kardeşi Hâle'yle istişare etmiş, sonra Nefîse (Nüfeyse)'yi Hz. Peygamber'e gönderip nabız yoklaması yaptırmış ve nihayet gelen haberler neticesinde Hz. Peygamber'le bizzat görüşmüş olmalıdır.

Nefîse (Nüfeyse) bint Münye, Hz. Peygamber'le görüşmesini şu şekilde anlatmaktadır: Şam'dan kervan döndükten sonra Hatîce, beni Muhammed

¹⁰⁷ Hamidullah, I, 61.

* Münye ismi bazı kaynaklarda Ümeyye olarak da verilir. Ancak aslı Münye'dir. Bk.: Zehebî s. 64; Delcambre, s. 36. Aynı şekilde Münebbih ismi de kullanılmıştır. Bk.: Mahmud Es'ad, s. 340. Ancak temel kaynaklar çoğunlukla Münye ismini kullanmaktadırlar.

¹⁰⁸ İbn Sa'd, I, 131; İbnü'l-Cevzî II, 314-15; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 473; Dimyâtî s. 48; Zehebî s. 64; İbn Hacer, VII, 602; Mevdüdî II, 264; Hamidullah, I, 61-62; Âişe Abdurrahmân, s. 15; Martin Lings, s. 41; Delcambre, s. 36; Kandemir, "Hatîce," *DİA*, XVI, 465.

¹⁰⁹ Makrûzî I, 18; Halebî I, 154.

¹¹⁰ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 473; Halebî I, 154; Hamidullah, I, 61; Algül, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, İstanbul, 1986, I, 175.

¹¹¹ Hamidullah, I, 61.

¹¹² İbn İshâk, s. 60; Taberî II, 282.

¹¹³ Afzalurrahmân, II, 153-54; Dermenghem, s. 66-67. Makrûzî "evlilik teklifini Nefîse bt. Münye yapmıştır. Meysere'nin yaptığı da söylenir," der. Bk.: Makrûzî I, 18.

¹¹⁴ İbn Sa'd, I, 132.

(sav.)'e gönderdi.

Ona: "Seni evlenmekten engelleyen nedir?" diye sordum.

"Elimde evlenecek kadar param yok," dedi.

"Bu problem çözülsün, güzelliğe, mala, şerefe, denklığe çağrılısan, kabul etmez misin?" dedim.

"Kimden söz ediyorsun?" diye sordu.

"Hatîce'den söz ediyorum," dedim.

"Bu benim için nasıl mümkün olabilir?" dedi.

"Orasını bana bırak," dedim.

"Tamam, o zaman istediğin şeyi yaparım," dedi.

Hemen Hatîce'ye gittim ve gelişmelerden onu haberdar ettim.¹¹⁵ Teklifine müspet cevap alan Hz. Hatîce, Hz. Peygamber'e haber gönderdi. O'na: "Ey amcamın oğlu! Sana, senin akrabalığından ve kavminin içinde şerefli yerinden dolayı rağbet ettim. Ve senin emanetini, güzel ahlâkını ve doğru sözlülüğünü sevmişimdir" dedi;¹¹⁶ Rasûlullah'a, kendisiyle görüşmeye geleceği zamanı bildirdi. Amcası Amr b. Esed'e de haber gönderdi.¹¹⁷

B-Evlilik Töreniyle İlgili Rivâyetler

Hz. Hatîce ile Hz. Peygamber'in evlilikleri konusunda karşılaştığımız ihtilâflı rivâyetlerin çoğunluğunu "*Hz. Hatîce ailesinin evliliğe verdiği tepkiler*" ve "*Hz. Hatîce'yle Hz. Peygamber'in evlilik yaşları*" konusundaki rivâyetler oluşturmaktadır.

1- Hz. Hatîce Ailesinin Nikâha Muvafakati Konusunda İhtilâflı Rivâyetler

Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'yle nikâh merasimi kaynaklarda şu şekilde anlatılmaktadır: Teklifine olumlu cevap alan Hz. Hatîce, Hz. Peygamber'e: "Amcana git! Ona yarın bize gelmesini söyle," dedi.¹¹⁸ Hz. Peygamber Hz. Hatîce'nin teklifini amcalarına söyledi.¹¹⁹ Ebû Tâlib, yeğeninini söylediklerine âdeta inanamamıştı. Çünkü Hatîce zengin, yeğeni fakirdi.¹²⁰ Ebû Tâlib, duyduğu haberin tahkikatını yapmak üzere ertesi gün Hz. Peygamber'le, Hz. Hatîce'nin yanına gitti. Hz. Hatîce ona: Ey Ebû Tâlib, amcama git, yeğenin Muhammed'le benim nikâh işimi konuş, dedi. Ebû Tâlib: Ey Hatîce, benimle alay etmiyorsun, değil mi? diye sordu. Hz. Hatîce, bu konunun ciddî bir konu olduğunu söyledi. Ebû

¹¹⁵ İbn Sa'd, I, 131; İbnü'l-Cevzî II, 314-15; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 473; Dimyâtî s. 48; Zehebî s. 64; İbn Hacer, VII, 602; Mevdûdî II, 264; Hamidullah, I, 61-62; Âişe Abdurrahmân, 15; Delcambre, s. 36.

¹¹⁶ İbn İshâk, s. 60; İbn Hişâm, I, 122; Taberî II, 281; Beyhakî II, 67; Süheylî s. 130; Zehebî s. 65; İbn Kesîr, II, 294; İbn Seyyidinnâs, I, 71; Mevdûdî II, 264; Algül, I, 175.

¹¹⁷ İbn Sa'd, I, 131; İbn Habîb, s. 78; İbnü'l-Cevzî II, 314-15; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 473; Dimyâtî s. 48; Zehebî s. 64; Mevdûdî II, 264; Hamidullah, I, 61-62.

¹¹⁸ Halebî I, 154.

¹¹⁹ İbn İshâk, s. 60; İbn Hişâm, I, 122; Taberî II, 281; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472; İbn Kesîr, II, 294; Nebhânî s. 37.

¹²⁰ Algül, I, 175.

Tâlib de denileni yaptı.¹²¹ Nikâh gününü de Hz. Hatîce tespit etti.¹²²

Kaynakların çoğu, Hz. Hatîce'ye dünürlüğü bizzat Hz. Peygamber'in amcası Hz. Hamza'nın yaptığını rivâyet ederler.¹²³ İbnü'l-Esîr (v. 630/1232), Hz. Hatîce'yi Ebû Tâlib, Hz. Hamza ve diğer akrabalarının istediğini,¹²⁴ rivâyet etmektedir. Ebu'l-Hasen Ali en-Nedvî bu rivâyetlere, "Hz. Hamza dünürlük yaptı, Ebû Talib nikâh kıydı,"¹²⁵ ifadeleriyle açıklık getirir. Nikâha Hz. Ebû Bekir ve Kureyşliler'in bazı diğer reisleri de iştirak ettiler.¹²⁶ Konuyla ilgili Martin Lings şu tespitte bulunmaktadır: "Hatîce, Hz. Muhammed (sav.)'e evlenme teklifi etti. Birlikte Muhammed (sav.)'in amcalarıyla, Hatîce'nin de babası öldüğü için Esedoğulları'ndan amcası Amr ile konuşması gerektiğine karar verdiler. Hâşimîler bu törende kendilerini temsil etmesi için, genç olmasına rağmen Hamza'yı seçtiler. Bunun nedeni aralarında Esed kabilesine en yakın olanın Hamza oluşuydu. Çünkü Hamza'nın öz kardeşi Safiyye*, kısa bir süre önce Hatîce'nin kardeşi Avvâm ile evlenmişti. Hamza yeğeni ile birlikte Amr'a gitti ve Hatîce'yi istedi..."¹²⁷

Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'le evliliğine muvafakat veren kişinin ismi konusunda Esed b. Esed, babası Huveylid b. Esed, Amr b. Esed, Amr b. Huveylid, Varaka b. Nevfel gibi muhtelif isimlerle karşılaşılmaktadır.

İbn İshâk (v. 151/768); Hz. Hamza maiyetindekilerle Esed b. Esed'e geldi,¹²⁸ der. Kaynakların bir kısmı Hz. Hamza'nın Hz. Peygamber'le Huveylid b. Esed'in yanına geldiklerini,¹²⁹ rivâyet ederler. Bazı kaynaklar "Hz. Hatîce'nin nikâhını kardeşi Amr b. Huveylid'in kıydığı da söylenir,"¹³⁰ derler. Kaynakların çoğunluğu da: "Hz. Hatîce'yi Peygamber'le amcası Amr b. Esed'in evlendirdiğini,"¹³¹ naklederler.

İsimler konusunda karşılaştığımız çelişkili rivâyetler, nikâh merasimiyle ilgili rivâyetlerde de görülmektedir. Yukarıda naklettiğimiz nikâhı kıyan kişinin kimliği konusundaki rivâyetleri, nikâh merasimiyle ilgili rivâyetlerle birlikte değerlendirmenin konunun vuzuha kavuşması açısından uygun olduğunu düşünüyoruz.

¹²¹ Halebî I, 154; Algül, I, a.y.; Suruç, s. 119.

¹²² İbn Sa'd, I, 131; İbn Habîb, s. 78; İbnü'l-Cevzî II, 314-15; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 473; Dimyâtî s. 48;

¹²³ İbn İshâk, s. 60; İbn Hişâm, I, 122; Taberî II, 281; Makdisî I, 227; Zehebî s. 65; İbn Kesîr, II, 294; Nebhânî s. 37.

¹²⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472.

¹²⁵ Nedvî Ebu'l-Hasen Ali, *Rahmet Peygamberi*, (çev.: Abdülkerim Özaydın), İstanbul, 2011, s. 89.

¹²⁶ Mevdüdî II, 264.

*Zübeyr b. Avvâm'ın annesi Hz. Peygamberin halası (Hz. Hamza'nın öz kardeşi) Safiyye bt. Abdilmütâlib'tir. El-Avvâm, Safiyye'nin ikinci kocasıdır. Geniş bilgi için bk.: Savaş, "Mekke'de İslâm'ın Yılışına Akralık Açısından Bir Bakış," İstem Dergisi, yıl: 2, sayı: 4, s. 39.

¹²⁷ Martin Lings, s. 41.

¹²⁸ İbn İshâk, s. 60.

¹²⁹ İbn Hişâm, I, 122; Taberî II, 281; Makdisî I, 227; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472; Zehebî s. 65; İbn Kesîr, II, 294; Nebhânî s. 37.

¹³⁰ Zehebî s. 65, 1. dipnot; İbn Kesîr, II, 294; Halebî I, 153.

¹³¹ İbn Sa'd, I, 132; Makdisî I, 227; Dimyâtî s. 49; Süheylî s. 130; İbn Kesîr, II, 296; Makrûzî I, 18; Mevdüdî II, 364. İbnü'l-Esîr, Huveylid ismini verir, ancak Hatîce'yi amcası Amr b. Esed'in evlendirdiği söylenir, der. Bk.: İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472.

Kaynakların bir kısmında, babasının veya amcasının bu evliliğe razı olmayacağını bilen Hz. Hatice'nin onu merasimden önce sarhoş ettiği, aylıp kızını evlendirdiğini öğrenince "Ebû Tâlib'in yetimine kız vermeyeceğini" söyleyerek tepki gösterdiği; Hz. Hatice'nin ise böyle bir şey yapmaya kalkıştığı takdirde Kureys nezdinde itibar kaybedeceğini hatırlatarak onu bu evliliğe ikna ettiği ileri sürülmekte, fakat bu rivâyetlerin güvenilir olmadığı belirtilmektedir.¹³²

İbn Sa'd (v. 230/844), konuyla ilgili şu rivâyeti nakleder: "Hatice, kız kardeşine: "Muhammed'e git ve ona benden bahset," dedi. (veya buna benzer şeyler söyledi.) Kız kardeşi Hz. Peygamber'e geldi. Onların evlenmeleri konusunda kız kardeşi yardımcı oldu. Babalarına içki içirdiler. Sonra Peygamber'i çağırdılar ve O, Hatice'yle evlendi. Babalarının üzerine bir kaftan (elbise) giydirdiler. O, "bu elbise de nedir?!" diye bağırdı. "Bu elbiseyi damadın Muhammed giydirdi," dediler. O, kızdı, bağırıp çağırdı ve silâhını alıp evden çıktı. Hâşimoğulları da silâhlarını aldılar... Sonra aralarında anlaşma sağlandı, Hatice'nin babası bu evliliğe razı oldu." İbn Sa'd bu rivâyeti aktardıktan sonra; rivâyetin Muhammed b. Ömer tarafından tenkit edildiğini,¹³³ söylemiştir.

Bu rivâyetin bir benzerini, Abdullah b. Hâris kanalıyla ayrıntılı bir şekilde Fesevî (v. 277/890), Ya'kûbî (v. 284/897) ve Beyhakî (v. 458/1066) aktarmaktadırlar: Ammâr b. Yâsir, insanların Rasûlullah'la Hz. Hatice'nin evliliği konusunda çok konuştuklarını duyunca şunları söyledi: Rasûlullah'ın Hatice'yle evlenmesini başkalarından çok, ben bilirim. Çünkü ben Rasûlullah'ın akranyım, arkadaşım. Bir gün Hz. Peygamber'le yürüyüş yapıyorduk. Haruriye'ye* geldiğimizde, Hatice'nin kız kardeşinin yanından geçerken, o bana seslendi. Yanına yaklaştım. Bana: "Arkadaşın, Hatice'yle evlenmeyi düşünmez mi?" dedi. Ben Rasûlullah'a konuyu açtım. O: "Evet, onunla evlenmeyi isterim," dedi. Rasûlullah'ın cevabını Hatice'nin kız kardeşine ilettim. "O halde yarın sabah bize gelin," dedi. Ertesi gün evlerine gittik. Bir inek kesmişler, Hatice'nin babasına bir kaftan giydirmişler, sakalını da sarıya boyamışlardı. O an sarhoştü. Hatice'nin kız kardeşi, geliş sebebimizi ona anlattı. O, kızını Rasûlullah'a verdi. Nikâh kıyıldı. Yemeği yedik. O sırada Hatice'nin babası uyuyordu. Sonra uyandı ve bağır-maya başladı. "Bu elbise ne?... Bu sakalımdaki boya... bu yemek de ne oluyor?!" diye bağıryordu. Hatice'nin kız kardeşi: "Bu, Hatice'nin nişanlısı Muhammed b. Abdullah'ın giydirdiği kaftandır. Bu, yemek için kesilen inek de O'nun hediyesidir," dedi. O, ikna olmadı; bağırarak evden çıkıp gitti. Hatim denilen yere geldi. Hâşimoğulları da Rasûlullah'la birlikte Huveylid'in yanına geldiler. Onunla konuştular. O: Adaminiz nerede? diye sordu. Rasûlullah yanına geldi. Huveylid, O'na baktı: "Eğer Hatice'yi sana eş olarak vermişsem, vermişimdir;

¹³² Kandemir, "Hatice," *DİA*, XVI, 465.

¹³³ İbn Sa'd, I, 132-33; *Dimyâtî ve Makrûzî* de "sarhoş etme hâdisesinin" doğru olmadığını söylerler. Bk.: *Dimyâtî* s. 49; *Makrûzî* I, 18

* Bu ismi Fesevî "Havzera" şeklinde verir; Mekke pazarlarından biri olduğunu, Mescid-i Haram genişletilince Mescid'e dâhil edildiğini söyler. Bk.: Fesevî, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân, *Kitâbü'l-Ma'rife ve't-Târîh*, thk.: (Ekrem Ziya el-Umerî), Medîne, 1989, III, 258.

vermediyse de şimdi veriyorum," dedi.¹³⁴

Aynı şekilde Taberî (v. 310/923) ve İbnü'l-Cevzî (v. 597/1200); "Vâkıdî'nin bu "sarhoş etme hâdisesi"nin yanlış olduğunu söylediğini, ilim erbabının hadislerinde bu olayın ispat edildiğine dair" ifadelerini naklederler. Buna delil olarak; Muhammed b. Abdillâh b. Müslim, babası, Muhammed b. Cübeyr b. Mut'ım, Ebi'z-Zinâd, Hişâm b. Urve, babası, Âişe, İbn Habîbe, Dâvûd b. Husayn, İkrime ve İbn Abbâs kanalından gelen rivâyete göre "Hz. Hatîce'yi Hz. Peygamber'e, Hz. Hatîce'nin babası değil, amcası Amr b. Esed nikâhlamıştır."¹³⁵

Süheylî (v. 581/1185) ve İbn Kesîr (v. 774/1373) de Ya'kûb b. Süfyân'dan naklederek, Hz. Peygamber'le Hz. Hatîce'nin evliliğine muvafakat veren kişinin, amcası Amr b. Esed olduğunu söylerler.¹³⁶ Hz. Âişe kanalıyla gelen bir rivâyete göre; Hatîce'nin babası Huveylid, Ficar savaşından önce ölmüştür.¹³⁷ Hacer-i Esved'i Kâ'be'den alıp Yemen'e götürmek isteyen Tübbâ ile mücadele eden Huveylid'dir. O, bu iş için, Kureys'ten bir grupla ayaklanmış. Tübbâ'nın gördüğü bir rüyanın sonucunda bu teşebbüsten vazgeçtiği söylenmektedir.¹³⁸

Bu durumda Hz. Hatîce'nin nikâhını kıyan kişinin amcası Amr b. Esed olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bazı kaynaklar, Amr'ın bu evliliğe muvafakat etmediğini, Hz. Hatîce'nin ona içki içirip sarhoş ettikten sonra muvafakatin alındığını söylerler.

Muhammed Hamidullah da: "Hatîce, belki de Muhammed'in fakirliğine karşı muhalefet edebileceğinden çekinerek, daha önceden amcasının rızasını almaya cesâret edememişti. Toplantının asıl hedefini amcasına açıklamaksızın diğer akrabaları ile birlikte onu da davet etmişti. Örf ve âdete göre, söz almak üzere Hz. Peygamber'in amcası, Hatîce'nin işaretini beklemekteydi. Ziyafet başladı. Hatîce bilhassa kendi amcasının içkisine itina gösteriyordu. Onun sarhoş olmaya başladığı bir sırada, yeğen hanım onun üzerine bir kaftan geçirdi ve halûk adını taşıyan ve safrandan yapılmış bir kokuyu iyice üzerine sürerek Ebû Tâlib'e beklenen işareti verdi..."¹³⁹ der.

Nikâh merasiminde örf ve âdete göre önce erkek tarafından, sonra kız tarafından bir büyüğün konuşma yapması ve nihayet muvafakatler alınarak nikâhın kıyılması gerekiyordu. Bu sebeple Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib edebî bir konuşma yaptı.

Onun sarf ettiği cümleleri kaynaklar özetle şu şekilde naklederler: Allah'a şükür olsun ki, bizleri İbrahim'in evlâdından, İsmail'in soyundan, Maad'ın aslın-

¹³⁴ Beyhakî II, 71-72; Ya'kûbî II, 20; Fesevî III, a.y.

¹³⁵ Taberî II, 282; İbnü'l-Cevzî II, 315. Ayrıca bk.: Halebî I, 154.

¹³⁶ Süheylî s. 130; İbn Kesîr, II, 296. Ayrıca bk.: Fesevî III, 258.

¹³⁷ İbn Sa'd, I, 132-33; VIII, 16; Fesevî III, a.y.; İbnü'l-Cevzî II, 315; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472; Dimyâtî s. 49; İbn Kesîr, II, a.y.; Makrîzî I, 18; Halebî I, 153; İbn Seyyidinnâs, I, 72; Buhl, Fr., "Hatîce," *İA*, İstanbul, 1968, V/1, 43; Hamidullah, I, 62.

¹³⁸ İbn Kesîr, II, 296; Halebî I, a.y.; Mevlâna Şibî *Asr-ı Saadet*, (çev.: Ö. Rıza Doğrul), İstanbul, 1977, I, 138.

¹³⁹ Hamidullah, I, 62-63.

dan, Mudar'ın unsurundan (fertlerinden) yarattı. Bey-i Mükerrerem'in bekçisi, Harem-i Şerif'in hizmetçisi ve bu vesile ile de insanların hâkimi ve reisi yaptı. Bundan sonra sadede geleyim. Bu, kardeşimin oğlu Muhammedü'l-Emîn, Kureys'ten hangi gençle karşılaştırılırsa, ona soy ve soğça, akıl ve faziletçe üstün olur. Her ne kadar malı az ise de, ona bakılmaz. Çünkü mal gölge gibidir ve altın eğreti olarak verilen bir şeydir. Vallahi bundan sonra O'nun hâli ve şanı pek yüce olacaktır. İşte sizin şan şeref sahibi olan kerimeniz Hatîce'yle evlenmek istedi. Ve şu kadar peşin ve veresiye mehir verdim.¹⁴⁰

Ebû Tâlib'in konuşmasından sonra, Hz. Hatîce'nin akrabası Varaka b. Nevfel de şunları söyledi: "Allah'a şükürler olsun ki, bizleri anlattığın gibi yarattı ve saydığın şeylerden fazla üstünlüklerle seçkin kıldı. Bu itibarla biz Arapların uluları ve reisleriyiz. Siz de böylesiniz. Aşiret sizin üstünlüğünüzü inkâr etmez. Hiçbir kimse sizin iyilik ve şerefınızı reddetmez. Biz de sizinle akraba olmaya talibiz. Ey cemaat, şahit olunuz. Ben Abdullah'ın oğlu Muhammed'e Huveylid'in kızı Hatîce'yi nikâh eyledim, dedi.¹⁴¹ Varaka'nın konuşması bittikten sonra, Ebû Tâlib, Hz. Hatîce'nin amcası Amr b. Esed'in muvafakatini istedi. Amr ayağa kalkıp: "Ey Kureys! Şahit olunuz ki ben de Muhammed b. Abdullah'a Hatîce bint Huveylid'i nikâhlıyorum," dedi.¹⁴² Kureys'in ileri gelenleri bu nikâha şahitlik ettiler.¹⁴³

Muhammed Hamidullah konuyla ilgili ayrıntılı malumat vermektedir: "Varaka'nın konuşması sırasında Amr b. Esed sarhoştı. Onun sözlerine Amr hiçbir tepki göstermedi; itiraz etmedi... Alkışlar ve tebrikler arasında davetliler, geleceğe göre evlenenlerin başları üzerinden atmak üzere kuru hurma ve şeker yığınlarına koşuştular. Bütün bunlar, yaşlı amcanın gecenin bu geç saatlerinde uykusundan uyandığı bir sırada vuku buldu ki, tamamen şaşkına dönmüş bir vaziyette, bu kokuların, kokulu tütsülerin, merasim kaftanının ve musikinin nereden geldiğini ve sebebinin ne olduğunu sordu. Hatîce: "Sen beni Abdullah oğlu Muhammed'le bugün şehrin ileri gelenleri huzurunda evlendirdin," dedi. Yaşlı amca ile esasen müstakil bir hayata sahip yeğen arasında sert bazı sözler teati edildi. Hatta bu sırada bazı genç davetliler silâhlarına el atmışlar, fakat bunları kullanmaya ihtiyaç kalmamıştı. Neticede Amr gördü ki, yeğenin zevci yüksek seviyeden asil bir genç ve Hatîce ise bundan asla vazgeçmek istemiyor, süku muhafaza etmenin ve kocanın zevcesini kendi evine götürmesine gönül rızası ile müsaade etmenin gerekliliğine inandı... Bir kısım yazarlar tarafından

¹⁴⁰ İbnü'l-Cevzî II, 315; İbn Haldûn, II, 5; Kastallânî I, 118; Halebî I, 154; Nebhânî s. 37-38; Ahmed Cevdet Paşa, I, 50; Hudarî Bek, I, 13-14; Hasan İbrahim Hasan, *Siyasî-Dinî Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi*, (çev.: İsmail Yiğit - Sadreddin Gümüş), İstanbul, 1985, I, 100; Zapsu, s. 268; Dermenghem, s. 67; Suruç, s. 119.

¹⁴¹ Halebî I, 154-55; Ahmed Cevdet Paşa, I, 151; Dermenghem, a.y. Abdürrahim Zapsu ve Afzalurrahmân; Ebû Tâlib'in konuşmasına mukabil konuşma yapan kişinin Ömer b. Esed olduğunu söylerler. Kanaatimizce bu durum Amr ve Ömer isimlerinin yazılışındaki benzerlikten dolayı çeviri hatası veya baskı hatasıyla alâkalı olmalıdır. Çünkü başka kaynaklarda Ömer ismine rastlamaktayız. Bk.: Zapsu, s. 268; Afzalurrahmân, II, 154.

¹⁴² Suruç, s. 119.

¹⁴³ Halebî I, 155; Ahmed Cevdet Paşa, I, 151; Suruç, s. 120.

kabul, diğer bir kısmınca da gerçekliği reddedilen bu olay hiç de imkânsız sayılamaz. Şayet hakikaten cereyan etmiş ise muhakkak ki bu, Mekke sosyetesinde eşine pek az rastlanan bir olaydır. Durum ne olursa olsun Muhammed (sav.) ve aile mensupları, hiç de hanımı şaşkırtmak gibi bir harekete tevessül etmemişlerdir; diğer yandan Hatîce'nin de bu olayda yaptığı şey, amcasının fakirliğe karşı sahip olduğu cimri karakterin doğurduğu peşin hükümlerden ileri gelen asabî durumda kendi hakkının teslim edilmesini temin olmuştur. Bu olay bilindiği gibi İslâm'dan önce cereyan etmiştir.”¹⁴⁴

Naklettığımız rivâyetlerde izaha muhtaç yönlerin olduğu açıktır. “Hz. Hatîce'nin amcasının tepkisinden dolayı, nikâh olayından ona söz etmediği; ama merasime davet ettiği” ve “Amcası Amr'ı sarhoş ederek onun muvafakatini aldığı” şeklinde ileri sürülen görüşlerin, birçok rivâyete ters düştüğünü, mantıkî açıdan da izahının mümkün görünmediğini belirtmemiz gerekir.

“Hz. Hatîce'nin amcasının nikâh merasiminden habersiz olarak Hz. Hatîce'nin evine gelmiş olması” görüşüyle çelişen rivâyetler vardır. Hz. Hatîce'nin, Hz. Peygamber'e: Amcam Amr b. Esed'le konuş. Esed kabilesinde ondan başkası kalmadı; o büyüğümüzdür, dediği rivâyet edilmiştir.¹⁴⁵ Aynı şekilde Hz. Peygamber'den Hz. Hatîce'nin evlilik teklifini duyan ve olayın tahkikatını yapmak üzere Hz. Hatîce'ye gelen Ebû Tâlib'e de Hz. Hatîce'nin: Amcama gidip nikâh konusunu konuşun, dediği¹⁴⁶ rivâyetiyle karşılaşmaktayız. Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî de; Hz. Hatîce, Hz. Peygamber'le görüştüktan sonra amcası Amr b. Esed'in nikâhlarını kıymasını istedi. Amr, Peygamber'in amcaları Hz. Hamza ve Ebû Tâlib, Hz. Hatîce'nin evine geldiler,¹⁴⁷ demektedir.

Mantıkî açıdan meseleyi değerlendirdiğimizde şu sonuçlarla karşılaşırız: Hz. Hatîce'nin içinde yaşadığı toplumun örf ve âdetlerine göre, babası vefat etmiş bir kadının vasisi sıfatıyla ailenin büyüğü, evlilik için muvafakat vermektedir. Ancak bu muvafakat, genç, tecrübesiz, riskli karar alma ihtimali yüksek kişilerde hassasiyet gerektirmekte; deyim yerindeyse akli başında, sağlıklı karar verebilecek kişiler açısından bir formalite niteliği taşımaktadır. Hz. Hatîce, ergenlik çağında bir kız değildir. İşlerini çekip çeviren, daha önce iki evlilik yapmış, belirli bir yaşa gelmiş, olgun bir hanımefendidir. Kendi kararlarını kendisi verebilecek durumdadır. O, feraset ve basiret sahibi, deneyimli bir hanımefendi olarak amcasından muvafakat almak istemiştir. Ancak Hz. Hatîce'nin amcasının muvafakatini, iddia edildiği gibi “merasimin ortasında, emr-i vaki şeklinde almaya teşebbüs etmesi” mantıklı görünmemektedir. Zira bir takım hile ve desiselerle; amcasını oyuna getirerek böylesi bir teşebbüste bulunması, onu yok saymasından, onun iznini almamasından daha isabetli bir yaklaşımdır. Aksi bir davranış, sadece amcasının değil, Hz. Hatîce'nin de itibarını zedeleyen bir tu-

¹⁴⁴ Hamidullah, I, 62-64.

¹⁴⁵ İbn Habîb, s. 78.

¹⁴⁶ Halebî I, 154; ayrıca bk.: Algül, I, 175.

¹⁴⁷ Mevdûdî II, 264.

tum olacaktır. Hz. Hatîce gibi akıllı, zeki, cahiliye döneminde "tahire" lâkabıyla şöhret bulmuş bir hanımefendi de elbette bunun bilincindedir.

Ayrıca Hz. Hatîce'nin, bir büyük olarak amcasının muvafakatine başvurma nezaketi karşısında, amcasının anlatıldığı şekilde bir tepkiyle karşılık vermesi de mantıkî görünmemektedir. Hz. Hatîce'nin yaptığı davranış, örf ve âdete, ahlâka muğayir bir davranış değildir; aksine cahiliye döneminde bir kadının nikâh altında olması onun lehine bir durumdur. Hz. Peygamber, Hz. Hatîce'yle akrabadır. Araplarda da "akraba evliliği rağbet gören bir evlilik türüdür."¹⁴⁸

Akrabalığının yanı sıra, Hz. Peygamber, ahlâkî yönden, fizikî yönden ideal bir eş olacak özelliklere sahiptir. Yapılan ticarî faaliyetlerde de rûştünü ispatlamıştır. Dolayısıyla Amr b. Esed'in nikâh merasiminden habersiz bir şekilde Hz. Hatîce'nin evine geldiğine, Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'le evliliğini onaylamadığına; ancak sarhoş edilerek muvafakat alındığına dair görüşlerin tutarlı olmadığı kanaatindeyiz.

Afzalurrahmân konuyla ilgili şu yorumu yapmıştır: "Hatîce olgun bir dul idi ve bağımsızdı da. Fakat amcası, Ömer (Amr) halen onun vasisi idi. Asil ailelerin geleneği olarak, dul kadın evin en büyük erkeğinin vesayeti altında kalırdı. Amcası "Hatîce'nin servetini bir yerde toplayıp aile içinde muhafaza etmek yerine servetini dağıtmak için böyle bir tertibe meyledildiğini" düşündüğünden bu evliliğe karşıydı."¹⁴⁹ Görüldüğü gibi Amr'ın Hz. Peygamber'i yakından tanımaması sebebiyle duyduğu tereddüt; aslında Hz. Hatîce'nin kendisine Kureys ileri gelenlerinin yaptığı evlilik teklifi karşısında duyduğu endişenin aynısıdır. Ancak bu mesele konuşularak, dialogla çözülebilecek bir konudur. Dolayısıyla Hz. Hatîce'nin merasim öncesinde amcasıyla konuştuğu, belki endişeleri sebebiyle amcasının tepki gösterdiği, Hz. Peygamber'i tanıdıktan, endişeleri geçtikten sonra da muvafakat verdiği söyleyebiliriz.

Öte yandan, bu evliliğe eski eşlerinin akrabalarının tepki göstermesini de, kendileri açısından doğal olmakla birlikte, bağlayıcılığı olan bir davranış olarak göremiyoruz.

Hz. Hatîce'ye verilen mehir konusunda kaynaklar 20 dişi deve,¹⁵⁰ 480 gümüş dirhem,¹⁵¹ 500 gümüş dirhem,¹⁵² 500 altın,¹⁵³ 20 erkek deve;¹⁵⁴ 12 ukiyye*, bir neşş**¹⁵⁵ şeklinde farklı rivâyetler naklederler. İbn Habîb (v. 245/860), 20

¹⁴⁸ Delcambre, s. 35.

¹⁴⁹ Afzalurrahmân, II, 154.

¹⁵⁰ İbn Hişâm, I, 122; Makdisî I, 227; Mevdûdî II, 265; Sallâbî s. 62; Martin Lings, s. 41; Dermenghem, s. 67.

¹⁵¹ İbn Habîb, s. 79. İbn Habîb, 12 ukiyye olduğunu söyler. 1 ukiyye 40 dirhem olduğu için toplamda 480 dirheme tekabül eder.

¹⁵² Dimyâtî s. 49; İbn Habîb, el-Hasen b. Ömer, s. 31.

¹⁵³ Mevlâna Şibî I, 138.

¹⁵⁴ Suruç, s. 120.

* Ukiyye, 40 dirheme tekabül eden ağırlık ölçüsüdür. Bk.: Kastallânî I, 117; Nebhanî s. 38.

** Neşş, yarım ukiyye, yani, 20 dirheme tekabül eden ağırlık ölçüsüdür. Bk.: Kastallânî I, a.y.; Nebhanî a.y.

¹⁵⁵ Dimyâtî s. 49; Kastallânî I, 117; Nebhanî s. 38.

deve o günün şartlarında kadınlara verilen normal mehir miktarıydı,¹⁵⁶ der. Halebî (v. 1044/1634), 500 dirhem veya 20 dişi deve verildiğine dair nakledilen rivâyetlerde bir çelişki yoktur; her iki miktar da ortalama olarak birbirine eşittir,¹⁵⁷ demektedir. Rivâyetlerde geçen deve miktarının ve ukıyye/neş meblâğının 500 dirheme tekabül ettiği görülmektedir.¹⁵⁸

Örf ve âdete göre gelin eve geldiğinde, evliliği kutlamak üzere damat tarafından iki devenin eti davetlilere ikram edilmiştir ki, buna göre en az 200 kişinin bu düğüne çağrıldığını düşünebiliriz.¹⁵⁹

Dermenghem, düğün merasimini roman üslubuyla anlatmakta, şaşaalı, abartılı bir törenden söz etmektedir.¹⁶⁰ Ancak bu konuda “aile arasında düzenlenen sade bir törenle evlendiler,”¹⁶¹ görüşüne de rastlıyoruz. Kanaatimizce bu görüş, gerçeğe daha uygun olmalıdır. Zira iki eşi vefat etmiş, üç çocuk annesi dul bir kadının düğün merasiminde abartıya kaçmasını, şaşaalı bir tören düzenlemesini isabetli görmüyoruz.

Düğün merasiminin yapıldığı Hz. Hatîce'nin bu evini, Muâviye b. Ebî Süfyân satın almış ve buraya mescit yaptırmıştır.¹⁶²

2- Evlilik Yaşları Hakkında İleriye Sürülen Görüşler

Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'yle evlilik tarihi konusunda kaynaklar net bir tarih vermezler. Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'nin kervanını Şam'a götürdüğü tarihi Fil olayının 25. yılı 15 Safer veya 16 Zilhicce¹⁶³ olarak verir. Yolculuğun üç ay sürdüğü kabul edilmektedir.¹⁶⁴ Düğün merasimi yolculuk dönüşünden 2 ay sonra gerçekleşmiştir.¹⁶⁵ Bu veriler ışığında şayet yolculuğun 16 Safer'de başladığını kabul edersek, evlilik tarihinin Fil olayının 25. yılı Rebûlâhir ayının 14'ünde; eğer yolculuk tarihini Zilhicce ayının 16'sı kabul edersek bu durumda Fil olayının 26. yılı Rebûlevvel ayının 1'inde olduğu sonucuna ulaşırız. Kaynakların çoğu Hz. Peygamber'in 25 yaşındayken Hz. Hatîce'yle evlendiğini zikrederler. Konuya bu açıdan baktığımızda, evlilik tarihinin muhtemelen Fil olayının 25. yılı (milâdî 595) Rebûlâhir ayının 14'ü olduğunu söyleyebiliriz.

Hz. Hatîce ve Hz. Peygamber'in evlilik yaşları konusu ihtilâflıdır.¹⁶⁶ Hz. Pey-

¹⁵⁶ İbn Habîb, s. 79.

¹⁵⁷ Halebî I, 154. Dermenghem de: “500 dirhem değerinde 20 genç dişi deve” ifadesini kullanmıştır. Bk.: Dermenghem, s. 67.

¹⁵⁸ Dimyâtî s. 49.

¹⁵⁹ Hamidullah, I, 64.

¹⁶⁰ Dermenghem, s. 67-68.

¹⁶¹ Pişavî s. 111.

¹⁶² Ezrakî II, 199; Taberî II, 282; İbnü'l-Cevzî II, 316; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472; Mevlâna Şiblî I, 139.

¹⁶³ Mevdûdî II, 263. Makrîzî ve Nebhânî Zilhicce ayında yolculuğa çıkıldığını söylemektedir. Bk.: Makrîzî I, 17; Nebhânî s. 37.

¹⁶⁴ Suruç, s.116.

¹⁶⁵ Nebhânî s. 37.

¹⁶⁶ İbn Abdîberr, I, 12-13.

gamber'in Hz. Hat'ce'yle evlendiği yaşı "23,"¹⁶⁷ "21, 26, 27, 30, 37 olduğu"¹⁶⁸ söyleniyorsa da, evlilik yaşının 25 olduğuna dair rivâyetler¹⁶⁹ ağırlık kazanmaktadır.

Kaynakların ekserisi Hz. Peygamber'le evlendiği zaman Hz. Hat'ce'nin 40 yaşında olduğunu söylerler.¹⁷⁰ İbn Sa'd (v. 230/844), eserinin I. cildinde Nef'ise bint Mün'ye kanalıyla gelen, "evlilik yaşını 40 olarak belirten" rivâyeti zikretmiş; eserin VIII. cildinde Muhammed b. Ömer kanalıyla 40 yaşını vermiş, fakat İbn Abbâs'tan 28 yaşında olduğuna dair bir rivâyet nakletmiştir.¹⁷¹ İbn Hab'ib (v. 245/860), evlilik yaşının 28 olduğunu söyleyenler vardır; ancak doğrusu 40'tır, der.¹⁷² Belâzürî (v. 279/892) ise konuyla ilgili şu rivâyeti nakleder: Evlendikleri zaman Rasûlüllah'ın 23 veya 25; Hz. Hat'ce'nin de 28 veya 46 yaşında olduğu söylenir. Ancak Münz'r b. Abdillâh ve Mûsa b. Ukbe, Hak'îm b. Hızâm'dan şunları nakleder: Rasûlüllah, Hat'ce'yle evlendiğinde 25, Hat'ce de 40 yaşındaydı. Hat'ce benden iki yaş büyüktür. Ben Fil yılından 13 yıl önce doğdum. Ficar savaşını, 33 yaşındayken gördüm."¹⁷³ Ya'kübî (v. 284/897), evlendiklerinde Hz. Hat'ce'nin 30, Hz. Peygamber'in 25 yaşında olduğunu rivâyet eder.¹⁷⁴ İbn Kes'rî (v. 774/1373), Hak'îm kanalıyla "evlendiği zaman Hz. Hat'ce'nin 35 yaşında olduğuna, bazılarının onun yaşını 25 olarak verdiği"ne dair rivâyeti nakleder.¹⁷⁵ Halebî (v. 1044/1634), Hz. Hat'ce'nin evlilik yaşı konusunda "25, 28, 30, 35, 45" yaşlarında olduğuna" dair rivâyetler olmakla birlikte, evlendiğinde Hz. Hat'ce'nin yaşı "40'tı" der.¹⁷⁶

Görüldüğü gibi kaynakların çoğunluğu, Hz. Peygamber'le evlendiği zaman Hz. Hat'ce'nin 40 yaşında olduğunu rivâyet etmektedirler. Hz. Hat'ce'nin evlilik yaşını daha aşağı gösteren kaynakların çıkış noktaları, onun Hz. Peygamber'den altı çocuk doğurması, dolayısıyla 40 yaşından sonra bir kadının altı ço-

¹⁶⁷ İbn Hab'ib, s. 79; Belâzürî I, 108. Her iki müellif de evlilik yaşını 25 olarak kabul eder ve 23 olduğu da söylenmektedir, derler.

¹⁶⁸ Nebhânî s. 37.

¹⁶⁹ İbn Hişâm, I, 121; İbn Sa'd, I, 132; İbn Kuteybe, s. 80; Belâzürî I, 108; Ya'kübî II, 20; Beyhakî II, 72; Taberî II, 280; Makdisî I, 227; İbnü'l-Cevzî II, 315; İbnü'l-Es'r, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 471; Dimyâtî s. 49; Kütübü'l-12a; İbn Kes'rî, II, 295; İbn Haldûn, II, 5; Makr'izî I, 17; İbnü'l-İmâd, Abdülhâyy b. İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fi Ahbâri men Zeheb*, Dimeşk, 1985, I, 14; Muhammed b. Abdülvehhâb, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev.: Salih b. Abdülazîz), Ankara, 1977, s. 42; Hasan İbrahim, I, 100; Mevlâna Şiblî I, 138; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Mevdûdî II, 265; Hamidullah, I, 58; Nedvî s. 89; Mevlâna Muhammed Ali, s. 68; Bâlî Vahîd b. Abüsselâm, *el-Hulâsâtü'l-Behiyye fi Tertibi Ehdâsi's-Siretü'n-Nebeviyye*, 2003, by., (Dâru İbn Receb), s. 188; Delcambre, s. 36; Pişavî s. 112; Kandemir, "Hat'ice," *DİA*, XVI, 465; Buhl, "Hat'ice," *İA*, V/1, 43.

¹⁷⁰ İbn Hab'ib, s. 79; İbn Sa'd, I, 102; VIII, 17; Belâzürî I, 108; Taberî II, 280; Makdisî I, a.y.; İbn Abdilberr, I, 12; İbnü'l-Cevzî II, 315; İbnü'l-Es'r, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 10; Dimyâtî s. 49; Kütübü'l-12a; Halebî I, 156; İbnü'l-İmâd, I, 14; Kehhâle, I, 277; Hasan İbrahim, I, a.y.; Nebhânî s. 37; Heykel, s. 112; Mevlâna Şiblî I, a.y.; Mevdûdî II, a.y.; Hamidullah, I, a.y.; Nedvî a.y.; Mevlâna Muhammed Ali, a.y.; Bâlî a.y.; Delcambre, a.y.; Pişavî s. 112; Kandemir, "Hat'ice," *DİA*, XVI, 465; Buhl, "Hat'ice," *İA*, V/1, 43-44.

¹⁷¹ İbn Sa'd, I, 102; VIII, 17.

¹⁷² İbn Hab'ib, s. 79. Ayrıca bk.: Makdisî I, 277.

¹⁷³ Belâzürî I, 108. Ömer Rıza Kehhâle de aynı paralelde görüşler ileri sürer. Bk.: Kehhâle, I, a.y.

¹⁷⁴ Ya'kübî II, 20.

¹⁷⁵ İbn Kes'rî, II, 295.

¹⁷⁶ Halebî I, 156.

cuk doğurmasının pek mümkün görünmeyeceği varsayımına dayanmaktadır.

Nitekim Fr. Buhl: "Rivâyetlerin çoğuna göre Hatîce'nin 40 yaşında olduğu anlaşılıyor. Arap kadınlarının çabuk ihtiyarladığına dair malumata ve Hatîce'nin Peygamber'den en aşağı 5 çocuk doğurduğuna bakılırsa, bu doğru olmasa gerektir,"¹⁷⁷ demektedir. Aynı şekilde M. Yaşar Kandemir de: "Evlendiği zaman Hz. Hatîce muhtemelen 40 yaşında bulunuyordu. Onun 37 veya 28 yaşında olduğuna dair rivâyetler zayıf kabul edilmekle birlikte, ikinci rivâyet, hepsi de İslâmiyet'ten önce olmak üzere Hatîce'nin bu evlilikten 7 çocuk sahibi oluşu* gerçeğiyle daha iyi bağdaşmaktadır," demektedir.¹⁷⁸

Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî bu iddialara bilimsel bir örneklerle cevap vermektedir: "...Bu görüş, ilmî ve tıbbî açıdan geçerli değildir. Dr. Stanley G. Clayton'un başkanlığında 10 uzman doktor tarafından kaleme alınan Gynaecology adlı eserin 101. sahifesinde şöyle denilmiştir: Âdet ve aybaşı genellikle 48-52 yaşlarında kesilmiş oluyor. Fakat bazen aybaşı 55 yaşına ve daha sonraya kadar devam ediyor. Buna mukabil bazı durumlarda aybaşı 40 yaşında kesilmiş oluyor. Önemli olan bir kadının ergenliğe ne zaman ulaştığıdır. Eğer bir kadın, nispeten küçük yaşta bülûğ çağına ermişse, yaşlılığı da daha geç başlıyor. Aybaşı geç başladığı takdirde ise daha kısa bir zamanda kesilmiş oluyor. Bu bilimsel açıklamaya bakılırsa, Hz. Hatîce'nin 55-56 yaşına kadar çocuk doğurabileceğine şaşmamalıyız."¹⁷⁹

Bu durumda Hz. Peygamber ve Hz. Hatîce'nin evlilik yaşlarını kaynakların çoğunluğunun verdiği bilgilerin dışında değerlendirmemiz için bir sebep görünmemektedir. Hz. Peygamber'in 25 yaşında olduğu konusunda ekseri kaynaklar hemfikirdir. Hz. Hatîce'nin yaşını 40 olarak veren kaynaklar da çoğunluğu teşkil etmektedir. Ancak Hz. Peygamber'den doğan çocuk sayıları, coğrafî, bilimsel tıbbî gerekçelerle ileri sürülen "evlilik yaşının 28 olduğu" iddiası da göz ardı edilmemelidir. Bu müphemlik kanaatimizce bilimsel tıbbî verilerin gelişmesine paralel olarak zamanla aydınlığa çıkacaktır.

IV- Hz. PEYGAMBER'İN Hz. HATİCE'DEN DOĞAN ÇOCUKLARI

Hız. Peygamber'in Hz. Hatîce'den doğan çocuklarının sayısı ve hangisinin büyük hangisinin küçük olduğu tam anlamıyla sarahate kavuşmamıştır. Konuyla ilgili rivâyetlerde birbiriyle tezatlık arz eden farklı malumatlar yer almaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber'in Fâtıma dışındaki çocukları babalarının sağlığında vefat etmişlerdir. Araştırmamızın bu bölümünde bu hususları ırdeleyeceğiz.

A- Çocuklarının Sayısı ve Kısaca Hayatları

Hız. Peygamber'in Mısırlı Mariye'den doğan oğlu İbrahim'in dışındaki bütün

¹⁷⁷ Buhl, "Hatîce," İA, V/1, 43-44.

* Bu konu, "Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'den doğan çocukları" başlığı altında etrafıca incelenecektir.

¹⁷⁸ Kandemir, "Hatîce," DİA, XVI, 465. Aynı paralelde izah için bk.: *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul, 1986, I, 192.

¹⁷⁹ Mevdûdî II, 265.

çocukları Hz. Hatice'den doğmuştur.¹⁸⁰ Bu çocukların hepsinin ebeliğini Safiyye bint Abūmüttalib'in cariyesi Selma Hatun yapmıştır.¹⁸¹ Hz. Hatice'den doğan bu çocukların sayısı bazı kaynaklar tarafından dört kız, bir erkek, toplam beş;¹⁸² bazı kaynaklara göre dört kız, iki erkek olmak üzere toplam altı;¹⁸³ bazı kaynaklarca da dört kız, üç erkek olmak üzere toplam yedi,¹⁸⁴ olarak verilmektedir.

Kız çocuklarının sayısı ve ismi hakkında kaynaklar hem fikirdirler. Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'den doğan kızları, Zeyneb, Rukiyye, Ümmü Gülsüm ve Fâtıma'dır.¹⁸⁵ Hz. Peygamber'in kızlarının hepsi Müslüman olmuşlar ve Medîne'ye hicret etmişlerdir.¹⁸⁶

Kızların sayısı ve adları konusunda ittifak hâlinde olan kaynaklar, erkek çocukların sayısı ve isimleri konusunda farklı görüşlere sahiptirler.

Bu tutarsızlığın sebebi; Kâsım'ın dışındaki erkek çocukların sayısından kaynaklanmaktadır. Beyhakî (v. 458/1066), bazı kaynakların Hz. Peygamber'in Kâsım'dan başka erkek çocuğu olmadığını, bazılarının da Tâhir adlı bir çocuğunun olduğunu söylediklerini, nakleder.¹⁸⁷ Erkek çocukların sayısını üç olarak veren kaynaklar, Hz. Peygamber'in Kâsım'dan başka Tâhir ve Tayyib adında iki çocuğunun olduğunu söylerler.¹⁸⁸ İbnü'l-Verdî (v. 749/1348), Kâsım, Tahir, Tayyib ve Abdullah olmak üzere dört isimden söz eder.¹⁸⁹ Erkek çocukların sayısını iki olarak veren kaynaklar ise Kâsım ve Abdullah ismini zikrederler.¹⁹⁰

Tayyib ve Tâhir'in, Hz. Peygamber'in iki ayrı evlâdı mı, yoksa Abdullah'ın

¹⁸⁰ İbn Hişâm, I, 122; Ya'kübî II, 20; Taberî II, 281; Mes'ûdî *Mürûcû'z-Zeheb*, I, 286; Makdisî I, 227, 262; İbn Abdilberr, I, 17; İbnü'l-Cevzî II, 315-16; İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr, *Zâdü'l-Meâd*, (çev.: Şükrü Özen), İstanbul, 1988, I, 97; İbn Kesrî, II, 294; Mevdûdî II, 265; İbn Habîb, el-Hasen b. Ömer, s. 31.

¹⁸¹ İbn Sa'd, I, 133; İbn Hacer, VII, 602; Zirikî Hayruddîn, *el-A'lâm Kâmusu Terâcim*, Beyrut, 1953-1959, VII, 86; İbn Seyyidinnâs, II, 364.

¹⁸² İbn Abdilberr, IV, 273; Kazıcı, s. 88.

¹⁸³ İmam Âzam, *Fıkıh-ı Ekber Aliyyü'l-Karî Şerhi*, (çev.: Y. Vehbi Yavuz), İstanbul, 1979, s. 275; İbn İshâk, s. 229; İbn Sa'd, I, 133; Ebû Nuaym, VI, 3458; Beyhakî II, 70-71; İbnü'l-Esrî, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 10; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 97-98; İbn Kesrî, II, 294; Süheylî s. 131; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1974, IX, 6178; İbn Seyyidinnâs, II, 363; Mevdûdî II, 265; Mevlâna Muhammed Ali, s. 68; Algül, I, 176; Kazıcı, s. 88; Âişe Abdurrahmân, s. 16; Sabuncu, "Hz. Peygamberin İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği," *Diyanet İlmî Dergi*, c.: 45, sayı: 2, s. 64. İbn İshâk ve İbn Kesrî, çocukların sayısının yedi olduğuna dair rivayetleri de naklederler. Bk.: İbn İshâk, a.y.; İbn Kesrî, II, a.y.

¹⁸⁴ İbn İshâk, s. 229; İbn Hişâm, I, 122; Taberî II, 281; İbnü'l-Esrî, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472; İbn Kesrî, II, 265.

¹⁸⁵ İmam Âzam, s. 275; İbn İshâk, s. 229; İbn Hişâm, I, 122; İbn Sa'd, I, 133; Ya'kübî II, 20; Taberî II, 281; Ebû Nuaym, VI, 3458; İbn Hazm, I, 16; İbn Abdilberr, I, 17; İbnü'l-Cevzî II, 316; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 97-98; Kütübî 12a; İbn Kesrî, II, 265; İbn Seyyidinnâs, II, 363; Âişe Abdurrahmân, s. 17; Rodinson, s. 63; Delcambre, s. 36.

¹⁸⁶ İbn İshâk, a.y.; İbn Hişâm, I, 122; İbn Sa'd, I, 133; Taberî II, a.y.; Makdisî I, 227; Beyhakî II, 69; İbnü'l-Cevzî II, 316; İbnü'l-Esrî, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472; İbn Kesrî, II, a.y.; Algül, I, 176.

¹⁸⁷ Beyhakî II, 68.

¹⁸⁸ İbn İshâk, s. 229; İbn Hişâm, I, 122; Taberî II, 281; İbnü'l-Esrî, *el-Kâmil fi't-Târîh*, I, 472; İbn Kesrî, II, 294.

¹⁸⁹ İbnü'l-Verdî I, 131.

¹⁹⁰ İbn İshâk, a.y.; İbn Sa'd, I, 133; Ya'kübî II, 20; Ebû Nuaym, IV, 2354; Beyhakî II, 70-71; İbn Abdilberr, II, 87; Süheylî s. 131; İbnü'l-Esrî, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 10; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 97-98; İbn Kesrî, II, a.y.; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; İbn Seyyidinnâs, II, 363; Mevdûdî II, 265; Mevlâna Muhammed Ali, s. 68; Algül, I, 176; Kazıcı, s. 88; Âişe Abdurrahmân, s. 17; Rodinson, s. 63.

lâkabı mı olduğu konusu ihtilâfıdır.¹⁹¹ Kaynakların çoğunluğuna göre Tâhir ve Tayyib, Hz. Peygamber'in Abdullah adlı çocuğunun sıfatlarıdır ve bu sıfatlar Abdullah İslâmiyet'ten sonra doğduğu için verilmiştir.¹⁹²

İmam Âzam (v. 150/767), bu rivâyetin doğruluğunu kabul etmekle birlikte, "Dârakutnî ve diğerlerinin söylediği gibi; Abdullah, Tayyib ve Tâhir'den ayrıdır, diyenler de vardır. Bir rivâyete göre, Hz. Peygamber'in bir batında dünyaya gelen Tayyib ve Mutayyib isimli ikiz iki oğlu ile yine bir batında dünyaya gelmiş Tâhir ve Mutahhir isimli bir başka çift oğulları da vardı. Nitekim Safve adlı kitapta da bu şekilde yazılmıştır," demektedir.¹⁹³

Ebû Nuaym (v. 430/1038), "Abdullah'a Ma'mer isminin verildiğini"¹⁹⁴ söyler. Ancak bu rivâyeti destekleyen başka bir rivâyete rastlayamadık.

Katâde kanalıyla nakledilen bir rivâyete göre Cahiliye döneminde, Hz. Peygamber'in Abdimenaf adlı bir çocuğu; İslâm'dan sonra da Kâsım ve Abdullah isimli çocukları doğmuş ve bunlar küçük yaşta vefat etmişlerdir.¹⁹⁵ Fakat bu rivâyet, Hz. Peygamber'in bütün çocuklarının vahyin gelişinden önce doğduğuna dair rivâyetlerle¹⁹⁶ çelişmektedir.

Hz. Peygamber'in, Hz. Hatîce'den, Kâsım ve Zeyneb'in arasında Bereke adlı bir kızının doğduğu da zikredilir. Ama meşhur, güvenilir kaynaklar bu ismi vermezler. Bereke, Hz. Peygamber'in çocuklarının hizmetçisi idi. Kâsım doğduğunda ona dadılık yapmıştı.¹⁹⁷

Ebu'l-Alâ el-Mevdûdî, "Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'den doğan çocuklarından hangisinin en büyük olduğu kesinlikle bilinmiyor,"¹⁹⁸ demektedir. Temel kaynaklarda nakledilen rivâyetlere baktığımız zaman, bu tespitin isabetli olduğunu görürüz.

Hz. Peygamber'in çocuklarıyla ilgili kaynaklarda gördüğümüz bu karmaşık bilgilerin tahlilini yapmak için, onların her biriyle ilgili rivâyetleri ayrı ayrı değerlendirmenin isabetli olacağını düşünüyoruz.

1- Kâsım

Hz. Peygamber'in büyük oğlu Kâsım olduğu için, Hz. Peygamber Ebu'l-Kâsım künyesiyle anılmıştır.¹⁹⁹ Hz. Hatîce bu ilk oğluna kendi dedelerinden biri

¹⁹¹ Algûl, I, 176.

¹⁹² İmam Âzam, s. 275; İbn Habîb, s. 79; Ya'kûbî II, 20; İbn Abdilberr, II, 87; Süheyî s. 131; İbnü'l-Cevzî II, 316; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 98; İbn Kesîr, II, 294; İbn Hacer, VI, 262; Zirikî VII, 86; İbn Seyyidinnâs, II, 363; Hudarî Bek, I, 49; Mevdûdî II, 265; Kazıcı, s. 88. İbn Hazm; Abdullah'a, Tayyib ve Tâhir isminin yanı sıra Abdüluzzâ da denildiğini nakleder. Bk.: İbn Hazm, I, 16.

¹⁹³ İmam Âzam, a.y. Benzer rivâyeti İbn Hacer de nakletmektedir. Bk.: İbn Hacer, VI, 262.

¹⁹⁴ Ebû Nuaym, IV, 2354.

¹⁹⁵ Makdisî I, 227.

¹⁹⁶ İbn İshâk, s. 229; İbn Kesîr, II, 294.

¹⁹⁷ İbn Hacer, VII, 540-42.

¹⁹⁸ Mevdûdî II, 265.

¹⁹⁹ İmam Âzam, s. 275; İbn Hişâm, I, 122; Taberî II, 281; Mes'ûdî *Mürûcû'z-Zehab*, I, 286; Makdisî I, 227, 263; Ebû Nuaym, IV, 2354; İbn Abdilberr, II, 87; Dimyâtî s. 49; İbnü'l-Cevzî II, 316; Kü-tübü 12a; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; İbn Seyyidinnâs, II, 363; Hudarî Bek, I, 49; Algûl, I, 176; Çubukçu, Asri, "Kasım," *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 538.

olan Abüluzzâ'nın adını vermiş; fakat Hz. Peygamber bunu Kâsım şeklinde değiştirmiştir. Bu ismin manası "bilhassa iyilik olsun diye sadaka dağıtan" şeklindedir.²⁰⁰

Kâsım'ın, Hz. Peygamber'in ilk çocuğu olduğu ve nübüvvetten önce doğduğu konusunda kaynakların çoğunluğu hemfikirdir. Rivâyetlere göre o, Hz. Peygamber'in ilk çocuğudur; dolayısıyla kardeşlerinin en büyüğüdür.²⁰¹ Rasûlullah'ın çocukları içerisinde ilk vefat eden Kâsım'dır.²⁰² Fakat onun ne kadar yaşadığı ve ne zaman öldüğü ihtilâfıdır. 7 gün veya 7 ay yaşadığı, süt emme yaşını tamamladığı, hatta temyiz yaşında yahut hayvana binecek yaşta,²⁰³ 4 yaşında²⁰⁴ öldüğü ileri sürülür. "Mücahit, 7 günlükken; Zührî'ki yaşındayken; Katâde ise yürüme çağına gelince Kâsım'ın öldüğünü söylerler."²⁰⁵

Bu görüşler içerisinde özellikle üzerinde durulan görüşler "onun süt emme çağında,"²⁰⁶ "17 aylıkken,"²⁰⁷ "iki yaşındayken"²⁰⁸ ve "binite binme yaşında"²⁰⁹ öldüğü şeklinde ileri sürülen görüşlerdir. Onun süt emme çağında öldüğüne dair görüşlerin mesnedi " *O ölünce Rasûlullah'ın: Onun için, Cennet'te bir sultanne vardır, onu o emzirecektir,*" hadisidir.²¹⁰ Ancak meşhur görüşe göre Rasûlullah bu sözü oğlu İbrahim için söylemiştir.²¹¹ İbn Hacer (v. 852/1447); "Bu hadis Kâsım'ın İslâmî dönemde vefat ettiğini ortaya koyar; ancak hadisin senedi zayıftır, onun İslâm'dan önce vefat ettiğine dair rivâyetler vardır,"²¹² ifadeleriyle rivâyeti tenkit eder. İmam Âzam (v. 150/767) ve Ebû Nuaym (v. 430/1038), Kâsım'ın İslâm'dan önce,²¹³ Makdisî (v. 355/966'dan sonra) ve İbn Kesîr (v. 774/1373), İslâm'dan sonra²¹⁴ vefat ettiğini naklederler.

Görüldüğü gibi Kâsım'ın İslâm'dan önce mi, sonra mı vefat ettiği konusu ihtilâfıdır. "Kâsım ölünce, Amr b. el-Âs" Hz. Peygamber'e ebter demiş, bunun üzerine Kevser sûresi nâzil olmuştur"²¹⁵ rivâyeti, Kâsım'ın bisetten sonra vefat ettiğine işaret ediyorsa da, bazı kaynaklar, bu sözün Hz. Peygamber'in oğlu Ab-

²⁰⁰ Hamidullah, I, 64.

²⁰¹ Beyhakî II, 70-71; İbnü'l-Cevzî II, 316; İbn Kesîr, II, 294; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Konyalı Mehmet Vehbi, *Hulâsatü'l-Beyân -Büyük Kur'an Tefsiri-*, İstanbul, 1991, XVI, 6589; Yazır, IX, 6178; Dermenghem, s. 71; Suroç, s. 121.

²⁰² Ebû Nuaym, IV, 2354.

²⁰³ İbn Hacer, V, 515; Çubukçu, "Kasım," *DİA*, XXIV, 538.

²⁰⁴ Ya'kûbî II, 32.

²⁰⁵ Ebû Nuaym, IV, 2354.

²⁰⁶ Kazıcı, s. 88.

²⁰⁷ İmâm Âzam, s. 275.

²⁰⁸ İbn Sa'd, I, 133; İbnü'l-Cevzî II, 316-17; Mevlâna Muhammed Ali, s. 68; Algül, I, 176

²⁰⁹ İbn İshâk, s. 229; Dimyâtî s. 49-50; Süheylî s. 131; İbn Kesîr, II, 294.

²¹⁰ İbn Mâce, Cenâiz, 27; İbn Hacer, V, 515; Süyûtî II, 135.

²¹¹ İbn Kesîr, II, 294.

²¹² İbn Hacer, V, 515.

²¹³ Ebû Nuaym, IV, 2354.

²¹⁴ Makdisî I, 227; İbn Kesîr, II, 294.

* Bazı müellifler, bu şahsın Amr b. el-Âs değil, el-Âs b. Vâil olduğunu söylerler. Bk.: Beyhakî II, 69-70; Konyalı Mehmet Vehbi, XVI, 6589; Yazır, IX, 178.

²¹⁵ İbn İshâk, s. 229; Dimyâtî s. 49-50.

dullah'ın vefatından sonra söylendiğini" naklederler.²¹⁶ Dolayısıyla bu konu müphemliğini korumaktadır.

2- Zeyneb

İbn Hişâm (v. 213/828) ve İbn Kesîr (v. 774/1373), Hz. Peygamber'in kızlarının en büyüğü Rukiyye, sonra Zeyneb'tir, derler.²¹⁷ Kaynakların çoğunluğuna göre ise Rasûlullah'ın en büyük kızı Zeyneb'tir.²¹⁸ O, Kâsim'dan sonra doğmuştur.²¹⁹ Zeyneb'in Hz. Peygamber 30 yaşındayken doğduğuna dair görüşler vardır.²²⁰ Zeyneb, Müslümanlığı kabul etti ve Rasûlullah'la hicret etti.²²¹ Teyzesinin oğlu Ebu'l-Âs b. er-Rebî ile evlendi. Bu evlilikten Ali ve Ümâme adlı iki çocuğu doğdu.²²² Ebû Leheb'in oğulları, Utbe ve Uteybe Rasûlullah'ın kızları Rukiyye ve Ümmü Gülsüm'den ayrıldıkları zaman, Kureyşliler Ebu'l-Âs'a, Zeyneb'i boşamasını bu takdirde ona Sa'd b. el-Âs'ın kızını alacaklarını vadetmişler; ancak o, hanımından ayrılmayacağını söylemiştir.²²³ Kocasını Müslüman olunca Rasûlullah'ın onayıyla Zeyneb, kocasına döndü.²²⁴ Oğlu Ali, küçükken vefat etti. Ümâme, Fâtıma'nın vefatından sonra Hz. Ali'yle; Hz. Ali'nin şehadetinden sonra da el-Muğîre b. Nevfel b. el-Hâris ile evlendi.²²⁵ Hz. Peygamber'in sabah namazı kılariken omzuna aldığı söylenen çocuk Ümâme'dir.²²⁶ Zeyneb, 8/629 yılında vefat etti.²²⁷ Cenazesini Ümmü Eymen, Sevde bint Zem'a ve Ümmü Seleme yıkadılar; Hz. Peygamber de cenaze namazını kıldırdı.²²⁸

3- Rukiyye

Gerek temel, gerek muahhar kaynakların ekserisi, Rukiyye'nin, Zeyneb'in küçüğü olduğunu söylerler.²²⁹ Ahmed Cevdet Paşa, Rukiyye'nin, Hz. Peygamber 33 yaşındayken, Zeyneb'in ise ondan üç sene önce doğduğunu²³⁰ ileri sürer. Rukiyye, Utbe b. Ebî Leheb ile nişanlıydı.* Rasûlullah'a Leheb sûresi nâzil olunca, Ebû Leheb oğlundan Rukiyye'den ayrılmasını istedi. O da ondan ayrıldı.²³¹ O,

²¹⁶ İbn Sa'd, I, 133; Konyalı Mehmet Vehbi, XVI, 6589; Yazır, IX, 178.

²¹⁷ İbn Hişâm, I, 122. Ayrıca bk.: İbn Kesîr, II, a.y.

²¹⁸ İmam Âzam, s. 276; İbn Sa'd, I, 133; VIII, 30; Ebû Nuaym, VI, 2194; İbn Hazm, I, 16; İbn Abdîberr, I, 17; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 97; İbn Hacer, VII, 248; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Hudarî Bek, I, 49; Mevlâna Muhammed Ali, s. 68; Kazıcı, s. 74; Suruç, s. 121.

²¹⁹ İbn Sa'd, I, a.y.; İbnü'l-Cevzî II, 316; İbn Seyyidinnâs, II, 363; Yazır, IX, 6178.

²²⁰ İmam Âzam, s. 276; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Mevdûdî II, 265; Algül, I, 176.

²²¹ İbn Sa'd, VIII, 31.

²²² İbn İshâk, s. 229; İbn Hazm, I, 16; Mehmed Zihni Meşâhirü'n-Nisâ, İstanbul, 1292, II, 108-109; İbn Seyyidinnâs, II, 364; Safedî I, 79; Sallâbî s. 648.

²²³ Makdisî I, 263.

²²⁴ İbn Sa'd, VIII, 32-33.

²²⁵ İmam Âzam, s. 276; İbn İshâk, s. 229; İbn Sa'd, VIII, 31; İbn Hazm, I, 16; İbn Seyyidinnâs, II, 364; Safedî I, a.y.

²²⁶ İmam Âzam, a.y.; Safedî I, 79.

²²⁷ İbn Sa'd, VIII, 34; Safedî I, a.y.

²²⁸ İbn Sa'd, VIII, a.y.

²²⁹ İbn Sa'd, I, 133; VIII, 30; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 98; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Mevlâna Muhammed Ali, s. 68; Kazıcı, s. 74; Suruç, s. 121.

²³⁰ Ahmed Cevdet Paşa, I, 51. Ayrıca bk.: Mevdûdî II, 265; Algül, I, 176.

* Rukiyye'yle, Utbe'nin arasındaki ilişki nişanlılık türü bir ilişki idi. Bk.: İmam Âzam, a.y. Ayrıca bk.: Topuzoğlu, T. Rıza, "Ümmü Kûlsüm," İA, İstanbul, 1998, XIII, 107-108.

²³¹ İmam Âzam, s. 278; İbn Sa'd, VIII, 36.

annesiyile birlikte İslâmiyet'i kabul etti. Hz. Peygamber onu Hz. Osman b. Affân'la evlendirdi; Hz. Osman'la birlikte Habeşistan ve Medîne hicretine katıldı. Abdullah adlı bir oğlu doğmuştu. Fakat Abdullah küçükken, bir horozun yüzünü gagalaması sonucunda vefat etti. Rukiyye'nin başka çocuğu doğmadı.²³² O, Bedir savaşı sırasında hastalandığı için Rasûlüllah, Hz. Osman'dan eşiyile ilgilenmesini istedi; bu sebeple Hz. Osman, Bedir savaşına katılamadı. Hicretten sonra 17. ayın başında, -Ramazan ayında- Bedir zaferi kazanıldığı zaman Rukiyye vefat etti.²³³

4- Fâtıma

Hz. Peygamber'in kızları Fâtıma ile Ümmü Gülsüm'den hangisinin daha büyük olduğu konusu da tartışmalı bir konudur. Ya'kübî (v. 284/897), Fâtıma'nın bisetten sonra doğduğunu rivâyet etmektedir.²³⁴ M. Yaşar Kandemir, İbn Hacer ve İbn Abdilberr'in referansıyla: "Fâtıma'nın, Zeyneb ile Rukiyye'den küçük, Ümmü Gülsüm'den büyük olduğu söylenmekteyse de, onun Hz. Peygamber'in en küçük kızı olduğu daha doğru kabul edilmektedir,"²³⁵ demektedir. Hudarî Bek (v. 1927), Mevlâna Muhammed Ali ve Ziya Kazıcı da, "Fâtıma'nın Hz. Peygamber'in en küçük kızı olduğunu söylemektedirler."²³⁶ Ancak İbn Sa'd (v. 230/844), İbnü'l-Cevzî (v. 597/1200) ve İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye (v. 751/1350), onun Rukiyye'den sonra doğduğunu, dolayısıyla Rasûlüllah'ın üçüncü kızı olduğunu,²³⁷ rivâyet ederler.

Fâtıma'nın doğum tarihi konusunda da birlik sağlanamamaktadır. Onun Hz. Peygamber'in Kâ'be hakemliği yaptığı yılda; yani bisetten beş yıl önce,²³⁸ vahiy geldiği yıl,²³⁹ Hz. Peygamber 41 yaşındayken²⁴⁰ doğduğuna dair rivâyetler vardır. Bu rivâyetler konusunda şu yorum yapılmıştır: "Bisetten yaklaşık bir yıl önce (m. 609), bir kısım tarihçilere göre Kureyş'in Kâ'be'yi inşası sırasında (m. 605)'te doğmuştur. Bazı kaynaklarda Hz. Âişe'den beş yaş kadar büyük olduğu kaydedildiğine göre, birinci görüş ağırlık kazanmaktadır."²⁴¹ Ancak Hz. Peygamber 30 yaşındayken Zeyneb'in, 33 yaşındayken Rukiyye'nin doğduğuna dair rivâyetleri, Hz. Peygamber'in Kâ'be hakemliği yaptığı yılda (35 yaşında) doğan kızından söz eden rivâyetlerle birlikte düşünürsek, bir tahminde bulunabiliriz. Hz. Peygamber'in Kâ'be hakemliği yaptığı yılda bir kızının doğduğunu kaynaklar rivâyet etmektedirler. Bu rivâyette Ümmü Gülsüm'ün değil, Fâtıma'nın adı geçmektedir. Dolayısıyla "Fâtıma'nın Hz. Peygamber 35 yaşındayken doğduğunu"na

²³² İbn Sa'd, VIII, 36; İbn Hazm, I, 16.

²³³ İbn Sa'd, VIII, a.y.; İbn Abdilberr, I, 17. Ayrıca bk.: İmam Âzam, s. 278.

²³⁴ Ya'kübî II, 20.

²³⁵ Kandemir, M. Yaşar, "Fatma," *DİA*, İstanbul, 1995, XII, 219.

²³⁶ Hudarî Bek, I, 49; Mevlâna Muhammed Ali, s. 69; Kazıcı, s. 88.

²³⁷ İbn Sa'd, I, 133; İbnü'l-Cevzî II, 316; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 98. Ayrıca bk.: Mehmed Zihni II, 108.

²³⁸ İbn Sa'd, VIII, 19.

²³⁹ Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Algül, I, 176.

²⁴⁰ İmam Âzam, s. 275; Beyhakî II, 71.

²⁴¹ Kandemir, "Fatma," *DİA*, XII, 219.

dair rivâyetin ağırlık kazandığını söyleyebiliriz. Fâtıma, 3/624 yılında Hz. Ali'yle evlenmiştir.²⁴² Bu durumda bisetten önce 5, Mekke döneminde 13 ve hicretten sonraki 3 yıllık hayatını göz önüne alırsak, Fâtıma'nın evlilik yaşınının 20 olduğu sonucuna ulaşırız. Bu evlilikten Hasan, Hüseyin ve Muhsin adlı çocukları doğdu. Muhsin, küçük yaşta vefat etti. Fâtıma'nın, Zeyneb ve Ümmü Gülsüm adlı iki de kız çocuğu doğmuştur.²⁴³ Onların isimlerini Rasûlullah bizzat kendisi verdi.²⁴⁴ Fâtıma, Hz. Peygamber'in vefatından 6 ay sonra, 29 yaşında vefat etmiştir.²⁴⁵ Hudarî Bek, rakam vermez; Rasûlullah'ın vefatından az bir süre sonra vefat etti,²⁴⁶der.

5- Ümmü Gülsüm

Ümmü Gülsüm'ün, Fâtıma'dan sonra Rasûlullah'ın beşinci çocuğu olarak doğduğu rivâyet edilmektedir.²⁴⁷ O, Ebû Leheb'in oğlu Uteybe ile nişanlıydı. Leheb süresi nâzil olduktan sonra, Ebû Leheb oğluna: "Eğer Muhammed'in kızından ayrılmazsan, başım başına haram olsun," dedi. Onun bu sözü üzerine Uteybe, Ümmü Gülsüm'den ayrıldı.²⁴⁸ İmam Âzam (v. 150/767), Uteybe'nin Ümmü Gülsüm'le zıfâf olmadığını, aralarındaki ilişkinin nişanlılık gibi bir durum olduğunu söyler.²⁴⁹ Ümmü Gülsüm, annesiyle birlikte Müslüman olmuş ve hicrete katılmıştır. Ablası Rukiyye vefat ettikten sonra, Hz. Peygamber 3/624 yılı rebülevvel ayında onu Hz. Osman'la evlendirdi. Ümmü Gülsüm, 9/630 yılının şaban ayında vefat etti.²⁵⁰

6- Abdullah

Abdullah, Hz. Peygamber'in en son doğan çocuğudur. Bazıları Hz. Peygamber'in Abdullah adlı çocuğunun olmadığını; sadece Kâsım adlı bir oğlu olduğuna işaret ederler.²⁵¹ Onun "Bisetten önce mi, sonra mı doğduğu tartışmalıdır."²⁵² Ancak İslâmiyet geldikten sonra doğduğunu söyleyen önemli rivâyetler mevcuttur. Bu rivâyetlerin ortak noktasını "Abdullah'ın, İslâmiyet'in gelişinden sonra doğduğu, Tayyib ve Tâhir lâkabıyla çağırıldığı ve Kâsım'ın vefatından sonra küçük yaşta öldüğü"²⁵³ şeklinde verilen bilgiler oluşturmaktadır. Bazı kaynaklar Kevser sûresinin nüzul sebebi olarak "el-Âs b. Vâil'in Hz. Peygamber'e söylediği

²⁴² İmam Âzam, s. 277.

²⁴³ İbn İshâk, s. 231; İbn Hazm, I, 16; Mehmed Zihni II, a.y.

²⁴⁴ İbn İshâk, a.y.

²⁴⁵ İmam Âzam, s. 277; Bâli s. 128; İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 98. İbn Hazm, Fâtıma'nın Hz. Peygamber'in vefatından 3 ay sonra vefat ettiğini kabul eder. Ancak 6 ay sonra vefat ettiği de söylenmektedir, der. Bk.: İbn Hazm, I, 16.

²⁴⁶ Hudarî Bek, I, 49.

²⁴⁷ İbn Sa'd, I, 133; İbnü'l-Cevzi II, 316. İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, Ümmü Gülsüm'ün kızların en küçüğü olduğunu söyler. Bk.: İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye, I, 98.

²⁴⁸ İbn Sa'd, VIII, 37.

²⁴⁹ İmam Âzam, s. 278. Geniş bilgi için ayrıca bk.: Topuzoğlu, "Ümmü Külsüm," İA, XIII, 107-108.

²⁵⁰ İbn Sa'd, VIII, 37-38; Topuzoğlu, "Ümmü Külsüm," İA, İstanbul, XIII, 108.

²⁵¹ Kazıcı, s. 88.

²⁵² Algü, I, 176-77.

²⁵³ İbn Sa'd, I, 133; İbn Habîb, s. 79; Ya'kübî II, 20; İbn Abdilberr, II, 87; Süheyli s. 131; İbnü'l-Cevzi II, 316; İbn Kesîr, II, 294; Ahmed Cevdet Paşa, I, 51; Mevdüdü II, 265; Kazıcı, s. 88.

“ebter” ifadesini,” Abdullah'ın ölümünden sonra söylediğini rivâyet ederler.²⁵⁴

B- Hz. Peygamber'in Çocuklarının Vefatları

Fâtıma'nın dışında Hz. Peygamber'in çocuklarının hepsi, torunlarının da bir kısmı Rasûlullah'ın sağlığında vefat etmişlerdir. İlahî irade, “abd” ve “rasûl” sıfatlarını birlikte taşıyan bir kişi olarak Hz. Peygamber'e sağlığında ciğerparalarının ölümünü göstermiş, acılarını tattırmıştır. Bu tecellinin kanaatimizce bir takım hikmetleri vardır.

Öncelikle Rasûlullah'ın “... Bu suçu işleyen kızım Fâtıma da olsa muhakkak onun da elini keserdim,”²⁵⁵ hadisinde işaret ettiği bir hususa dikkati çekmemiz gerekir. Hz. Peygamber bu ve benzeri hadislerinde, İslâm'ın müsavat ölçüsünü ortaya koymuş, sorumluluk noktasında hiçbir ferdin imtiyaz sahibi olmadığını vurgulamıştır. İleriye dönük gelişmeler ışığında meseleye baktığımızda, Hz. Peygamber'in çocuklarının toplum nazarında “kutsileştirilip” İslâm'ın temel değerlerinin zedelenmesi ihtimali söz konusu olabildi. Hz. Peygamber'in çocuklarının erken yaşta vefatlarıyla bu ihtimalin ortadan kalktığını söyleyebiliriz.

Bilindiği gibi Hz. Peygamber vefatı öncesinde bir nekâhet dönemi geçirmiş, ashâbına bazı konularda tavsiyelerde bulunmuş; ancak kendisinden sonra halife olacak kişinin adını söylememiştir. Rasûlullah bu hareketiyle, “ashâbın peygambersiz hayata intibakını sağlamalarını” devleti yönetecek halifenin “istişare,” “seçim” ve “bâ't” metotlarıyla belirlenmesini; bir anlamda devlet başkanının “veraset” usulüyle seçilmemesini işaret etmiştir. Şayet Hz. Peygamber'in çocukları Rasûlullah'tan sonra hayatta olsalardı, bu durumda onların halife seçilmesi gündeme gelecek, halifeliğin verasete dönüşmesine zemin hazırlanmış olacaktı. İslâm toplumunun geleceği açısından son derece önemli olan bu konu, Hz. Peygamber'in –özellikle erkek– çocukları kendisinden önce vefat ettikleri için sorun olmamıştır.

Misyonu ve vizyonu gereği, Hz. Peygamber henüz küçük yaşlarında çilelere maruz kalmış, acılarla pişmiştir. Şüphesiz çileler ve acılar, insan bünyesini, şahsiyetini sağlamlaştırır. Büyük bir davanın temsilcisi olan Hz. Peygamber'in, bir insan için en büyük acılardan birisi olan evlât acılarını tatması, kanaatimizce mezkûr bünye ve şahsiyet yapısına tesir etmiş olmalıdır.

Hz. Peygamber'in çocukları da neticede bir kuldur, insandır; tamamen hatalardan, günahlardan masun oldukları söylenemez. Buna rağmen toplum nazarında, onların yaptıkları hatalar sıradan, herhangi bir insanın yaptığı hatalardan farklı değerlendirilip, Rasûlullah'a, İslâm'a mal edilebilirdi. Onların erken vefat etmelerinin bu kapıyı kapattığını düşünebiliriz.

²⁵⁴ İbnü'l-Cevzî II, 316; Konyalı Mehmet Vehbi, XVI, 6589; Yazır, IX, 6178.

²⁵⁵ Buhârî Hudûd, 11-12; Müslim, Hudûd, 8-9; Ebû Dâvud, Hudûd, 15; Tirmizî Hudûd, 6.

V- Hz. PEYGAMBER'LE Hz. HATİCE'NİN AİLE DÜZENİ

Hız. Hatîce'yle yaklaşık çeyrek asır evlilik hayatı süren Hz. Peygamber'in, gerek yaşadığı çağa, gerek daha sonraki çağlara "model bir aile düzeni" sunduğu muhakkaktır. Onun tüm evliliklerinde olduğu gibi ilk evliliğinde de insanlara huzurlu bir ailenin nasıl olacağını en güzel örnekleri sunulmuştur. O'nun sergilediği bu nümune-i imtisal örneklerin uygulandığı mekâna "hane-i saadet" denilmesi bu hususta açık fikir vermektedir.

A- Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'yle Evlilik Hayatı

Hız. Peygamber Hz. Hatîce'yle evlendikten sonra, bisete kadar muhtemelen ticaret işleriyle uğraşmış, Hz. Hatîce'nin ticarî faaliyetlerini üstlenmiş olmalıdır. Muhammed Hamidullah'ın, şu değerlendirmesi konuyla ilgili bazı ipuçları vermektedir: "Hz. Muhammed (sav.), hanımının servetine elini sürmezdi. O, ailesini geçindirmek için yeter derecede kazanç sahibi bir yaşayış içindeydi. Kendi hesabına ticaretle meşgul oluyordu; fakat herhalde hanımının ticarî işleriyle eskisi gibi meşgul olmaya devam etmiş olmalıdır; zira Mekkeliler arasındaki örf'e göre, karının mal varlığı, nikâhtan sonra asla kocanın malları hâline gelmez, zevcenin sahip olduğu mallar karının mülkiyetinde kalmaya devam ederdi."²⁵⁶

Bu süreç içerisinde Hz. Peygamber'le Hz. Hatîce'nin geçimsizlikleriyle ilgili hiçbir kaynaktan, en ufak bir bilgi yer almamaktadır. Buradan Hz. Peygamber'le Hz. Hatîce'nin saygı ve sevgi noktasında birbirlerine kusur işlemedikleri, huzurlu, mutlu bir yaşantılarının olduğu sonucunu çıkarabiliriz.

Bisettten sonra Hz. Peygamber'e ilk iman eden, en tatlı ve en candan sevgiyle O'nun kalbine kuvvet veren ve O'nu destekleyen arkadaşı, Hz. Hatîce olmuştu.²⁵⁷

Hız. Peygamber'e ilk vahiy geldikten sonra, o buhranlı dakikalarda Hz. Hatîce'yle arasında geçen şu diyalog ve arkasından devam eden gelişmeler bu iki eş arasındaki evlilik bağlarının durumunu ortaya koyacak mahiyettedir: Hz. Peygamber, Hira'da ilk vahyin gelişinden sonra hızla Hz. Hatîce'nin yanına döndü, başından geçenleri şöyle anlattı: Ben, putlardan ve kâhinlerden nefret ederim. Ama başımdan geçen bu hâdiseden sonra kâhin olmaktan korkuyorum. Bunun üzerine Hz. Hatîce: Hayır ey amcamın oğlu, böyle söyleme. Allah asla seni öyle yapmaz. Çünkü sen akrabalık bağlarını gözetirsin. İhtiyaç sahiplerine yardım edersin. Emanete riayet edersin. Sen yüce ahlâkî faziletleri taşırsın, dedi. Sonra Varaka b. Nevfel'e gitti. Hz. Peygamber'in başından geçenleri anlattı. Varaka, Hz. Peygamber'in doğru söylediğini, O'na gelenin Nâmus-u Ekber (Cebraîl) olduğunu söyledi. Hz. Hatîce bu haberleri öğrenince hemen Hz. Peygamber'e müjdeyi verdi, O'nu teselli etti.²⁵⁸

²⁵⁶ Hamidullah, I, 66; Sabuncu, "Hz. Peygamberin İlk Hanımı Hz. Hatîce'nin Hayatı ve Kişiliği," Diyanet İlmî Dergi, c.: 45, sayı: 2, s. 63.

²⁵⁷ Dermenghem, s. 159.

²⁵⁸ Zübeyr b. Bekâr, s. 93; İbn Hişâm, I, 254; İbn Sa'd, I, 195; Mâverî s. 275; Zehebî s. 118, 132-33; İbnü'l-Verdî I, 98; Kalkaşandî I, 14; İbn Hacer, IV, 467; VI, 607-609; Kastallânî I, 120; İbn

Hz. Hatîce, bu söz ve davranışlarıyla, Hz. Muhammed (sav.)'in insanî hasletlerini ve ahlâkî faziletlerini takdir ettiğini göstermektedir. Gerçekten bu söz; karı koca arasında mevcut derin sevginin ifadesiydi. Her ikisi de insanî hislerle dolu idiler. Bir insanın zevcesi kadar, kalbinin en gizli sırlarına vakıf olan başka bir kimsesi yoktur. Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'e bu yakîn imanı, seciyesinin eşsizliğine kesin bir delil teşkil eder. En düşmanca hareket eden Batılı tenkitçiler bile bu durum karşısında zerre kadar bir şüphe ortaya koyamazlar.²⁵⁹ Aksine bazı müsteşrikler Hz. Hatîce'nin bu asil davranışlarını takdir etmektedirler.

Philip K. Hitti, Hz. Hatîce hakkında şunları söyler: "Bu hanımın sağlam şahsiyeti ve asil karakteri karşısında Hz. Peygamber ondan başka bir diğer kimseyi kendine zevce olarak isteyemezdi."²⁶⁰ Aynı şekilde Emile Dermenghem de: "Hatîce, sadece O'nun bir eşi değil, aynı zamanda O'nun bütün taleplerini yerine getiren iyi bir sevgili, iyi bir anne, yakın bir dost, bir dert ortağı ve O'na bütün sıkıntılarını gideren bir tesellici olmuştu,"²⁶¹ ifadelerine yer verir. Maxime Rodinson da: "...ilk karısına karşı ömrünün sonuna kadar derin bir saygı, büyük bir şefkat ve sarsılmaz bir şükran duymuş olduğu muhakkaktır. Bir psikanalist, ana sıcaklığından yoksun kalmış öksüzlük hâlinin daha yaşlı bir kadına beslenen kuvvetli bağlılıkta büyük payı bulunduğunu söylüyor. Muhammed, Hatîce için, çağının en iyi kadını olduğunu söylemiştir..."²⁶² değerlendirmesini yapmıştır.

Zevcesi, Hz. Hatîce'ye vahyin ilk gelişini anlatırken henüz "inzâr" emri verilmemişken bile sadık eşinden kendini tasdik etmesini bekliyordu. Ve muhterem validemiz, zerre kadar tereddüt etmeden, derhal O'na iman etti; üstelik O'nu teskin etti ve tesellide bulundu. Hayatı boyunca İslâm'a davet kadrosunun ilk neferi olarak devamlı zevcesini destekledi, şevk ve azmini artırdı; O'nun hayatında ebediyen unutamayacağı müstakil ve müstesna yere gerçekten lâyık olduğunu ispatladı.²⁶³

Hz. Hatîce, Hz. Peygamber'e ilk iman eden ve O'nunla birlikte ilk namaz kılan kişi²⁶⁴ olarak, teslimiyeti, itaati, kalbinin rikkati, vefakârlığı, şefkati, imanının kuvveti, sadakat ve faziletıyla, O'nun yeryüzünde en büyük destek ve teselliscisi oldu.²⁶⁵ O, Cenâb-ı Allah'ın, risaletin güçlüklerini taşıması, maruz kalacağı çileleri hafifletmesi konusunda münasip bir yardımcı olarak seçtiği, takdir ettiği bir

→ →

Seyyidinnâs, I, 72; Hudarî Bek, I, 218; Şiblî Raûf, el-Müctemu'î-Arab Kable'l-İslâm, Beyrut, bty., s. 55-56; İsmail Fennî Ertuğrul, Hakikat Nurları, İstanbul, 1949, s. 28; Sallâbî s. 72, 80

²⁵⁹ Mevlâna Muhammed Ali, s. 70.

²⁶⁰ Hitti, Philip K., *Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi*, (çev.: Salih Tuğ), İstanbul, 1980, I, 167.

²⁶¹ Dermenghem, s. 73. Benzer görüşler için ayrıca bk.: Heykel, s. 180; Martin Lings, s. 42, 107.

²⁶² Rodinson, s. 62-63.

²⁶³ Önkal, Ahmet, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, Konya, 1983, s. 75. Benzer tespitler için ayrıca bk.: Algüli, I, 241; Suruç, s. 253.

²⁶⁴ İbn Sa'd, VIII, 17; Belâzürî I, 128; Mes'ûdî *Mürûcû'z-Zeheb*, I, 281; Makdisî I, 229, 280-81; Ebû Nuaym, VI, 3201; Mâverdî s. 198, 275; İbn Abdilberr, I, 335-36; II, 88, 117; Zehebî s. 128; İbnü'l-Verdî I, 99; İbn Haldûn, II, 6; IV, 4; Makrîzî I, 32; İbn Hacer, VII, 600-601; Suyûtî I, 159; Kastallânî I, 129; Hasan İbrahim, I, 101; Safedî I, 65.

²⁶⁵ Suruç, s. 253.

hanımefendi idi.²⁶⁶

Hayatı boyunca tam bir sadakat ve samimiyetle Hz. Peygamber'e refakat etti; kederli ve kötü günlerinde O'nun teselli kaynağı oldu.²⁶⁷ O, Hz. Peygamber'e iman etmeyen, davasına karşı koyan azıllı düşmanları karşısında da Hz. Peygamber'in teselli kaynağı oldu; halkın O'na yaptıklarına karşı sabırlı olmasını sağladı.²⁶⁸ Rasûlüllah, kendisini yalanlama ve ret gibi hoşuna gitmeyen bir şey işiterek eve dönünce, Allah Teâlâ, Hz. Hatîce ile O'nun sıkıntısını giderdi. O, Rasûlüllah'ı teskin eder, yükünü paylaşır, insanlarla olan işini kendisine kolay gösterirdi.²⁶⁹

Müşriklerin Müslümanlara uyguladıkları boykot anında da Hz. Hatîce, Hz. Peygamber'in yanında yer almış, kendi mallarını Allah yolunda infak etmiş, aynı şekilde bazı akrabaları da* yardım etmiştir.²⁷⁰

Hz. Peygamber'in yuvası, karı koca mutluluğunun ve aile erdemliliğinin en mükemmel örneği idi. Hz. Hatîce, tertemiz, iffetli ve emsalsiz bir eş olup, Hz. Peygamber onun için evlendiği kocalarının en emsalsizi idi. Ancak hicretten sonra çok kadınlı evlenmiş bulunan Hz. Peygamber, yaklaşık çeyrek asır, kendisinden yaşlı olan eşi Hz. Hatîce'ye büyük bir sadakatle bağlanmış ve o hayata iken başka bir eşle evlenmemiştir.²⁷¹

Hz. Peygamber'le Hz. Hatîce'nin kurduğu bu aile yuvası gıpta edilen, hatta kiskanılan bir yuvaydı.²⁷² Nitekim Onların aile yuvasına gıpta edilmesi konusunda Muhammed Hamidullah'ın şu tespiti önemlidir: "Günümüzde nikâh akdi yapılırken, akîf yapılan kişiler hakkında "Allah'ım, bunlara Hz. Muhammed (sav.)'le Hz. Hatîce arasındaki sevgiyi nasip et," diye dua ederiz."²⁷³

B- Hz. Hatîce'nin Temayüz Eden Başlıca Faziletleri

Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'yle evliliği O'nun hayatındaki dönüm noktalarından birini oluşturmaktadır. Bir anlamda "Hz. Hatîce'nin, Hz. Peygamber'e Cenâb-ı Allah'ın bir lütfu olduğunu" söyleyebiliriz. Bu hakikat "Mekkeli, akıllı, dul bir hanım olan Hatîce'yle evlenmesinden itibaren Hz. Muhammed (sav.) açık ve seçik bir şekilde tarihin eşiğinden içeri adımını atar,"²⁷⁴ cümlesiyle vurgulanmaktadır.

²⁶⁶ Ebû Nuaym, VI, 3202; Sallâbî s. 63.

²⁶⁷ Mevlâna Muhammed Ali, s. 136-37; Zapsu, s. 269.

²⁶⁸ Nedvî s. 97.

²⁶⁹ Hasan İbrahim, I, 101.

* Bu Boykot'un kaldırılmasında Hz. Hatîce'nin Müslüman olmayan akrabalarının önemli rolü olduğu gelen rivâyetler arasındadır... Tarih kaynaklarının Boykot'un kaldırılması konusunda etkili olanlar arasında ismini zikrettiği, Hakîm b. Hızâm, Ebû'l-Bahterî Zem'a b. Esved gibi kişiler Hz. Hatîce'nin kabilesi olan Esed kabilesine mensuptur. İlgili şema ve geniş bilgi için bk.: Savaş, "Mekke'de İslâm'ın Yayılışına Akrabalık Açısından Bir Bakış," *İstem Dergisi*, yıl: 2, sayı: 4, s. 51.

²⁷⁰ Ya'kübî II, 31; Zehebî s. 236; Algül, I, 239-40.

²⁷¹ Dermenghem, s. 73; Delcambre, s. 36.

²⁷² Kazıcı, s. 86; Sabuncu, "Hz. Peygamberin İlk Hanımı Hz. Hatîce'nin Hayatı ve Kişiliği," *Diyanet İlimi Dergi*, c.: 45, sayı: 2, s. 63.

²⁷³ Hamidullah, I, 66.

²⁷⁴ Hitti, I, 167.

Kaynakların naklettikleri rivâyetlere göre Hz. Hatîce'nin faziletleri, ideal bir hanımda bulunması gereken asalet, iffet, zenginlik, güzellik, sadakat, kanaatkârlık, vefakârlık gibi faziletlerin hemen hepsini ihtiva etmektedir.

O, Kureyş kadınlarının nesepçe en asili, şerefçe en büyüğü, en iffetlisi ve mal olarak en zengini idi.²⁷⁵ İffet, namus ve güzel ahlâkı yüzünden "tahire" (temiz kadın) unvanını kazanmıştı. Akıl, zekâ ve temiz yaşantısı sebebiyle bütün kabile tarafından sevilip sayılıyordu.²⁷⁶

Hz. Hatîce'nin sahip olduğu güzellik, zenginliğinden daha az meşhur değildi.²⁷⁷ "Muhammed'in, ihtiyarlık yıllarında haremını dolduran genç ve güzel kadınlara duyduğu cinsî arzuyu Hatîce için söylemek bir hayli güçtür,"²⁷⁸ görüşünün aksine; Hz. Hatîce fizikî yönden de güzel bir hanımefendiydi. Hz. Peygamber'le tanıştığı zaman orta yaşlı bir kadındı. Şişmancaydı; fakat beyaz tenli, güzel ve dinçti. Siyah, parlak saçı vardı. Umumiyetle siyah ve kaliteli kıyafetler giyerdi. Ziyetler hususunda tecrübeleri vardı. Genellikle iyi sanatkârlar elinden çıkmış gümüş ve firuze taşlı yüzükler, küpeler, bilezikler ve gerdanlıklar takardı.²⁷⁹

Hz. Peygamber için o, son derece kanaatkâr, sadakat timsali bir eş olmuştur. Müslümanlara uygulanan Boykot'ta; üstelik Kureyş'in en zengin kadınlarından birisi olarak, yokluk görmemiş bir kişi olarak yıllarca açlığa, susuzluğa maruz kalması, eşyle birlikte güçlülere göğüs germesi Hz. Peygamber'in yanında yer alması, onun sadakat ve kanaatkârlığına açık bir delildir.

Hz. Hatîce, tatlı sözlü, vefakâr, yardım ve destek konusunda fedakâr idi.²⁸⁰ Peygamber'in ilk sûtanesi Süveybe'ye ikramlarda bulunan Hz. Hatîce,²⁸¹ aynı yaklaşımı Hz. Peygamber'in sûtanesi Halime'ye de göstermiştir. Halime, bir gün Hz. Hatîce'ye uğramış, yoksulluktan, kıtlıktan şikâyet etmişti. Hz. Hatîce de ona 40 koyun ve bir binek deve verdi.²⁸²

Tüm bu hasletlerinin yanında Hz. Hatîce, İbrahim'in dışında Hz. Peygamber'in tüm çocuklarının annesidir. Çocuk, bir hanımın, eşine verebileceği en iyi dünya nimetidir. Bu açıdan bakıldığında Hz. Peygamber'e babalık duygusunu tattıran kişi olarak Hz. Hatîce'nin, Hz. Peygamber'in diğer eşlerinden elbette farklı olduğu görülür. O, aynı şekilde Hz. Peygamber'in soyunu sürdüren Fâtima'nın annesidir; yani zincirin ilk halkası, odur.

Bu üstün faziletleri, onu Cenâb-ı Hakk'ın yüce sevgisine mazhar kılmıştır.

²⁷⁵ İbn İshâk, s. 59; İbn Hişâm, I, 121; İbn Sa'd, I, 131; Taberî II, 280; Beyhakî II, 66; İbnü'l-Cevzî II, 314; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Târih*, I, 472; Zehebî s. 63; İbn Kesîr, II, 293; Kehhâle, I, 275; Mehmed Zihni I, 188; Zeyât, Ahmed Hasen, *Târîhu'l-Edebi'l-Arabî*, Beyrut, 1995, s. 129.

²⁷⁶ Mevdûdî II, 262.

²⁷⁷ İbn Hacer, VII, 601; Hamidullah, I, 57; Mevdûdî II, a.y.; Nedvî s. 118.

²⁷⁸ Rodinson, s. 62-63.

²⁷⁹ Afzalurrahmân, II, 153.

²⁸⁰ Nedvî s. 118.

²⁸¹ İbn Abdilberr, I, 10; İbnü'l-Cevzî II, 260; Kastallânî I, 524.

²⁸² İbn Sa'd, I, 113-14; Belâzürî I, 104. İbnü'l-Verdî 40 koyun verildiğini nakleder; deveden bahsetmez. Bk.: İbnü'l-Verdî I, 96.

Nitekim Cebrâil (a.s.) Rasûlüllah (sav.)'a gelerek: “Ey Allah'ın Rasûlü,” dedi. “İşte Hatîce geliyor. Beraberinde bir kap var, içerisinde katık -veya yiyecek / içecek- mevcut. O yanınıza ulaştığı vakit, ona Rabbinden (ve benden) selâm söyleyin ve onu gürültü ve yorgunluk bulunmayan Cennet'te, içerisi oyulmuş inciden mamul bir evle müjdeleyin,”²⁸³ buyurmuş, taltif etmiştir. Bu müjdenin arka plânını Ya'kûbî (v. 284/897) şöyle açıklamaktadır: “Hz. Hatîce vefat ettiği zaman Fâtıma, babasına “Annem nerede?!” “Annem nerede?!” diye sordu. Bunun üzerine Cebrâil (a.s.) geldi ve Peygamber'e: Fâtıma'ya söyle, annesi Cennet'te zebercet ve incilerle süslü bir köşktedir,” dedi.²⁸⁴

Hz. Peygamber de: “Cennet ehlinde kadınların en faziletlieleri, Hatîce bint Huveylid, Fatma bint Muhammed, Meryem bint İmrân, Firavun'un hanımı Âsiye'dir,” buyurmuştur.²⁸⁵ Bu hadisin senedi sahihtir.²⁸⁶

Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'ye iltifatları bunlarla sınırlı değildir. Hz. Peygamber şöyle derdi: “Kendi ümmetinin en iyi kadını Meryem'di, bu ümmetin en iyi kadını da Hatîce'dir.”²⁸⁷ Bu hadisin değişik bir varyantında “Kadınların hayırlısı Meryem ve Hatîce'dir”²⁸⁸ ifadelerini görürüz.

Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'ye sevgisi öylesine derindi ki, bu sevgi can dostu Hz. Ebû Bekir'in kızı ve bakire olarak aldığı, çok sevdiği eşi Hz. Âişe'yi kıskandıracak boyuta ulaşmıştı. “Âişe'nin diğer kadınlara üstünlüğü, tiridin diğer yemeklere üstünlüğü gibidir,”* buyurmasına rağmen, Hz. Âişe, Hz. Peygamber'in Hatîce'den sonra sevdiği kişi konumundaydı.²⁸⁹ Hz. Âişe bizzat bu hakikatı itiraf etmektedir. Şu rivâyet, konuyla ilgili net fikir verecek bir özellik arz etmektedir. Hz. Âişe anlatır: “Bir defasında Hz. Hatîce'nin kız kardeşi Hâle bint Huveylid bize ziyarete geldi ve içeriye girmek için izin istedi. Hz. Peygamber onun sesini duyunca irkildi: “Vallahi bu Hâle'dir,” dedi. Çünkü onun ses tonu Hatîce'nin ses tonuna çok benzerdi. Bunun üzerine sinirlendim, kendimi tutamadım: “Aşk olsun! Öleli hayli zaman oldu... Kureyşli ihtiyar kadını daha unutamadınız mı? Oysa Allah size ondan daha iyi bir eş vermiştir,” dedim. Benim bu tavrım ve sözlerim Rasûlüllah'ı kızdırdı. Durumun farkına vardım ve: “Sizi Hak'la dünyaya gönderen Allah'a yemin olsun ki, bundan sonra onun hakkında kötü bir söz söylemeyeceğim,” dedim.”²⁹⁰

²⁸³ Buhârî Menâkıbü'l-Ensâr, 20, Tevhîd, 35; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 71. Ayrıca bk: Ebû Nuaym, II, 1592; İbn Abdilberr, II, 88; Zehebî s. 238; İbn Hacer, VII, 603.

²⁸⁴ Ya'kûbî II, 35.

²⁸⁵ İbn İshâk, s. 228; Ahmed b. Hanbel, I, 316, 393; Ebû Nuaym, VI, 3187- 88, 3207; İbn Abdilberr, II, 88-89, 112; İbnü'l-Cevzî I, 346; İbn Haldûn, IV, 4; İbn Hacer, VIII, 55; Süyûtî II, 295; Kastallânî I, 493.

²⁸⁶ İbn Hacer, VIII, a.y.

²⁸⁷ Buhârî Menâkıbü'l-Ensâr, 20; Enbiya, 45; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 12; Ebû Nuaym, I, 90; II, 1605; İbn Hacer, VII, 602, 604; Zehebî s. 239.

²⁸⁸ İbn Hacer, VII, 603.

* Buhârî Enbiya, 45; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 70; Tirmizî Et'ime, 31; İbn Tagriberdî Cemâlüddin Ebu'l-Mehâsin Yûsuf el-Atabekî en-Nücümü'z-Zâhira fî Mülûki Mısır ve'l-Kahira, Kahire, bty., I, 150.

²⁸⁹ İbn Tagriberdî I, a.y.

²⁹⁰ Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 12; Zehebî s. 238. Ebû Nuaym, VI, 3463. Hadisin benzer varyantları

Rasûlullah, Hz. Âişe'nin tepkisine kızma gerekçesini şöyle açıklamıştır: “Allah bana Hatîce'den daha hayırlısını vermemiştir. Herkes benim peygamberliğimi inkâr ederken o bana iman etti; herkes benim yalancı olduğumu iddia ederken o beni tasdik etti; kimse bana bir şeycik vermezken o malını mülkünü benim emrime verdi; üstelik Cenâb-ı Allah bana ondan çocuklar nasip etti.”²⁹¹

Görüldüğü gibi kendisine karşı son derece vefakâr davranan Hz. Hatîce'ye, ölümünün üzerinden yıllar geçtiği halde Hz. Peygamber vefasını göstermiştir. Hz. Âişe kanalıyla gelen bir rivâyette; Hz. Peygamber'in keçi veya koyun kestiği zaman, etlerinden Hz. Hatîce'nin akrabalarına gönderdiği anlatılır.²⁹²

Hz. Peygamber'in, Hz. Hatîce'ye gösterdiği ahde vefası Bedir savaşı sonrasında gerçekleşen bir olayda da görülmektedir. Zeyneb, Bedir esirleri arasında bulunan kocası Ebû'l-Âs'ı kurtarmak için, annesi Hz. Hatîce'nin hediye ettiği gerdanlığı göndermişti. Bu durum Hz. Peygamber'i duygulandırdı. Sahabeye: “Şayet uygun bulursanız, Zeyneb'i Medine'ye göndermesine mukabil Ebû'l-Âs'ı serbest bırakın, fidye bedelini de iade edin,” buyurdu. Sahâbe Allah Rasûlü'nün isteğini yerine getirmekte tereddüt etmedi.²⁹³

Rasûlullah'ın Hz. Hatîce'ye verdiği değeri ortaya koyan önemli bir hâdise de, Hz. Hatîce ve Ebû Tâlib'in vefat ettikleri yıla, “hüzün yılı”²⁹⁴ denilmiş olmasıdır. Bir yıla “hüzün yılı” denilmesi çok manidardır. Buradan bu olayın Hz. Peygamber'i çok sarstığı, çok üzdüğü anlaşılmaktadır.

VI- HZ. HATİCE'NİN VEFATI

Hz. Hatîce ile Ebû Tâlib, aynı yıl içinde vefat ettiler.²⁹⁵ Vefat ettikleri yıl Boykot'tan sonra,²⁹⁶ hicretten üç yıl önce,²⁹⁷ bisetin 10. yılıdır.²⁹⁸ Ebû Tâlib'le Hz. Hatîce'nin vefatları arasında 35 gün vardı.²⁹⁹ Hz. Hatîce'nin Ebû Tâlib'ten önce mi, sonra mı vefat ettiği konusu ihtilâfıdır. Bazı kaynaklar, onun Ebû Tâlib'ten 35 gün önce³⁰⁰ vefat ettiğini söylerler. Bazı kaynaklarda, Hz. Hatîce'nin Ebû Tâlib'ten 3 gün,³⁰¹ birkaç gün,³⁰² 3 veya 35 gün sonra,³⁰³ Ramazan ayında³⁰⁴ ve

→ →
için bk.: Buhârî Menâkıbü'l-Ensâr, 20; Nikâh, 108; Müslim, Fedâilü's-Sahâbe, 74; Tirmizî el-Berr ve's-Sıla, 70; Sallâbî s. 83.

²⁹¹ İbn İshâk, s. 228; Afzalurrahmân, II, 158. Benzer rivayetler için ayrıca bk.: Kastallânî I, 493.

²⁹² Mevdûdî II, 267; Sallâbî s. 83.

²⁹³ İbn Sa'd, VIII, 31; Makdisî I, 263; Sallâbî s. 432.

²⁹⁴ Kastallânî I, 157; Hudaîrî Bek, I, 49.

²⁹⁵ İbn İshâk, s. 227; İbn Hacer, VII, 604.

²⁹⁶ İbn Sa'd, VIII, 18; Zehebî s. 236; İbn Hacer, VII, a.y.

²⁹⁷ İbn Sa'd, VIII, a.y.; Ya'kûbî II, 35; İbn Abdilberr, I, 13; Makrîzî I, 45; İbn Hacer, VII, 604; Halebî I, 337; İbnü'l-İmâd, I, 34.

²⁹⁸ İbn Sa'd, VIII, 18; Makdisî I, 232; Halebî I, a.y.; Bâlî s. 24. Bu yıl milâdî620 yılıdır.

²⁹⁹ İbn Sa'd, I, 211.

³⁰⁰ İbnü'l-Es'r, Üsdü'l-Ğâbe, I, 11; Zehebî s. 236; Makrîzî I, 45. İbnü'l-Es'r ve Makrîzî 55 gün veya 3 gün önce vefat ettiği de söylenir, derler. Bk.: İbnü'l-Es'r ve Makrîzî a.y. İbnü'l-Es'r, Ebû Tâlib'in vefatından 1 ay veya 35 gün sonra Hz. Hatîce'nin vefat ettiğini söyleyenlerin olduğunu nakleder; ancak 3 gün sonra vefat ettiğine yönelik rivayetlerin makbul olduğu görüşündedir.

³⁰¹ İbn Kuteybe, s. 80; İbn Abdilberr, I, 13; İbnü'l-Es'r, Üsdü'l-Ğâbe, I, a.y.; Zehebî s. 236; Kastallânî I, 157; Safedî I, 65; Bâlî s. 24.

³⁰² Muhammed b. Abdülvehhâb, s. 67.

fat ettiği rivâyet edilmiştir.

Hz. Hatîce vefat ettiğinde 65 yaşındaydı.³⁰⁵ Cenaze namazı henüz emredilmediği için kılınmadı. Hacun mezarlığına defnedildi.³⁰⁶ Buraya Hz. Peygamber'in dedelerinden Kusay, Abdülmuttalib, Ebû Tâlib de defnedilmişlerdi. Mekke'deki bu mezarlığa daha sonra Cennetü'l-Muallâ denilmiştir.³⁰⁷ Hz. Hatîce'yi kabre bizzat Hz. Peygamber indirdi.³⁰⁸

SONUÇ - DEĞERLENDİRME

Rasûlullah'ın soyu ile Hz. Hatîce'nin soyu, Hz. Peygamber'in dedelerinden Kusay'da; aynı şekilde annesi Fâtıma'nın nesebi de hem baba, hem ana tarafından Lüeyy b. Gâlib'de birleşmektedir. Hz. Hatîce, Hz. Peygamber'le evliliğinden önce Benî Temîm'den Ebû Hâle Hind b. Nebbâs b. Zûrâre'yle; onun vefatından sonra da Mahzûm kabilesinden Atık (Uteyyık) b. Âiz (Âbid)'le evlenmiştir. Bir müddet sonra o da vefat etmiş, Hz. Hatîce dul kalmıştır. Onun birinci evliliğinden Hind ve Hâle adlı iki erkek çocuğu; ikinci evliliğinden de Hind adlı bir kız çocuğu olmak üzere toplam üç çocuğu dünyaya gelmiştir. Bu çocukların bölge örfü gereğince babalarının akrabalarına verildiği, onların himayesinde büyüdüğü; ancak annelerini de sık sık ziyaret ettikleri anlaşılmaktadır. Bu ziyaretlerinde Rasûlullah onlarla ilgilenmiştir. Hz. Hatîce'nin eski eşlerinden doğan bu çocukları İslâm gelince Hz. Peygamber'e iman etmişlerdir. Eşlerinin vefatından sonra, kendisini işine ve çocuklarına adayan Hz. Hatîce, Kureys'in jleri gelenlerinin yaptığı evlilik tekliflerini kabul etmemiştir. Yapılan bu evlilik tekliflerinde onun asil, iffetli, güzel bir kadın olmasının yanında, zengin bir tüccar olması da etkili olmuştur.

Hz. Peygamber'in güzel hasletlerini, ticaret konusundaki becerisini ve kervanında görev almak istediğini öğrenen Hz. Hatîce, başkalarına verdiği ücretin iki mislini vererek Rasûlullah'ı Şam'a sevk ettiği kervanında görevlendirmiş, böylece O'nu yakından tanıma imkânı elde etmiştir. Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'le evlenme sebeplerini, Rasûlullah'la olan akrabalığı, kavmi içindeki şerefli mevkii, emanet, doğru sözlülük konularında verdiği güven ve güzel ahlâkiyle ilişkilendirebiliriz. Sadece kalbinin değil, aklının sesine de kulak veren, tecrübeli bir kadın olarak Hz. Hatîce, Hz. Peygamber'in ideal bir eş olacağını anlamış ve O'na evlenme teklifi yapmıştır. Hz. Peygamber evlilik teklifini kabul etmiş, amcası Ebû Tâlib, Hz. Hamza ve yakın akrabalarıyla birlikte Hz. Hatîce'nin evine gidip düğün merasimi yapılmıştır. Onların evliliğine Hz. Hatîce'nin babası Huveylid'in razı olmadığına dair rivâyetlerin doğruluk değeri yoktur. Çünkü onun bu

→ →

³⁰³ Halebî I, 377.

³⁰⁴ İbn Sa'd, VIII, 18; Ya'kûbî II, 35; İbn Hacer, VII, 604; Kastallânî I, 157; Halebî I, a.y.

³⁰⁵ İbn Sa'd, VIII, a.y.; Ya'kûbî II, a.y.; İbn Abdilberr, I, 13; Zehebî s. 236; İbn Hacer, VII, 604; İbn Kesîr, vefat yaşı 50 diyenler de vardır, demektir. Bk.: İbn Kesîr, II, 295.

³⁰⁶ İbn Sa'd, VIII, 18; İbnü'l-Esîr, Üsdü'l-Gâbe, I, 11; Zehebî s. 236; İbn Hacer, VII, a.y.; Halebî I, 377.

³⁰⁷ Geniş bilgi için bk.: Fayda, Mustafa, "Cennetü'l-Muallâ," DİA, İstanbul, 1993, VII, 387-88.

³⁰⁸ İbn Hacer, VII, 604.

evlilik olayından çok zaman önce vefat ettiğine dair sağlam kaynakların naklettikleri rivâyetler mevcuttur. Aynı şekilde bu evliliğe rıza göstermeyen Hz. Hatîce'nin amcası Amr b. Esed'in sarhoş edilerek, oldu bittiye getirilerek muvafakatinin alınmış olması da temel kaynaklarda geçen rivâyetlerle çelişmesi ve mantık ilkelerine uygun olmaması sebebiyle tutarlı görünmemektedir. Sonuçta her iki tarafın ailelerinin onayı alınmış, o günün örfüne uygun olarak Hz. Hatîce'ye 500 dirhem tutarında mehir verilmiş ve sade bir törenle evlilik gerçekleşmiştir. Kaynakların çoğuna göre Hz. Hatîce'yle evlendiği zaman Hz. Peygamber 25 yaşındaydı. Hz. Hatîce'nin yaşı konusunda temel kaynaklarda geçen 40 yaşında olduğuna yönelik rivâyetler, Hz. Peygamber'den doğan çocukların sayısı göz önüne alınarak tenkit edilmiş; onun evlilik yaşının 28 olması daha mantıkî görülmüştür. Görünen o ki, Hz. Hatîce'nin Hz. Peygamber'le evlilik yaşı zaman içerisinde bir takım kesin tıbbî verilerle daha da berraklaşacaktır.

Hz. Peygamber'in Mısırlı Mariye'den doğan oğlu İbrahim'in dışındaki bütün çocukları Hz. Hatîce'den doğmuştur. Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'den doğan çocuklarının sayısı ve hangisinin büyük, hangisinin küçük olduğu konusunda ihtilâf vardır. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre, Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'den dört kız, iki erkek olmak üzere altı çocuğu doğmuştur. Bunların büyüklük sıralaması şu şekildedir: Kâsım, Zeyneb, Rukiyye, Fâtıma, Ümmü Gülsüm ve Abdullah. Rasûlullah'ın Fâtıma dışındaki bütün çocukları Hz. Peygamber'in sağlığında vefat etmişler, Fâtıma ise babasından altı ay sonra vefat etmiştir. Rasûlullah'ın çocuklarının erken vefat edişlerinde bir takım hikmetler olduğu düşünülebilir.

Hz. Hatîce'yle evlendikten sonra vahyin gelişine kadar geçen süreçte Rasûlullah'ın hayatına dair tatminkâr bilgilere rastlayamıyoruz. Hz. Peygamber'in yaklaşık 15 yıllık süreçte bir yandan kendi adına ticaret yaptığı, bir yandan da Hz. Hatîce'nin ticarî faaliyetlerini yürüttüğü anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber'in Hz. Hatîce'yle kurduğu yuva, huzur dolu bir yuva olmuştur. Hiçbir kaynakta bu yuvada geçimsizlik, kavga, gürültü olduğuna dair herhangi bir rivâyete rastlamamaktayız. Bu anlamda çağımızın müzmin hastalıklarından biri olan şiddetli aile geçimsizliklerinin çözümünü, bu saadet hanesinde bulmak mümkündür. Hz. Hatîce, hayatının her döneminde Hz. Peygamber'e saygı ve sevgide kusur etmemiş, hep O'nun yanında olmuş, O'na destek vermiştir. Onu diğer hanımlarından ayıran en önemli özelliği, O'nun peygamberlik öncesinde de Hz. Peygamber'in eşi olmasıdır. Bu, onun "kul Muhammed" ile "Rasûl Muhammed"e eş olması anlamına gelmektedir. Aynı şekilde Hz. Peygamber'in yaklaşık 38 yıllık evlilik sürecinin 25 yılını Hz. Hatîce ile geçirmesi de ayrı bir anlam taşımaktadır. Hz. Hatîce gerek peygamberlik öncesi dönemde, gerekse Peygamberlik sonrası dönemde maddeten manen Hz. Peygamber'e destek olmuştur. Vahyin ilk geldiği o zor zamanda Hz. Peygamber'e tereddütsüz iman etmiş, ona moral motivasyon desteği vermiş, bütün servetini O'nun hak yolunda seferber etmiştir. O, asalet, iffet, zenginlik, güzellik, kanaatkârlık, ve-

fakârlık gibi hasletlerin sahibi bir eş olarak iyi günde, kötü günde Hz. Peygamber'in yanında olmuştur. Yaşlı olmasına rağmen güzelliğine, giyim kuşamına da dikkat eden Hz. Hatîce, bir Müslüman hanım şahsiyetinin nasıl olması gerektiğinin de mesajını vermiştir. O, diğer eşlerinden farklı olarak Hz. Peygamber'e "babalık" duygusunu da tattırmıştır. Tüm bu özellikleri dolayısıyla ki, Cenâb-Allah'ın selâmına mazhar, Hz. Peygamber'in Cennet müjdesine nail olmuştur. Onun vefat ettiği yıl İslâm tarihinde "hüzün yılı" olarak adlandırılmıştır. Buradan onun sağlığında Hz. Peygamber'in en önemli bir destekçisi olduğu anlaşılmaktadır. Vefa abidesi Hz. Peygamber sağlığında olduğu gibi, vefatından sonra da onu hayırla yâd etmiştir.

Denilebilir ki, İslâm ümmetine en güzel model örneklerden biri olan bu mutlu yuvanın psikologlar ve sosyologlar tarafından mercek altına alınıp ayrıntılı bir şekilde incelenmesi, toplumların temel sorunlarından biri olan aile içi çözümlere ciddî anlamda çözümler getirecektir.

Kaynaklar:

- » AFZALURRAHMÂN, *Encyclopædia of Seerah -Sîret Ansiklopedisi-*, (çev.: Mustafa Aykaç – Kenan Dönmez vd.'leri), İstanbul, 1996, c.:II.
- » AHMEL b. HANBEL, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed (v. 241/885), *Müsned*, Mısır, 1313.
- » AHMET CEVDET PAŞA, *Kıssâs-ı Enbiyâ ve Tevârîhi Hulefâ*, (sad.: Ali Arslan), İstanbul, 1980.
- » ÂİŞE, Abdurrahmân bintü's-Şâti', *H. Muhammed'in Mübarek Zevceleri*, (çev.: Selâmi Münir Yurdatap), İstanbul, bty.
- » ALGÛL, Hüseyin, *İslâm Tarihi*, İstanbul, 1986, c.: I.
- » el-BÂLÎ, Vahîd b. Abdüsselâm, *el-Hulâsatü'l-Behiyye fî Tertîbi Ehdâsi's-Sîreti'n-Nebeviyye*, 2003, byy. (Dâru İbn Receb).
- » el-BEKRÎ, Abdullâh b. Abdülâziz el-Endelûsî (v. 487/1094), *Mu'cemu Mesta'cem min Esma'i'l-Bilâdi ve'l-Mevâzi'*, Beyrut, 1983, c.: I-IV.
- » el-BELÂZÜRÎ Ahmed b. Yahyâ, (v. 279/892), *Ensâbü'l-Eşrâf*, (thk.: Süheyl Zekkâr), Beyrut, 1996, c.: I.
- » el-BEYHAKÎ Ahmed b. Hüseyin b. Ali (v. 458/1066), *Delâilü'n-Nübüvve*, (thk.: Abdülmü'tî Kal'acî), Beyrut, 1985, c.:I-II.
- » el-BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail (v. 256/870), *es-Sahîh*, Matbaa-yı Âmire, 1315 ve 1329, c.: I-VIII.
- » BUHL, Fr., "*Hatîce*," *İA*, İstanbul, 1968, c.: V/I, ss. (43-44).
- » ÇUBUKÇU, Asri, "*Kâsım*," *DİA*, İstanbul, 2001, c.: XXIV, ss. (538).
- » DELCAMBRE, Anne-Marie, *Mahomet la Parole d'Allah*, Gallimard, 1987.
- » DERMENGHEM, Emile, *H. Muhammed ve Risâleti*, (çev.: Ahmet Ağırakça), İstanbul, 1997.
- » ed-DİMYÂTÎ, Şerafeddîn Abdülmü'min b. Halef (v. 705/1305), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk.: Es'ad Muhammed et-Tayyib), Halep, 1996.
- » *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, İstanbul, 1986, c.: I.
- » EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (v. 275-888), *es-Sünen*, Mısır, 1950, c.: I-V.
- » EBÛ NUAYM, Ahmed b. Abdillâh el-İsbahânî (v. 430/1038), *Ma'rifetü's-Sahâbe*, (thk.: Âdil Yûsuf), Riyât, 1998, c.:I-IV.
- » el-EZRAKÎ, Ebî'l-Velîd Muhammed b. Abdillâh, (v. 223 /838'ten sonra) *Ahbâru Mekke vemâ Cæe fihâ mine'l-Âsâr*, (thk.: Ali Ömer), by. ve bty., c.: II.
- » FAYDA, Mustafa, "*Cennetü'l-Muallâ*," *DİA*, İstanbul, 1993, VII, ss. (387-88).
- » el-FESEVÎ, Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Süfyân (v. 277/890), *Kitâbü'l-Ma'rife ve't-Târîh*, (thk.: Ekrem Ziya el-Umerî), Medine, 1989, c.: III.
- » FİLİBELÎ, Şehbenderzâde Ahmet Hilmi, *İslâm Tarihi*, İstanbul, 1971, c.: I-II.
- » el-HALEBÎ, Ali b. Burhaneddin (v. 1044/1634), *İnsânü'l-Uyûn fî Sîreti'l-Emîni'l-Me'mûn*, Kahire, 1902, c.: I.
- » HAMİDULLAH, Muhammed, "*H. Peygamberin İslâm Öncesi Seyahatleri*," *Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi Dergisi*, (çev.: Abdullah Aydınlı), Ankara, 1980, sayı: 4, ss. (327-342).
- » _____, *İslâm Peygamberi*, (çev.: Salih Tuğ), İstanbul, 1990, c.: I-II.

- » HASAN İbrahim Hasan, *Siyasî Dinî Kültürel- Sosyal İslâm Tarihi*, (çev.: İsmail Yiğit – Sadreddin Gümüş), İstanbul, 1985, c.:1/1.
- » HEYKEL, M. Hüseyin, *Hz. Muhammed Mustafa*, (çev.: Ö. Rıza Doğrul), İstanbul, 1948.
- » HİTTİ, Philip K., *Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi*, (çev.: Salih Tuğ), İstanbul, 1980, c.: I-II.
- » HUDARÎ BEK Muhammed (v. 1927), *Nûru'l-Yakîn*, Beyrut, 2004.
- » İBN ABDİLBERR, Ebû Ömer Yûsuf el-Kurtubî (v. 463/1070), *el İstîâb fî Marifeti'l-Ashâb*, (nşr.: Ali Muhammed el-Becâvî), Kahire, 1972, c.: I-II.
- » İBN HABİB, el-Hasen b. Ömer, *el-Muktefâ min Sîrati'l-Mustafâ*, (thk.: Mustafa Muhammed Hüseyin ez-Zehabî), Kahire, 1996.
- » İBN HABİB, Muhammed b. Habîb el-Haşimî (v. 245/860), *Kitâbü'l-Muhabber*, Beyrut, bty.
- » İBN HACER, Ahmed b. Ali el-Askalânî (v. 852/1447), *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, (thk.: Ali Muhammed el-Becâvî), Beyrut, 1992, c.: IV – VII.
- » İBN HALDÛN, Abdurrahmân b. Muhammed (v. 808/1405), *Târîhu İbn Haldûn*, Beyrut, bty., c.: II, IV.
- » İBN HAZM, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed (v. 456/1063), *Cemheratü Ensâbi'l-Arab*, Beyrut, 2003.
- » İBN HİŞÂM, Ebû Muhammed Abdülmelik (v. 213/828), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk.: Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd), Kahire, 1963, c.: I.
- » İBN İSHÂK, Muhammed b. İshâk b. Yesâr, (v. 151/768), *Sîretü İbn İshâk*, (thk.: Muhammed Hamidullah), Konya, 1981.
- » İBN KAYYİM EL-CEVZİYYE, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr (v. 751/1350), *Zâdü'l-Meâd*, (çev.: Şükrü Özen), İstanbul, 1988, c.: I.
- » İBN KESİR, Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (v. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrut, 1861, c.: II.
- » İBN KUTEYBE, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim (v. 276/889), *el-Meârif*, Beyrut, 1987.
- » İBN SA'D, Muhammed (v. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, bty., c.: I, VIII.
- » İBN SEYYİDİNÂS, Ebu'l-Feth Muhammed (v. 1334/1916), *Uyûnü'l-Eser fî Fünûni'l-Megâzi ve's-Şemâil ve's-Siyer*, Kahire, 1992, c.: I-II.
- » İBN TAGRİBERDÎ, Cemâlüddîn Ebu'l-Mehâsin Yûsuf el-Atabekî (v. 874/1469), *en-Nücümü'z-Zâhira fî Mülûki Misr ve'l-Kahira*, Kahire, bty., c.: I.
- » İBNÜ'L-CEVZÎ, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali (v. 597/1200), *el-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem ve'l-Mülûk*, (nşr.: Muhammed Abdülkâdir Atâ – Mustafa Abdülkâdir Atâ), Beyrut, 1995, c.: II.
- » İBNÜ'L-ESİR, İzzüddîn Ebi'l-Hasen Ali b. Ebi'l-Kerem (v. 630/1232), *el-Kâmil fî't-Târîh*, (thk.: Ali Şîrî), Beyrut, 1989, c.: I.
- » _____, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, (thk.: M. İbrahim el-Benna – M. A. Aşur), Kahire, 1973, c.: I.
- » İBNÜ'L-FAKİH, Ebî Abdîlah Ahmed b. Muhammed b. İshâk el-Hemedânî (v. yaklaşık 903/1497), *Kitâbü'l-Büldân*, (nşr.: Yûsuf el-Hâdî), Beyrut, 1996.
- » İBNÜ'L-İMÂD, Ebu'l-Felâh Abdülhayy b. İmâd (v. 1089/1678), *Şezerâtü'z-Zehab fî Ahbâri men Zeheb*, Dimeşk, 1985, c.: I.
- » İBNÜ'L-VERDÎ, Zeynüddîn Ömer b. Muzaffer (v. 749/1348), *Târîhu İbnü'l-Verdî*, Beyrut, 1996.
- » İMAM ÂZAM (v. 150/767), *Fıkhi- Ekber Aliyyü'l-Kari Şerhi*, (çev.: Y. Vehbi Yavuz), İstanbul, 1979.
- » İSMÂİL FENNİ ERTUĞRUL, *Hakikat Nurları*, İstanbul, 1949.
- » el-KALKAŞANDÎ, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Ali (v. 821/1418), *Nihâyetü'l-Ereb fî Ma'rifeti'l-Arab*, Beyrut, 1974, c.: I.
- » KALLEK, Cengiz, *"Hubaşe," DİA*, İstanbul, 1998, XVIII, ss. (264–65).
- » KANDEMİR, M. Yaşar, *"Fâtıma," DİA*, İstanbul, 1995, c.: XII, ss. (219).
- » _____, *"Hatice," DİA*, İstanbul, 1997, XVI, ss. (465–66).
- » el-KASTALLÂNÎ, Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr (v. 923/1517), *el-Mevâhibü'l-Ledünniyye bi'l-Minehi'l-Muhammediyye*, Kahire, bty., c.: I.
- » KAZICI, Ziya, *Hz. Muhammed'in Eşleri ve Aile Hayatı*, İstanbul, 1993.
- » KEHÂLE, Ömer Rıza, *A'lâmü'n-Nisâ fî'l-Âlemi'l-Arab ve'l-İslâm*, Dimeşk, bty.
- » KUR'ÂN-I KERİM VE AÇIKLAMALI MEÂLİ, Ali Özek vd.İerinin Meâli, Medine, 1987.
- » KONYALI MEHMET VEHBİ, *Hulâsatü'l-Beyân –Büyük Kur'an Tefsiri-*, İstanbul, 1991, c.:XVI.
- » el-KÜTÜBÎ, Muhammed b. Şâkir (v. 764/1397), *Uyûnü't-Tevârîh*, İstanbul Millet Kütüphanesi, Feyzullah Efendi Koleksiyonu, arşiv no.: 34 Fe 1485, mikrofilm no.: 1694/1.
- » MAHMÛD ES'AD, *Tarîhi Din-i İslâm (İslâm Tarihi)*, (sad.: Ahmet Lütü Kazancı – Osman Kazancı), İstanbul, 1995.
- » el-MAKDİSÎ, Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir (v. 355/966'dan sonra), *el-Bed' ve't-Târîh*, Paris, 1916, c.: I.
- » el-MAKRİZÎ, Ahmed b. Ali b. Abdülkadir (v. 845/1441), *İmtâü'l-Esmâ bimâ li'n-Nebiyi mi-*

- ne'l-Ahvâli ve'l-Emvâli ve'l-Hafedeti ve'l-Met'a, (thk.: Muhammed Abdülhamid en-Nümeysî), Beyrut, 1999, c.: I.
- » MARTİN LİNGS, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev.: Nazife Şişman), İstanbul, 2006.
- » el-MÂVERDÎ Ebu'l-Hasan 'Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî (v. 450/1058), *A'lâmü'n-Nübüvve*, (thk.: Muhammed el-Mu'tasimbillâh el-Bağdâdî), Beyrut, 1987.
- » MEHDÎ PİŞAVÎ, *İslâm Tarihi – Cahiliye Dönemi'nden Hz. Peygamberin Vefatına Kadar*, (çev.: İsmail Bendiderya), İstanbul, 2007.
- » MEHMET ZİHNÎ, *Meşâhirü'n-Nisâ*, İstanbul, 1292, c.: I– II (tek kitap hâlinde)
- » el-MES'ÜDÎ, Ebu'l-Hasen (v. 346/957), *Mürûcû'z-Zeheb*, (nşr.: M. Muhyiddîn Abdülhamid), Beyrut, 1987, c.: I.
- » _____, *et-Tenbîh ve'l-İşrâf*, Beyrut, bty.
- » el-MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber*, der.: Naim Siddîkî – Abdülvekil Alevî, (çev.: N. Ahmet Asrar), Ankara, 1983, c.: II.
- » MEVLÂNÂ MUHAMMED ALÎ, *Peygamberimizin Hayatı*, (çev.: Ali Genceli), Ankara, bty.
- » MEVLÂNÂ ŞİBLÎ, *Asr-ı Saadet*, (çev.: Ömer Rıza Doğrul), İstanbul, 1977, c.: I.
- » MUHAMMED b. ABDÛLVEHÂB, *Hz. Muhammed'in Hayatı*, (çev.: Salih b. Abdülazîz), Ankara, 1977.
- » MÜSLİM b. el-Haccâc Ebu'l- Huseyn el-Kuşeyrî en-Nisâburî (v. 261/877), *es-Sahîh*, Beyrut, 1955.
- » en-NEBHÂNÎ, Yûsuf b. İsmâîl, *el-Envârü'l-Muhammediyye mine'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye*, Beyrut, bty.
- » en-NEDVÎ, Ebu'l-Hasen Ali, *Rahmet Peygamberi*, (çev.: Abdülkerim Özeydin), İstanbul, 2011.
- » ÖNKAL, Ahmet, "Cüreş," *DİA*, İstanbul, 1993, VIII, ss. 137
- » _____, *Rasûlullah'ın İslâm'a Davet Metodu*, Konya, 1983.
- » RAHMETULLAH EFENDÎ, *İzharu'l-Hakk Tercümesi*, (çev.: Ömer Fehmi Efendi–Ankaralı Nüzhet Efendi), İstanbul, 1972, c.: I–II (iki cilt bir arada.)
- » RODİNSON, Maxime, *Hz. Muhammed*, (çev.: Atilla Tokatlı), İstanbul, 1968.
- » SABUNCU, Ömer, "Hz. Peygamberin İlk Hanımı Hz. Hatice'nin Hayatı ve Kişiliği," *Diyanet İlmî Dergî*, yıl: 2009, c.: 45, sayı: 2, ss. (49–72).
- » es-SAFEDÎ, Salâhuddîn Halî, *el-Vâfî bi'l-Vefeyât*, (thk.: Ahmed Arnaût – Türkî Mustafa), Beyrut, 2000.
- » es-SALLÂBÎ, Akli Muhammed, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, Beyrut, 2008.
- » SAVAŞ, Rıza, "Mekke'de İslâm'ın Yayılışına Akrabalık Açısından Bir Bakış," *İstem Dergisi*, yıl: 2, sayı: 4, Konya, 2004, ss.(35–52).
- » SURUÇ, Salih, *Kâinat'ın Efendisi Peygamberimizin Hayatı*, İstanbul, 2011.
- » es-SÜHEYLÎ, Ebu'l-Kâsim Abdurrahman (v. 581/1185), *Muhtasar Kitâbi'r-Ravdul Ünüfû'l-Basimü fi's-Sîreti'n-Nebeviyyeti's-Şerîfe*, (thk.: Abdülazîz Harfûş), Dimeşk, 2005.
- » es-SÛYÛTÎ, Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebû Bekr (v. 911/1505), *el-Hasâisu'l-Kübrâ*, Beyrut, 1985, c.: I–II
- » eŞ-ŞİBLÎ Raûf, *el-Müctemu'l-Arab Kable'l-İslâm*, Beyrut, bty.
- » et-TABERÎ, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr (v. 310/923), *Târîhu'l-Rusûl ve'l-Mülûk*, (thk.: Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim), Beyrut, 1962, c.: II.
- » et-TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhammed (v. 279/892), *es-Sünen*, İstanbul, 1981, c.: I–V.
- » TOPUZOĞLU, T. Rıza, "Ümmü Külsüm," *İA*, İstanbul, 1998, c.: XIII, ss. (107–108).
- » VİCDÂNÎ, Ebû Ridvan M. Sadık, *Hz. Muhammed Niçin Çok Evlendi*, (sad.: Ahmet Karadut), Ankara, 1992.
- » el-YA'KÛBÎ, Ahmed b. Ebî Ya'kûb (v. 284/897), *Târîhu'l-Ya'kûbî*, Beyrut, 1960, c.: I–II.
- » YÂKUT el-HAMEVÎ, Şihabuddîn Ebû Abdullah (v. 626/1228), *Mu'cemü'l- Büldân*, Beyrut, bty., c.: II.
- » YAZIR, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul, 1974, c.: IX.
- » ZAPSU, Abdurrahim, *Büyük İslâm Tarihi –Hz. Muhammed Dönemi–*, İstanbul, 2006.
- » ez-ZEHABÎ, Muhammed b. Ahmed (v. 748/1374), *Târîhu'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhiri ve'l-A'lâm*, –es-Sirâtü'n-Nebeviyye–, (thk.: Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrut, 1994.
- » ez-ZEYYÂT, Ahmed Hasan (v. 1387/1968), *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Beyrut, 1995.
- » ez-ZİRİKLÎ, Hayruddîn (v. 1396/1976), *el-A'lâm Kâmusu Terâcim*, Beyrut, 1953–1959, c.: I–X.
- » ZÛBEYR b. BEKKÂR (v. 256/870), *Cemheratü Nesebi Kureys ve Ahbârihâ*, bt. ve byy.